

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Матеріали
IV Міжнародного пенітенціарного форуму
(м. Чернігів, 19 грудня 2025 року)

Чернігів 2026

Рекомендовано до друку рішенням засідання кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України (протокол № 2 від 08 січня 2026 р.).

Голова організаційного комітету:

Пузирний В. Ф., доктор юридичних наук, професор, проректор ПАУ.

Заступники голови організаційного комітету:

Покришень Д. А., кандидат педагогічних наук, доцент директор Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології ПАУ;

Івашко С. В., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології ПАУ;

Богатирьов І. Г., доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології ПАУ.

Члени організаційного комітету:

Татів С. Р., доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, професор кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології ПАУ;

Лазаренко А. М., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології ПАУ;

Пузиревський М. В., доктор філософії з права, доцент кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології ПАУ;

Боднар І. В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології ПАУ.

Пенітенціарна система у глобальному вимірі : збірник матеріалів П89 IV Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Чернігів, 19 грудня 2025 р.) / редкол.: Пузирний В. Ф. (гол.), Богатирьов І. Г., Івашко С. В. та ін. ; Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2026. 244 с.

У збірнику матеріалів представлено виклад доповідей та повідомлень, поданих авторами на IV Міжнародному пенітенціарному форумі «Пенітенціарна система у глобальному вимірі», який відбувся 19 грудня 2025 р.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 343.8

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Аніщенко В. О., Євсєєнков Т. В.

ДИНАМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГУМАНІЗАЦІЇ
СУЧАСНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПОЛІТИКИ..... 9

Богатирьов І. Г.

УНІФІКОВАНА МОДЕЛЬ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ 14

Богатирьова О. І.

ПРОБАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСАХ ПЕРЕХОДУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ПЕНІТЕНЦІАРНУ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 17

Боднар І. В., Леоненко О. А., Шеремета О. П.

ОБШУКОВА РОБОТА В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ 21

Бойко В. М.

ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ
ТА ГУМАННІСТІЮ..... 25

Білик Н. І.

РЕІНТЕГРАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ У СУСПІЛЬСТВО ПІСЛЯ
ЗВІЛЬНЕННЯ: АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ..... 29

Буряк К. М.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ
ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ ЗА
ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 31

Дженджеро О. Л.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРАЦІВНИКІВ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ:
ГНУЧКІСТЬ, ІННОВАЦІЙНІСТЬ, ПРАКТИЧНІСТЬ 36

Джужа О. М., Тичина Д. М.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НА ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ВЧИНЕННЯ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ УСТАНОВ
ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ЇХ ПОСТКРИМІНАЛЬНА
РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ 39

Жулковський В. В. ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44
Завгородня Ю. С. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ НА ЗАХИСТ ЖИТТЯ: ВИКЛИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	48
Іваньков І. В., Касимова А. Р. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	51
Іваньков І. В., Мінченко А. С. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ	56
Карлінська С. І. ОСОБЛИВА РОЛЬ ЗАХИСНИКА ЗАСУДЖЕНОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ У ВОЄННИЙ ЧАС	60
Колодчина А. Л. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	64
Лаптінова Л. К. СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИЙ РОБОТІ ІЗ СУБ'ЕКТАМИ ПРОБАЦІЇ	66
Лисиця О. Є., Єсипенко О. Г. СУЧАСНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ УТРИМУЮТЬСЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	69
Любарський О. М. ПУБЛІЧНА ПЕНІТЕНЦІАРНА СТАТИСТИКА – НЕОДМІННА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОСТІ, ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАВОСЛУХНЯНОЇ ПОВЕДІНКИ В'ЯЗНІВ	72
Мажников І. С. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕЖИМУ ОСОБЛИВИХ УМОВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	77
Мельник Я. Я. ПРАВОТВОРЧІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛІЗМУ В РЕПРОДУКЦІЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ	82

Мех Ю. О. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ УПОВНОВАЖЕНИХ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	87
Мицька О. І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	91
Олефір Л. І., Лілікович П. В., Євреїнова І. О. СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ЯК КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	95
Пальченкова В. М. ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ІМПЛІКАЦІЇ	99
Петровська Ю. М., Покришень Д. А., Сіренко К. Ю. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРОБАЦІЇ	104
Приходько Ю. П., Захарченко Ю. Є. ТЕХНОЛОГІЇ ВІДЕОПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ В'ЯЗНИЦЬЯМИ	108
Пузиревський М. В., Сікун А. М. ОКРЕМІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УКЛАДАННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ В УКРАЇНІ	113
Пузирна Н. С. ВІДВІДУВАННЯ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ	117
Пузирьов М. С. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ ОКРЕМИХ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ТА В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ФУНКЦІЇ КОНВОЮВАННЯ)	120
Ткаченко О. Г., Разумейко Н. С. ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ НЕВІДКЛАДНИХ СТАНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	124

Хоменко А. О. ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	127
Шинкарьов Ю. В. ЩОДО ОБГРУНТОВАНOSTІ ВВЕДЕННЯ ДО СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ	132
Шкута О. О. ДЛЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	135

НАПРЯМ 2.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Белінська В. В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ	139
Богатирьов А. І. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЯМ ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ	143
Болгарова В. М. ПОШИРЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПРИЧИНИ ТА ПРОТИДІЯ	146
Гумін О. М. ВПЛИВ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПОШИРЕННЯ НАРКОТИЗМУ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	149
Джумачук А. Т. ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОМУ ВПЛИВУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	154
Дудка Н. О., Косов О. М., Лілікович П. В. КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ	156

Іваньков О. І., Сотник К. Л. МІЖНАРОДНИЙ ТА НЕМІЖНАРОДНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ: ПРАВОВІ КРИТЕРІЇ І ГУМАНІТАРНІ СТАНДАРТИ.....	161
Івашко С. В. ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	164
Іващенко В. О. ПРАВОВА ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	169
Короїд Ю. М. КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	174
Лазаренко А. М. ПРОФАЙЛІНГ У МЕХАНІЗМІ ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	179
Макаренко О. В. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	183
Мисливий В. А. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ІНШИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	187
Михайлик Д. О. НАСИЛЬНИЦЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	191
Михайлик О. Г. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛУЖБОВИХ ТА КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ.....	193
Ночовна К. А. КОНТРАБАНДА Й ОБІГ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ У В'ЯЗНИЦЯХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	196
Оліферчук А. А. КІБЕРБЕЗПЕКА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	200

Петровська Ю. М., Попружна А. В. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	202
Пономарьова А. А. МОДЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ООН ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	206
Попружний Т., Кисельов О. ХІМІЧНІ РЕЧОВИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛІСТА.....	211
Сікорська Н. В. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СУТЕНЕРСТВА ТА ВТЯГНЕННЯ У ПРОСТИТУЦІЮ.....	214
Стрелюк Я. В. ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ	217
Супрун-Ковальчук Т. М. КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ.....	219
Томков О. М. ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	223
Хайнацький Є. С. ЧИ МОЖНА ВВАЖАТИ КРИМІНАЛЬНУ СУБКУЛЬТУРУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ ФОНОВИМ ЯВИЩЕМ?	228
Чорний В. С., Сушков О. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	230
Шестак Л. В., Рубаха К. Г. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРОЯВАМИ В СИСТЕМІ ДКВС УКРАЇНИ	234
Victor Minervino Quintiere HABEAS CORPUS AS A CIVILIZING GUARANTEE: CONTEMPORARY REFLECTIONS ON BRAZIL AND LATIN AMERICA	240

НАПРЯМ 1.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Аніщенко В. О.,

*завідувач кафедри формування та розвитку професійної
компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії
України, доктор педагогічних наук, професор*

Євсєєнков Т. В.,

*старший викладач кафедри формування та розвитку професійної
компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного
розвитку Пенітенціарної академії України*

ДИНАМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Загальноприйнятою нормою сучасної пенітенціарної політики є формування середовища в установах виконання покарань, яке не має характеру залякування чи примусу, а натомість сприяє концентрації на індивідуальних потребах засуджених та підтримує процес їхньої ресоціалізації. Такий підхід відповідає принципам гуманізації системи виконання покарань, закріпленим у міжнародних стандартах. Міжнародні та європейські декларації, конвенції, угоди й інші нормативні акти у сфері пенітенціарної політики спрямовані на гуманізацію системи виконання покарань. Їхня мета полягає у створенні більш «м'яких» умов відбування покарання для засуджених шляхом застосування сучасних методів впливу та забезпечення повного дотримання прав і свобод людини. Вони також передбачають можливості для ресоціалізації, здобуття освіти, культурного розвитку, а також гарантування належних побутових і санітарно-гігієнічних умов.

Для реального досягнення необхідного рівня гуманності та цивілізованості правовідносин у цій сфері важливо своєчасно навчити пенітенціарний персонал УВП, який є відповідальним за

виконання завдань політики ресоціалізації та подальшої реінтеграції засуджених, створювати таке середовище, де поряд з умовами, що забезпечують порядок виконання і відбування покарання, буде забезпечено також гуманне ставлення до засуджених.

Гуманізація процесу відбування покарань відповідно до європейських стандартів викликала зміни парадигми покарання на парадигму перевиховання, ресоціалізації і реабілітації засудженого. Цей процес базується на індивідуальному підході до кожного засудженого, а також на принципах відкритості, прозорості, недискримінації, емпатійності та толерантності. Ключову роль, на нашу думку, в ефективності процесу ресоціалізації та подальшої реінтеграції засуджених відіграє динамічна безпека.

Поняття «динамічна безпека» є багатограним і складним, трактується як спосіб організації процесу виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, який базується на розвитку позитивних взаємин персоналу із засудженими, їх зайнятості та ефективної комунікації, що призводить до обізнаності персоналу з процесами, які відбуваються в місці тримання засуджених (Рекомендація Rec(2003)23 Комітету міністрів Ради Європи).

Концепція динамічної безпеки у сучасній пенітенціарній політиці розглядається як інтегративна модель, що поєднує індивідуалізований підхід, міжособистісні відносини та організацію діяльності в установах виконання покарань. Її ключове призначення полягає в забезпеченні громадської безпеки (запобігання втечам) та внутрішнього порядку, що досягається не лише завдяки технічним чи адміністративним заходам, а передусім через системне формування конструктивних взаємин між персоналом та засудженими.

Динамічна безпека передбачає постійне знання та розуміння процесів, що відбуваються в установі, а також створення контрольованого, безпечного середовища, у якому реалізуються всі аспекти життєдіяльності пенітенціарної системи. Вона акцентує увагу на індивідуальній взаємодії з кожним засудженим, що дозволяє отримувати достовірні дані про їхній психоемоційний стан, поведінкові особливості та потреби. Такий підхід сприяє не лише підтриманню порядку, а й реалізації

завдань ресоціалізації, формуванню мотивації до правослухняної поведінки та розвитку соціально корисних навичок. У міжнародних стандартах, зокрема Європейських пенітенціарних правилах та Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими (Правилах Нельсона Мандели), динамічна безпека розглядається як важливий інструмент гуманізації системи виконання покарань. Вона забезпечує баланс між контролем і підтримкою, сприяє дотриманню прав людини та створює умови для культурного, освітнього й соціального розвитку осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі. Відмінні особливості між видами безпеки в пенітенціарній установі (динамічною, фізичною і процедурною) подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняльні характеристики-відмінності між динамічною і статичною (сукупність фізичної та процедурної) безпекою в пенітенціарній установі

Критерій	Динамічна безпека	Статична безпека
Основний принцип	Формування взаємин між персоналом та ув'язненими, постійна асертивна комунікація	Фізичний контроль через інфраструктуру (замки, камери, охорона)
Фокус	Індивідуалізована взаємодія, знання соціально-поведінкових характеристик, моделі поведінки та психоемоційного стану засуджених	Технічні та адміністративні заходи
Мета	Запобігання конфліктам, формування індивідуальної траєкторії ресоціалізації засуджених, додержання вимог у сфері дотримання прав людини	Запобігання втечам, забезпечення дисципліни
Інструменти	Спостереження, діалог, психологічна підтримка, застосування програм диференційованого виховного впливу, корекційних програм, створення умов для здобуття освіти, залучення до програм соціально-культурного розвитку	Стіни, ґрати, системи відеонагляду, охоронні пости

Сильні сторони	Гуманізація системи, формування довіри, реальне знання процесів, що відбуваються в середовищі пенітенціарної системи та її компонентів («персонал – засуджені», «засуджений – група засуджених»)	Високий рівень фізичного контролю, швидке реагування на порушення
Обмеження	Потребує високої кваліфікації персоналу у сфері дотримання прав людини та методів запобігання катуванням, пенітенціарної психології та пенітенціарної педагогіки, а також тривалого формування взаємин	Не враховує індивідуальних потреб ув'язнених, може спричиняти відчуження та опір (закритий і відкритий), що сприяє виникненню конфліктних ситуацій, у тому числі екстремальних
Відповідність стандартам	Узгоджується з міжнародними документами (Правила Нельсона Манделі, Європейські пенітенціарні правила)	Частково відповідає, але акцентує на контролі, а не на гуманізації

Людський фактор, зокрема фактор помилки, є одним із ключових детермінантів стану динамічної безпеки. Окрема помилка може спричинити низку негативних наслідків, що часто зумовлені структурно-організаційними чинниками. До таких чинників належать: недостатній рівень професійної підготовки, надмірне робоче навантаження, нечітко регламентовані процедури та неузгодженість пріоритетів у системі менеджменту пенітенціарної установи. Поінформованість персоналу щодо ризиків слід розглядати як специфічний когнітивний стиль та систему ставлення до питань безпеки. Вона передбачає формування єдиного розуміння функцій, пов'язаних із конкретними ризиками, що є критично важливим для ефективної взаємодії персоналу. Адже нерідко співробітники пенітенціарної установи демонструють різні інтерпретації «ризикових ситуацій»

та відмінно оцінюють ступінь їхньої серйозності, що може призводити до розбалансованості у прийнятті рішень.

У процесі організації навчання з основ динамічної безпеки доцільно акцентувати увагу не лише на зниженні ймовірності виникнення помилок, але й на трансформації організаційних умов, які потенційно впливають на рівень захисту та безпеки. Це вказує на необхідність запровадження системи підвищення кваліфікації пенітенціарного персоналу всіх категорій у сфері організації системи динамічної безпеки та узгоджене трактування ризиків, що є необхідними передумовами підвищення рівня динамічної безпеки та мінімізації впливу людського фактора. Основний інструмент формування професійної компетентності персоналу у сфері динамічної безпеки – тренінги для набуття навичок формування конструктивних взаємин та створення середовища безпеки всередині певної пенітенціарної установи, тренінги з розвитку психоемоційної рівноваги персоналу та формування високого рівня резильєнтності, тренінги із впровадження основ динамічної культури.

Отже, можна зробити такі висновки:

1) динамічна безпека – це сучасна філософія життєдіяльності пенітенціарної установи зі сприятливими та безпечними умовами для персоналу і засуджених;

2) поняття динамічної безпеки, на наш погляд, розкриває сукупність певного типу мислення, внутрішньої культури, особливостей взаємодії і стосунків, а також етичних норм пенітенціарного персоналу, а її рівень є віддзеркаленням корпоративної культури конкретної пенітенціарної установи.

Динамічна безпека напряму залежить від людського фактора, тому вимагає розроблення та впровадження методик її формування, перегляду й оцінки. Запровадження та реалізація вимог концепції динамічної безпеки потребує постійного вдосконалення організаційно-процесуальних дій, підтримки та періодичної оцінки рівня дотримання динамічної безпеки.

Богатирьов І. Г.,

професор кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

УНІФІКОВАНА МОДЕЛЬ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Трансформаційні процеси, які відбуваються в кримінально-виконавчій системі України, показують, що ми крок за кроком рухаємося в європейську сім'ю, де система захисту прав людини передбачає такий її важливий компонент, як пенітенціарний [1, с. 7]. А тому обґрунтування нами підготовки уніфікованої моделі Пенітенціарного кодексу України відповідає вимогам часу.

Вітчизняні вчені пенітенціарного спрямування єдині в тому, що побудова правової держави з ідеєю верховенства права в усіх сферах життєдіяльності суспільства, формування внутрішньої політики і державного управління на всіх рівнях через призму закону та його застосування передбачає якісно нове бачення законодавчого забезпечення пенітенціарної діяльності щодо виконання / відбування кримінальних покарань.

Розроблення основних положень Пенітенціарного кодексу України просувалось залежно від вимог часу, щороку розглядаючи одні й ті самі проблеми, працюючи на кон'юнктуру того чи іншого періоду нашої історії. Уніфікована модель Пенітенціарного кодексу України відображає нові підходи через призму соціальної корекції засуджених у місцях несвободи Міністерства юстиції України, зміну пріоритетів виконання / відбування покарання, зменшення формалізму та посилення впливу академічної доктрини пенітенціарного права на пенітенціарне законодавство.

Загалом Пенітенціарний кодекс України може стати історичною подією в нормотворчій діяльності виконання покарань і пробації в Україні, забезпечити вимоги юридичної техніки та принципів нормотворчості, об'єктивно підвищити ефективність пенітенціарної діяльності та сучасний стан виконання / відбування покарань.

Уніфікована модель Пенітенціарного кодексу України передбачає внесення змін до Закону України «Про пробацію», Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», Закону України «Про попереднє ув'язнення». Кодекс умовно поділяється на дві групи.

По-перше, це стосується забезпечення термінологічної єдності основних положень Кодексу з точки зору нормотворчої техніки. По-друге, це інноваційні підходи у правовому регулюванні організації виконання / відбування кримінальних покарань, застосування засобів соціальної корекції до засуджених в установах виконання покарань та в уповноважених органах з питань пробації; застосування заходів заохочення та стягнення до осіб, позбавлених волі на певний строк; здійснення контролю і нагляду за виконанням покарань, що не пов'язані з позбавленням волі.

Уніфікована модель Пенітенціарного кодексу України відбувається завдяки:

- осучасненню законодавчих новел, ухвалених з 2003 р.;
- відображенню ефективності правового забезпечення діяльності органів і установ виконання покарань Міністерства юстиції України та їх оцінці;
- потребам або запереченню постійної модернізації кримінально-виконавчої системи України як правового інструменту трансформації кримінально-виконавчого законодавства України в пенітенціарне;
- ухвалення Закону України «Про пробацію» у 2015 р. як нової інституції забезпечення виконання / відбування суб'єктами пробації альтернативних позбавленню волі видів покарань.

Уніфікована модель Пенітенціарного кодексу України передбачає іншу конструкцію побудови, ніж Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 р. Він містить дві глави.

Глава I Загальна частина. У ній передбачено два розділи: перший розділ містить глосарій (терміни); другий розділ – вихідні положення Пенітенціарного кодексу.

Глава II Особлива частина. У ній передбачено чотири розділи: перший розділ – «Державна установа попереднього ув'язнення»; другий розділ – «Пенітенціарний заклад та покарання, пов'язані з позбавленням волі»; третій розділ –

«Пробація та покарання, не пов'язані з позбавленням волі»; четвертий розділ – «Звільнення від відбування покарання».

Така пропозиція є інноваційною, тому системне наповнення нами загальної та особливої частини Пенітенціарного кодексу відповідними статтями дає нам відповідь, наскільки цей кодекс відповідає законотворенню у пенітенціарній сфері України та євроінтеграції України в європейське правове поле.

Головне завдання уніфікованої моделі Пенітенціарного кодексу України покликане врегулювати суспільні відносини у сфері виконання покарань та пробації шляхом формування системи галузевих і міжгалузевих законодавчих норм, а також ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів, які регламентують забезпечення тримання осіб під вартою, порядок виконання й умови відбування покарань у пенітенціарних закладах та в уповноважених органах пробації Міністерства юстиції України.

Нормативно-правовою базою у цій сфері правового регулювання є Конституція України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Закон України «Про пробацію», Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та Закон України «Про попереднє ув'язнення»[2, с. 44].

Реалізація уніфікованої моделі Пенітенціарного кодексу України не потребуватиме додаткових витрат з Державного бюджету України, а сприятиме правовій визначеності, поліпшенню рівня законодавчої техніки, усуненню підстав та умов для зловживання прогалинами в національному законодавстві внаслідок його трансформаційних процесів переходу від Кримінально-виконавчого кодексу України в Пенітенціарний кодекс.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г. Пенітенціарна система України у XXI столітті: теоретико-правові та кримінально-виконавчі проблеми: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2025. 248 с.
2. Богатирьов А. І. Законодавчі новели забезпечення трансформації кримінально-виконавчої системи України у пенітенціарну систему нового типу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2025. № 2 (46). С. 44.*

Богатирьова О. І.,
прокурор Одеської обласної прокуратури,
доктор юридичних наук, старший науковий дослідник

ПРОБАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ПЕРЕХОДУ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ПЕНІТЕНЦІАРНУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сам термін «пробація» має багато значень і використовується в різних контекстах, починаючи від соціальної роботи з правопорушниками, організаційних структур і державних служб та закінчуючи різними формами кримінального покарання, що не передбачають позбавлення волі, а також умовним звільненням від покарання з випробувальним терміном. Варто підтримати точку зору О. В. Ткачової, що термін «пробація» є особливим процесом, під час якого порушник перебуває під наглядом і підтримкою спеціалізованих служб, що виконують роль містка між судовою системою і соціальним середовищем [1, с. 68].

Поява і розвиток пробації були зумовлені суспільними й культурними змінами, а також невдачами традиційної системи покарань, зокрема ув'язнення, що не змогло забезпечити ефективне повернення правопорушників у суспільство.

Незважаючи на широкомасштабну війну рф проти України, державна політика у сфері виконання покарань і пробації все більше орієнтується на ресоціалізацію та соціальну підтримку осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, а не лише на покарання.

І хоча в Україні інститут пробації є відносно новим і розвивається на фоні відсутності глибоких історичних традицій, на відміну від країн англосаксонської правової системи, таких як США і Великобританія, де цей інститут функціонує вже понад півтора століття, ми вважаємо, що пробація розвивається швидкими темпами.

Варто зазначити, що інститут пробації у США має статус виду кримінального покарання і базується на умовному покаранні, а служби пробації існують з кінця ХІХ століття, що підкреслює значення та довгу історію цього інституту в системі кримінальної юстиції [2, с. 35].

У різних країнах світу запровадження служб пробації стало одним із ключових напрямів реформ кримінального правосуддя. Так, у Молдові відповідний закон діє з 2008 р., у Казахстані та Вірменії законодавство у цій сфері ухвалено останніми роками, а в більшості європейських держав служби пробації виконують функції нагляду за засудженими, які залишаються в суспільстві замість відбування покарання в місцях позбавлення волі. Такі підходи передбачають надання особам, які перебувають на пробації, певних обов'язків та обмежень, а також систематичний соціальний супровід [3, с. 71].

У країнах Європи мінімальний термін пробації, як правило, становить шість місяців, а максимальний може сягати трьох років, що надає засудженим можливість осмислити свої помилки і виправити поведінку. Законодавчі акти цих держав визначають пробацію як комплекс наглядових і соціально-виховних заходів, спрямованих на запобігання повторним правопорушенням та соціальну реінтеграцію [4].

Система пробації в різних країнах має свої особливості. Наприклад, у Великобританії пробація передбачає встановлення обмежень і обов'язків, з якими має погодитися засуджений, і встановлює контроль з боку працівників служби пробації. Невиконання умов пробації призводить до посилення покарання, включно з можливим позбавленням волі [5, с. 322].

У Латвії, наприклад, система пробації доповнюється спеціальними освітніми та виправними заходами, орієнтованими, зокрема, на неповнолітніх правопорушників. Словенія та Швеція також мають унікальні підходи до пробації, включно із соціальною підтримкою, лікуванням і контрактною формою пробації, що дозволяє комплексно працювати з правопорушниками [6, с. 145].

Італійська служба пробації, започаткована у 1975 р., демонструє модель організації роботи на трьох рівнях і охоплює залучення молоді до добровільної громадської служби, що є ефективним способом соціальної реінтеграції [7]. Загалом головним завданням пробації є не стільки карати, скільки допомагати особі усвідомити шкоду від злочинної поведінки і повернутися у суспільство повноправним членом.

Справжній поштовх розвитку пробації в Україні надало ухвалення Верховною Радою України у 2015 р. Закону України «Про пробацію», який створив законодавчу основу для формування спеціалізованої служби пробації і врегулював основні принципи, завдання і механізми її діяльності. Цей закон заклав підвалини для системного нагляду за правопорушниками, які залишаються у суспільстві, і спрямований на забезпечення їх соціальної адаптації, профілактику повторних злочинів та підтримку ресоціалізації. Паралельно розвивалися відповідні інституції та кадровий потенціал, що дозволило налагодити ефективну взаємодію з органами кримінального правосуддя, соціальними службами та громадськими організаціями [8].

Важливою складовою еволюції інституту пробації стала гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами, зокрема рекомендаціями Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй щодо гуманізації кримінального правосуддя і розвитку альтернативних покарань. Україна почала активно впроваджувати сучасні підходи до пробації, орієнтовані на індивідуалізацію заходів, посилення соціального супроводу та підвищення ролі психологічної підтримки правопорушників.

Сучасний етап розвитку інституту пробації в Україні характеризується розширенням його функціональних можливостей, удосконаленням нормативно-правової бази і активним впровадженням нових технологій у діяльність служб пробації. Зростає увага до ефективності реінтеграції засуджених, а також до взаємодії з місцевими громадами для сприяння ресоціалізації правопорушників і зменшення рецидиву злочинів. Таким чином, пробація поступово стає важливим елементом системи кримінального правосуддя України, що відповідає сучасним тенденціям гуманізації і соціального захисту.

Отже, інститут пробації пройшов довгий історичний шлях становлення, що відображає загальні тенденції гуманізації кримінального правосуддя у світі. Основна ідея полягає у визнанні переваг милосердя та індивідуального підходу до правопорушників як чинників позитивного впливу на суспільство. Пробація виступає важливим механізмом, який поєднує кримінальне правосуддя із соціальною роботою,

забезпечуючи нагляд і підтримку правопорушників, що перебувають у суспільстві.

В Україні інститут пробації набув офіційного статусу порівняно недавно, однак уже сьогодні він активно розвивається відповідно до міжнародних стандартів і сприяє зменшенню кількості ув'язнених. Впровадження пробації дозволяє не лише контролювати поведінку засуджених, а й сприяти їх соціальній адаптації та ресоціалізації, що відповідає сучасним цілям кримінальної політики. Звичайно, інститут пробації є перспективним напрямом розвитку системи кримінального правосуддя в Україні, який варто підтримувати і вдосконалювати для забезпечення гуманності й ефективності правового захисту.

Список використаних джерел

1. Ткачова О. В. Інститут пробації в Україні: історичний досвід і сучасний стан. *Науковий вісник Херсонського державного інституту*. 2016. № 4. С. 68–71.

2. Ягунов Д. В. Європейські стандарти діяльності служб пробації та впровадження концепції пробації до національної системи кримінальної юстиції. *Вісник адвокатури*. 2012. № 3. С. 31–37.

3. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 432 с.

4. Богатирьов І. Г. Актуальні проблеми кримінально-виконавчого права України : навчальний модульний курс. Одеса : Юридика, 2023. 238 с.

5. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник / за ред. Т. А. Денисової. 2-ге вид., змін. і доп. Київ : Істина, 2010. 400 с.

6. Беца О. Зарубіжний досвід застосування пробації в ювенальній юстиції. *Відновне правосуддя в Україні*. 2005. № 1–2. С. 134–146.

7. Гандіні Л. Правові основи, організація і розвиток служби пробації в Італії. *Рада Європи: підтримка тюремної реформи* : семінар на тему умовного засудження. Київ, 2012 р. URL: <http://probation.at.ua/index/ital/0-42> (дата звернення: 07.12.2025).

8. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 93.

Боднар І. В.,

*доцент кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права
Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Леоненко О. А.,

*старший викладач кафедри вогневої та спеціальної підготовки
Пенітенціарної академії України*

Шеремета О. П.,

*завідувач кафедри вогневої та спеціальної підготовки
Пенітенціарної академії України,
кандидат педагогічних наук*

ОБШУКОВА РОБОТА В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Наявність у засуджених заборонених для використання предметів, виробів та речовин може негативно позначитись на оперативній обстановці в установах виконання покарань (далі – УВП) та призвести до можливості вчинення засудженими порушень режиму утримання і як наслідок вчинення ними кримінальних правопорушень. З метою уникнення потрапляння до засуджених заборонених для їх використання предметів, виробів та речовин проводиться обшукова та оглядова робота.

В УВП проводять такі види обшуків:

- 1) особистий обшук;
- 2) обшук камер, де тримаються або працюють ув'язнені (засуджені), інших приміщень та території УВП;
- 3) обшук (огляд) транспортних засобів;
- 4) огляд речей та осіб, які потрапляють на територію УВП.

Обшуки поділяються на:

- повний обшук – ретельний огляд тіла ув'язненого (засудженого), його одягу, взуття та речей з повним роздяганням;
- неповний обшук – огляд та прощупування одягу, взуття ув'язненого (засудженого) без його роздягання;
- плановий обшук – обшук камер, приміщень і території УВП, передбачений добовим наказом, а також графіком проведення обшуків;
- позаплановий обшук – проводиться за рішенням начальника УВП або його першого заступника (заступника з режиму і

охорони), а також за наявності інформації про зберігання заборонених предметів, про підготовку до вчинення правопорушень;

- контрольний обшук – проводиться з метою здійснення контролю за проведенням усіх видів обшуків та їх якістю у день їх проведення;

- загальний обшук – одночасний обшук усіх камер, інших приміщень, території УВП, а також ув'язнених (засуджених);

- об'єктовий (зональний) обшук – проводиться вибіркоким методом по об'єктах (група камер, приміщень, ділянки території УВП) [1; 2].

Випадки проведення особистого обшуку.

З роздяганням:

- 1) під час прибуття та вибуття з установи;
- 2) засуджені до і після тривалих побачень;
- 3) під час поміщення та звільнення засудженого (ув'язненого) до дільниці посиленого контролю ДІЗО, ПКТ, карцеру;
- 4) засуджені перед виходом за межі виховної колонії і після повернення;
- 5) під час затримання після вчинення втечі або інших злочинів.

Випадки, коли засуджених (ув'язнених) можуть обшукувати *без роздягання:*

- під час перетинання межі житлової та виробничої зони;
- у випадках затримання засуджених, які пересувалися без супроводження;
- при виході та поміщення до камери засуджених (ув'язнених).

Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з в'язнями (Правила Нельсона Манделі), враховуючи обмеження прав та свобод засуджених (ув'язнених) під час проведення обшуку, приділяють увагу щодо чіткого дотримання процедури і вказують, що співробітникам пенітенціарної установи необхідно проводити обшуки в'язнів та їхніх камер для забезпечення безпеки всіх осіб, які перебувають на території в'язниці, у тому числі співробітників. Обшуки необхідні для запобігання незаконному пронесенню заборонених предметів до в'язниці, таких як наркотики, зброя чи інші предмети, які можуть завдати

шкоди або які можуть допомогти втекти з в'язниці. Виявляючи під час обшуків заборонені предмети, органи влади також можуть знизити рівень незаконної торгівлі, що відбувається у в'язницях. Крім того, обшуки можуть виконувати важливу профілактичну функцію проти таємного пронесення заборонених предметів.

Обшуки проводяться у такий спосіб, щоб забезпечувати повагу до людської гідності та недоторканності особистого життя людини, яку обшукують, а також дотримуватися принципів пропорційності, законності та необхідності. Принципи необхідності та пропорційності передбачають, що обмеження прав осіб мають бути максимально обґрунтованими та здійснюватися тільки в найнеобхідніших випадках, коли існує реальна загроза безпеці або коли є вагомі підстави підозрювати, що конкретний в'язень приховує заборонені предмети.

Співробітники установи виконання покарання повинні чітко визначити конкретну мету кожного обшуку та обрати найбільш необхідний метод для досягнення цієї мети. Вони повинні оцінити, чи ґрунтуються їхні рішення на реальному конкретному ризику, та проаналізувати, чи не можуть їхні дії бути результатом впливу стереотипів щодо певних категорій в'язнів [3].

Гарантії забезпечення необхідності та пропорційності обшуків, які викладені в Правилах Мандели, мають застосовуватися однаковою мірою до в'язнів, персоналу та відвідувачів.

З метою підзвітності адміністрація установи виконання покарань повинна вести облік випадків проведення обшуків, зокрема обшуків з роздяганням, обшуків з обстеженням порожнин тіла та обшуків камер. У записах мають міститися дані про причини таких обшуків, осіб, які їх проводили, та результати обшуків [4]. Подібні вимоги викладені і в Європейських в'язничних правилах [5].

З огляду на те, що міжнародні документи приділяють значну увагу обшуковій та оглядовій роботі в установах виконання покарань, це відображено й закріплено в Кримінально-виконавчому кодексі України та Законі України «Попереднє ув'язнення» [6; 7], а також у нормативно-правових актах Міністерства юстиції України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 05.12.2025).

2. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text> (дата звернення: 05.12.2025).

3. Застосування Правил Нельсона Мандели під час чутливих з позицій прав в'язнів процедур діяльності ДКВС України : навчальний посібник / укладачі: І. В. Боднар, С. К. Гречанюк, С. В. Івашко, М. В. Пузиревський та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. А. О. Галає. Чернігів : ПАУ, 2025. 108 с.

4. Крітоф Ш., Хубер А., Роуп О. Керівництво із застосування Правил Нельсона Мандели: впровадження переглянутих Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй поводження з в'язнями. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/4/491854.pdf> (дата звернення: 05.12.2025).

5. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила : документ Ради Європи від 12.02.1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 05.12.2025).

6. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 05.12.2025).

7. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 № 3352–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (дата звернення: 05.12.2025).

Бойко В. М.,

*здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр»
Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Приходько Ю. П.,

*професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових
експертиз Навчально-наукового експертно-криміналістичного
інституту Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ БЕЗПЕКОЮ ТА ГУМАННІСТІЮ

Права людини в пенітенціарних установах є однією з ключових сфер, де держава повинна забезпечувати дотримання міжнародних стандартів, навіть в умовах надзвичайних ситуацій, таких як воєнний стан. В Україні воєнний стан був введений 24 лютого 2022 р. у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, що призвело до значних викликів для системи виконання покарань. З одного боку, воєнний стан вимагає посилення заходів безпеки для запобігання загрозам національній безпеці, таким як втечі ув'язнених, шпигунство чи колаборація з ворогом. З іншого боку, це не повинно призводити до систематичних порушень гуманності, таких як тортури, нелюдські умови утримання чи відсутність медичної допомоги. Баланс між цими аспектами є критичним для збереження демократичних цінностей і дотримання Конституції України та міжнародних зобов'язань, зокрема Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та Конвенції ООН проти катувань [7].

Актуальність теми зумовлена війною, яка спричинила евакуацію тисяч ув'язнених, створення нових категорій місць утримання, наприклад, таборів для військовополонених та переповненість закладів. За даними звітів, війна призвела до втрати контролю над 20 % пенітенціарних установ, руйнування інфраструктури та зростання випадків насильства.

Міжнародне право встановлює чіткі стандарти для утримання осіб у місцях позбавлення волі. Згідно зі ст. 3 ЄКПЛ ніхто не може зазнавати тортур чи нелюдського або такого, що принижує

гідність, поводження чи покарання. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями ООН (Правила Нельсона Мандели) вимагають забезпечення гідних умов: достатнього простору (не менше 4 м² на особу), медичної допомоги, харчування та можливостей для реабілітації [7]. Під час воєнного стану держави можуть відхилятися від деяких зобов'язань відповідно до ст. 15 ЄКПЛ, але основні права, такі як заборона тортур, є абсолютними і не підлягають обмеженню.

Стаття 29 Конституції України гарантує право на свободу та особисту недоторканність, а Закон України «Про правовий режим воєнного стану» дозволяє тимчасові обмеження, такі як посилений контроль за ув'язненими чи обмеження візитів. Однак ці обмеження мають бути пропорційними, необхідними та недискримінаційними. Європейський комітет із запобігання катуванням (СРТ) неодноразово наголошував на необхідності балансу: безпека не виправдовує такі систематичні порушення, як переповненість чи відсутність медичного догляду [6].

Воєнний стан в Україні призвів до значних змін у пенітенціарній системі. Згідно з даними понад 5000 ув'язнених були евакуйовані із зони бойових дій, а 12 установ опинилися під окупацією чи були зруйновані. Введено нові категорії місць утримання: табори для російських військовополонених (POW) та дисциплінарні батальйони для українських військових, засуджених за дезертирство (стаття 407 Кримінального кодексу України) [3]. Закон про мобілізацію дозволив ув'язненим з терміном менше 3 років приєднуватися до Збройних Сил, що звільнило понад 3000 осіб до середини 2024 р., але створило ризики для безпеки через брак контролю.

Обмеження прав охоплюють: заборону візитів у 2022 р. (скасована пізніше), подовжені транспортування ув'язнених (тижні без медичної допомоги), посилений контроль за підозрюваними в колаборації. Звіт за 2024 р. фіксує системні порушення: відсутність укриттів від обстрілів (лише 78 % ув'язнених захищені) та переповненість у СІЗО [1]. Ці заходи виправдані безпекою, але часто перевищують необхідність, призводячи до нелюдських умов.

Безпека є пріоритетом під час війни. У пенітенціарних установах України впроваджено: розділення категорій ув'язнених

(реманд від засуджених, POW окремо), посилений нагляд (відеоспостереження, обмеження доступу до зайнятих територій) та евакуацію з фронтових зон (наприклад, з Донецької та Харківської областей). Нові табори для POW відповідають Женевським конвенціям: задовільні умови, медична допомога, гігієна та заняття [2]. Дисциплінарні батальйони утримують до 500 осіб за дезертирство з прийнятними умовами, але переповненістю через зростання випадків.

Однак безпекові заходи часто призводять до порушень. Транспортування ув'язнених триває місяцями без догляду, з випадками приниження (стресові позиції, побиття). У СІЗО поблизу фронту брак персоналу та ресурсів посилює ризики, наприклад у Сумському СІЗО, де порушено норми простору [3]. Звіт зазначає, що 11 установ перебувають у зонах конфлікту, з евакуацією 4000 ув'язнених, але переповненість у решті закладів загрожує здоров'ю [1].

Гуманність передбачає забезпечення базових потреб: здоров'я, гігієни, харчування та захисту від насильства. В Україні війна посилила хронічні проблеми. Переповненість у СІЗО (наприклад, у Харківському – вологі стіни, цвіль, відкриті дроти) порушує стандарти (2,5 м² замість 4 м²) [3]. Медична допомога недостатня: брак персоналу, ліків та обладнання; випадки смерті від раку чи самогубств через відсутність лікування (наприклад, у Лук'янівському СІЗО) [2]. Звіт фіксує відсутність терапії для опіоїдної залежності, гепатиту С та ВІЛ, а також використання психотропних препаратів без контролю [1].

Тортури та нелюдське поводження поширені: побиття персоналом чи «адміністративними помічниками» (ув'язненими, делегованими для контролю), як у колоніях № 45 (Софіївська) та № 100 (Темнівська), де зафіксовано систематичні знущання [3]. Вразливі групи (етнічні меншини, ЛГБТК+, жінки, неповнолітні) страждають через дискримінацію: відсутність спеціалізованої допомоги, змішування з дорослими [2]. Звіти повідомляють про тортури українських полонених у російських закладах на окупованих територіях: 97 % опитаних зазнали побиття, електрошоків та сексуального насильства [1].

У контексті колаборації (стаття 111-1 КК України) законодавство є надто широким, криміналізуючи рутинну роботу

під окупацією (наприклад, учителів чи медиків), без урахування примусу, що порушує принципи пропорційності [5].

Досягнення балансу вимагає пропорційності: безпекові заходи не повинні скасовувати гуманність. В Україні війна пріоритезує безпеку (евакуація, нові табори), але ігнорує гуманітарні потреби, призводячи до імунності (мало розслідувань тортур) [3]. Позитивні приклади: платні камери в СІЗО, онлайн-консультації з адвокатами та дотримання стандартів для POW [2]. Однак загалом переповненість та брак ресурсів переважають.

Баланс між безпекою та гуманністю в пенітенціарних установах України під час воєнного стану є можливим за умови реформ та дотримання міжнародних стандартів. Війна посилила виклики, але не виправдовує системних порушень. Держава повинна пріоритезувати гуманність, аби зберегти довіру суспільства та уникнути подальших позовів до ЄСПЛ. Подальші дослідження та моніторинг необхідні для оцінки ефективності заходів.

Список використаних джерел

1. Звіт про дотримання прав людини в Україні за 2024 рік. *Державний департамент США*. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/234/2025/09/624521-UKRAINE-2024-HUMAN-RIGHTS-REPORT_UA-merged.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

2. Невидимі жертви війни: люди в місцях несвободи. *Аналітичний звіт Fight For Right*. URL: https://ffr.org.ua/wpcontent/uploads/2023/05/Rezyume_analitychnogo-zvitu_-Nevydyimi-zhertvy-vijny_-lyudy-v-mistsyah-nesvobody.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

3. Установи виконання покарань під час війни. *Харківська правозахисна група*. URL: <https://khpg.org/1608811011> (дата звернення: 01.12.2025).

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.12.2025).

7. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085 (дата звернення: 01.12.2025).

Білик Н. І.,

*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук*

РЕІНТЕГРАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ У СУСПІЛЬСТВО ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ: АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

Засуджені особи, які реінтегруються у суспільство після звільнення з УВП ДКВС України, перебувають у різних становищах. Так, одні навіть не мають власного житла, оскільки втратили його після вчиненого кримінального правопорушення, інші не можуть повернутися до місця роботи, оскільки воно вже зайнято.

На жаль, є ті, які мають алкогольну і наркотичну залежність. Велика група осіб має проблеми зі здоров'ям, унаслідок чого ці особи поповнюють ряди безхатьків, поширюють небезпечні хвороби тощо. Усе це свідчить про те, що заходи, які застосовує держава щодо пенітенціарної реінтеграції засуджених у суспільство, є малоефективними.

До речі, серед стратегічних цілей, завдань та очікуваних результатів, які передбачені у Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 р., ми не знайшли шляхи реінтеграції в суспільство засуджених після звільнення з місць несвободи ДКВС України та відновлення їх соціального статусу [1]. Звичайно, розробники Стратегії могли б звернути увагу на цю проблему, оскільки, як показує дослідження, ми втрачаємо людські ресурси на ринку праці, якщо формально ставимося до пенітенціарної реінтеграції засуджених у місця несвободи ДКВС України.

Разом з тим значна кількість концептуальних питань щодо пенітенціарної реінтеграції засуджених з місць несвободи ДКВС України були врегульовані Законом України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 17 березня 2011 р., де прописано правові, економічні, соціальні та організаційні засади соціальної адаптації таких осіб, спрямовані на їх реінтеграцію до суспільства, і визначено основні завдання учасників соціальної адаптації та органу, що його координуватиме [2].

Особливо гостро стоїть питання пенітенціарної реінтеграції з УВП ДКВС України жінок і неповнолітніх. З цим погоджуються і українські вчені, які вважають, що процес соціальної адаптації жінок, звільнених з місць позбавлення волі, до законслухняного життя дуже нелегкий і додатково ускладнюється, якщо жінка була засуджена неодноразово та провела в місцях позбавлення волі кілька років.

Усім відомо, що ізоляція від суспільства, особливо на тривалий строк, спричиняє втрату соціально корисних зв'язків і позбавляє самостійності в розв'язанні побутових проблем. Перебуваючи в УВП ДКВС України, жінка подеколи здобуває нові для неї навички злочинного життя, крім того, під час відбування покарання певні деформації особистості можуть поглибитися, що істотно ускладнює ресоціалізацію неодноразово засуджених жінок і їх соціальну адаптацію після звільнення на волю [3, с. 65–70]. Що стосується неповнолітніх, то вони направляються до місця проживання в супроводі родичів або працівника колонії.

Ми вважаємо, що серед суб'єктів пенітенціарної реінтеграції з місць несвободи ДКВС України важливе місце посідають територіальні громади, оскільки саме до них повертаються особи після відбуття покарання, які потребують відповідної допомоги з питань житла, працевлаштування та отримання медичної допомоги. І тут важливо, щоб територіальні громади дійсно взаємодіяли з Центром соціальної адаптації звільнених осіб, з будинками нічного перебування, з Радою з питань соціального захисту бездомних осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

До речі, Центр соціальної адаптації звільнених осіб (далі – Центр) є спеціальною соціальною установою, діяльність якої спрямована на поступове повернення осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань на підставах, передбачених законом (далі – клієнти), до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві шляхом надання їм соціальних послуг та сприяння в отриманні іншої допомоги з урахуванням індивідуальних потреб [4].

Будинок нічного перебування є закладом соціального захисту для ночівлі бездомних осіб з метою надання їм соціальних послуг

у нічний час (забезпечення проживання в нічний час доби одноразовим харчуванням, засобами особистої гігієни та створення умов для здійснення санітарно-гігієнічних заходів, дотримання особистої гігієни). За організаційно-правовою формою нічліжний будинок може створюватися в органах місцевого самоврядування та функціонувати як комунальне некомерційне підприємство [5, с. 4].

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

2. Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17.03.2011 № 3160–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

3. Богатирьов І. Г., Неживець О. М. Проблеми соціальної адаптації жінок, звільнених з місць позбавлення волі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1 (3). С. 65–70.

4. Про затвердження Типового положення про центр соціальної адаптації звільнених осіб : наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 14.02.2006 № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0476-06#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

5. Богатирьов І. Г., Білик Н. І. Пенітенціарна реінтеграція засуджених з місць несвободи Міністерства юстиції України в доктрині пенітенціарного права. *Південноукраїнський часопис*. 2025. № 2. С. 3–7.

Буряк К. М.,

доцент кафедри економіки та права Навчально-наукового інституту Українського державного хіміко-технологічного університету Українського державного університету науки і технологій, доктор юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 р. суттєво вплинуло на функціонування системи виконання кримінальних покарань. В умовах збройної агресії рф

особливої актуальності набули питання забезпечення прав засуджених, у тому числі осіб, які відбувають покарання за вчинення домашнього насильства [1, с. 53]. Домашнє насильство як соціально-правове явище залишається однією з ключових проблем українського суспільства. За даними Національної поліції України, лише у 2024 р. зареєстровано 195 174 звернення, пов'язаних із фактами домашнього насильства [2]. У цих умовах питання правового статусу засуджених набуває додаткового значення. Зміни у структурі злочинності та воєнний стан суттєво вплинули на діяльність органів і установ виконання покарань, які стикнулися з новими викликами у сфері дотримання прав засуджених. Засуджені за вчинення домашнього насильства, як правило, належать до категорії осіб з високим рівнем емоційної напруги, агресії та зруйнованими сімейними зв'язками. В умовах воєнного стану ці риси посилюються через підвищений рівень тривожності, втрату близьких, економічну нестабільність та відсутність психологічної підтримки [1, с. 123].

Воєнний стан вніс суттєві зміни до порядку виконання покарань засуджених за вчинення домашнього насильства:

1. Обмеження корекційних / реабілітаційних програм. Психологічна корекція та програми ресоціалізації (тренінги з контролю агресії, сімейна медіація, групові заняття) значною мірою залежать від кадрів (психологи, соціальні працівники) та відвідувачів / волонтерів. Воєнний стан призвів до скорочення таких програм у багатьох установах (евакуація фахівців, перепрофілювання ресурсів). Це підвищує ризик непройдення корекції поведінки й рецидиву після звільнення.

2. Режимні обмеження: побачення, листування, телефонний зв'язок. З метою безпеки (евакуація, карантинні / режимні заходи, посилений контроль) обмежуються побачення й контакти із зовнішнім середовищем. Для засуджених за домашнє насильство, у яких сімейні стосунки часто є мотивувальним фактором або навпаки – чинником ризику, втрата чи нестабільність контактів ускладнює процес відновлення соціальних зв'язків.

3. Переселення / евакуація й переведення між установами. Масові переведення або евакуація внаслідок бойових дій порушують безперервність програм та індивідуальних планів виконання покарань (наприклад, припинення занять, зміна груп

тощо). Це може призводити до невиконання судових рішень щодо обов'язкових програм, водночас – до ризику збільшення між'язничного насильства.

4. Персонал і кадрові проблеми, безпека утримання. Нестача персоналу, переведення працівників до інших служб або надбавки/змінений режим роботи під час воєнного стану зумовлюють зниження контролю у блоках та зростання інцидентів між засудженими. СРТ зазначає необхідність посилення присутності персоналу та боротьби з між'язничним насильством [3].

5. Доступ до правової допомоги та медичної підтримки. Обмеження відвідувань правозахисників і адвокатів, а також проблеми з медичною евакуацією чи доступом до спеціалізованих психологів погіршують реалізацію процесуальних і конституційних прав засуджених. Моніторингові звіти ОГГ/ООН фіксують виклики в доступі до забезпечення базових прав під час режиму воєнного стану [4].

6. Мобілізація / добровільне залучення засуджених до Збройних Сил – прямий вплив на відбування покарання. У 2024–2025 рр. Україна запровадила механізми, що дозволяють певним категоріям засуджених подавати заяви на звільнення для служби в ЗСУ за контрактом (залежно від тяжкості злочину та рішення суду). Це створює нову траєкторію «переривання / припинення» виконання покарання і ставить низку ризиків (правові, соціальні та безпекові) для осіб, засуджених за домашнє насильство:

- правова невизначеність щодо статусу тих, чий покарання «призупинені»;

- ризик соціальної небезпеки, якщо особи з історією насильства повернуться з фронту і не пройдуть корекційних програм;

- різні підходи до відбору (відсіянні категорії – тяжкі статеві злочини, злочини проти нацбезпеки тощо), але практика залишає багато правових та етичних питань [3].

Слід наголосити, що специфічними ризиками для засуджених за домашнє насильство є:

- переривання корекції як фактор рецидиву. Особи, у яких головним елементом покарання мусить бути психологічна

робота, втрачають доступ до неї – підвищення ризику повторного вчинення насильства після звільнення;

- посилення стигми та ізоляції сім'ї / потерпілого. Обмежене сімейне спілкування та послаблена координація з органами опіки й соціального захисту погіршують можливості для відновлення безпечних стосунків;

- нерівність доступу до програм у різних регіонах. Встановлення пріоритетів безпеки та евакуації може призвести до регіональних розривів у доступності програм [3].

Серед позитивних / адаптивних практик, що показали ефективність під час війни, є:

1) дистанційні консультації і модулі – деякі установи та НГО впровадили дистанційні тренінги й онлайн-консультації для засуджених. Це дозволяє підтримувати корекційну роботу під час обмежених відвідувань [3].

2) міжвідомча координація – успішні практики залучення Мін'юсту, місцевих адміністрацій, НГО і міжнародних партнерів (UN Women, La Strada) до підтримки програм допомоги постраждалим і корекції кривдників [5].

Короткостроковими рекомендаціями є:

- забезпечити пріоритетне збереження і формальне фінансування базових корекційних програм (психологія, медіація) у кожній установі, навіть у модифікованому (дистанційному / мобільному) форматі [3];

- встановити чіткі процедури для переведення / евакуації засуджених з метою збереження індивідуальних планів виконання покарань (обов'язкова передача файлів, графіків занять тощо);

- гарантувати доступ до адвокатів і захисників у дистанційній / захищеній формі;

- організувати мобільні юристконсультації [4].

Довгостроковими рекомендаціями можна запропонувати:

1) розробити національну стратегію збереження ресоціалізаційних програм в умовах кризи (включно з електронними платформами та документованими протоколами передачі);

2) впровадити механізми моніторингу та оцінки якості програм для засуджених за домашнє насильство, з урахуванням

ризиків, які породжує мобілізація / добровільне залучення засуджених до армії;

3) пріоритетна співпраця з НГО, міжнародними агенціями (UN Women, OHCHR, La Strada) для фінансування і супроводу програм реінтеграції та допомоги постраждалим [5].

Отже, воєнний стан суттєво ускладнив реалізацію прав засуджених за домашнє насильство, особливо у частинах, що потребують безперервної психологічної корекції і стабільних соціальних контактів. Водночас дозріла необхідність трансформації підходів: цифрові інструменти, міжвідомча координація та збереження мінімального обсягу корекційних заходів, що можуть пом'якшити негативні наслідки. Окрема увага має бути приділена наслідкам політик, пов'язаних з мобілізацією / добровільною службою засуджених, адже вони створюють нові юридичні й соціальні ризики для безпеки суспільства й ефективності виконання покарання.

Список використаних джерел

1. Богатирьов І. Г. Російсько-українська війна: погляд кримінолога : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АФЕД-Україна», 2023. 247 с.

2. Скільки українців потерпали від домашнього насильства за перші 5 місяців 2025 року? URL: <https://life.pravda.com.ua/society/policiya-nazvala-kilkist-zayav-pro-domashnye-nasilstvo-za-5-rokiv-309014/> (дата звернення: 11.11.2025).

3. Domestic violence during war: how can victims get help? URL: <https://la-strada.org.ua/en/articles/domashnye-nasyilstvo-pid-chas-vijny-yak-postrazhdalym-otrymaty-dopomogu> (дата звернення: 11.11.2025).

4. OHCHR 40th periodic report on Ukraine of 2024-10-01. URL: <https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2024-10/2024-10-01%20OHCHR%2040th%20periodic%20report%20on%20Ukraine.pdf> (дата звернення: 11.11.2025).

5. Ending violence against women and girls. URL: <https://ukraine.unwomen.org/en/shcho-my-robymo/podolannya-nasyilstva-shchodo-zhinok-ta-divchat?> (дата звернення: 11.11.2025).

Дженджеро О. Л.,

*доцент кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії
України, кандидат педагогічних наук, доцент*

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРАЦІВНИКІВ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: ГНУЧКІСТЬ, ІННОВАЦІЙНІСТЬ, ПРАКТИЧНІСТЬ

Професійна підготовка фахівців пробації в Україні здійснюється в Інституті професійного розвитку Пенітенціарної академії України. Зазначений інститут було створено у травні 2022 р. як Інститут підвищення кваліфікації персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, а в березні 2023 р. відповідно до потреб системи професійного навчання та розвитку персоналу реорганізовано в Інститут професійного розвитку.

Кафедра підвищення кваліфікації працівників пробації є структурним підрозділом Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України та здійснює навчальну, методичну, наукову й організаційну діяльність у сфері підвищення кваліфікації працівників, які працюють за трудовими договорами в державній установі «Центр пробації» (далі – Центр пробації).

Професійне навчання організовується на підставі освітніх програм, затверджених Міністерством юстиції України, які адаптовані до сучасних викликів, зумовлених трансформаціями у сфері кримінальної юстиції, а також умовами воєнного стану та форс-мажорних обставин. Освітній процес реалізується за дистанційною формою навчання в синхронному режимі, що забезпечує гнучкість організації занять, урахування індивідуальних можливостей слухачів та економічну доступність навчання [1, с. 44].

Працівники Центру пробації проходять підвищення кваліфікації не рідше одного разу на три роки або за потреби, зокрема у разі змін у законодавстві відповідної сфери, а також упродовж першого року професійної діяльності. Загальний обсяг і нормативний термін навчання становить 180 навчальних годин протягом 30 діб.

Освітня діяльність здійснюється відповідно до ліцензії за видом освітньої діяльності – підвищення кваліфікації з ліцензованим обсягом (на строк навчання) 500 осіб (наказ МОН України від 21 грудня 2018 р. № 3073-л, зі змінами згідно з наказом МОН України від 17 листопада 2021 р. № 236-л).

Упродовж 2025 р. сертифіковано 500 працівників Державної установи «Центр пробації», зокрема: у I півріччі 2025 р. – 251 особу, у II півріччі 2025 р. – 249 осіб. Зазначені показники свідчать про стабільність та системність процесу професійного розвитку персоналу пробації.

У процесі професійного навчання фахівців пробації впроваджуються сучасні педагогічні підходи та інтерактивні методи навчання. Науково-педагогічні працівники кафедри проводять тренінги, панельні дискусії, майстер-класи, вебінари, круглі столи, а також організують науково-практичні заняття, спрямовані на поєднання теоретичних знань із практичними навичками професійної діяльності.

З метою підвищення рівня безпеки професійної діяльності працівників пробації розроблено комплект інтерактивних тестових завдань до навчальних відео «Безпечна робота працівників пробації із суб'єктами пробації». Навчальний матеріал містить два відеоролики, у яких відображено типові помилки та приклади неналежної підготовки працівника пробації до зустрічі із суб'єктом пробації. Продемонстровані порушення ілюструють, як непрофесійні або необережні дії можуть негативно впливати на перебіг комунікації, провокувати агресивну або зухвалу поведінку та створювати реальні загрози безпеці працівника.

З метою підвищення професійної компетентності працівників уповноважених органів з питань пробації, удосконалення навичок етичної комунікації та формування поваги до гідності кожної людини, зокрема ветеранів війни та осіб з інвалідністю, створено та розміщено на платформі Moodle навчально-інформаційний відеоматеріал «Етична взаємодія працівників пробації з ветеранами війни та особами з інвалідністю». Матеріал використовується в освітньому процесі під час підвищення кваліфікації та спрямований на підтримку професійної діяльності працівників пробації у роботі з ветеранами війни, які мають

бойовий досвід і відбувають покарання, не пов'язані з позбавленням волі, а також з особами з інвалідністю.

Керуючись листом Державної установи «Центр пробації» від 14 жовтня 2025 р. № 4806/10/КВ-25 та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках», для працівників уповноважених органів з питань пробації розроблено спеціалізовані тренінги, спрямовані на розвиток компетентностей у сфері роботи з ветеранами війни.

Тематика тренінгів охоплює такі напрями:

- управління конфліктами у діяльності уповноважених органів з питань пробації;
- організація безпечної роботи працівників пробації;
- розвиток комунікативних навичок і застосування мотиваційного інтер'ювання;
- формування стресостійкості як чинника професійної ефективності;
- розвиток навичок емпатійного слухання та вміння ставити запитання.

Отже, професійний розвиток працівників пробації в Україні є динамічним процесом, що поєднує інноваційні освітні технології, нормативну визначеність і практичну спрямованість. Подальше вдосконалення системи підвищення кваліфікації доцільно пов'язувати з розширенням міждисциплінарного підходу, поглибленням психологічної складової підготовки та інтеграцією кращих європейських практик у діяльність уповноважених органів з питань пробації.

Список використаних джерел

1. Сіренко К. Ю., Петровська Ю. М. Інтеграція європейського досвіду в професійну підготовку фахівці пробації. *Пробація: 10 років змін та досягнень*: колективна монографія / В. О. Аніщенко, І. Г. Богатирьов, І. Б. Волеваха та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. К. Гречанюка. Чернівці : Пенітенціарна академія України, 2025. С. 44.

Джу́жа О. М.,

*головний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

Тичина Д. М.,

*провідний співробітник наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НА ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ЇХ ПОСТКРИМІНАЛЬНА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ

З метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами, як неодноразово зазначалось, Верховною Радою України ухвалений Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів» [1]. Цим законом імплементуються положення Стамбульської конвенції у національне законодавство. Відповідно, до Загальної частини Кримінального кодексу (далі – КК України) внесено розділ XIII-1, що містить норму, яка передбачає обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 91-1 КК України). Сучасна судова практика показує, що застосування таких заходів необхідне в разі притягнення осіб до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Саме застосування обмежувальних заходів повинно виконувати превентивну функцію стосовно вчинення діянь, які пов'язані з насильством щодо жінок та/або домашнім насильством.

У ст. 6 ч. 2 КВК України ресоціалізація тлумачиться як свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого [2]. І. Г. Богатирьов процес ресоціалізації характеризує як виправлення засудженого, формування в нього законослухняної поведінки, стимулювання обрати життєву позицію, яка відповідає соціальним нормам, шляхом відновлення,

збереження та розвитку соціально-корисних якостей і відносин під час відбування покарання та соціальної адаптації після звільнення з місць позбавлення волі [3, с. 22].

Зміст карально-виховного впливу полягає в тому, що елементи покарання та виховання є по суті самостійними категоріями, проте перебувають у постійному зв'язку. Вони поєднуються у процесі діяльності установ виконання покарань в єдиному карально-виховному впливі на засудженого. Тобто поєднання виконання і відбування покарання та застосування до засудженого мір виховного впливу є одним із можливих шляхів підвищення ефективності зазначеної мети.

Важливим, на наш погляд, є розподіл засуджених за вчинення домашнього насильства за видами установ виконання покарань. Підставою для такого розподілу є вирок суду, що набрав законної сили [4]. Задля диференційованого кримінально-виховного впливу під час розподілу засуджених рекомендується знаходити оптимальне співвідношення між засудженими різних класифікаційних груп і відповідно до цього організувати виховний вплив.

Посткримінальна ресоціалізація засуджених за вчинення домашнього насильства полягає в наданні допомоги звільненим особам шляхом реалізації комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів, у тому числі надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію, що полягає, зокрема, у створенні спеціалізованих установ. Такі установи для звільнених осіб утворюються відповідно до потреб регіону місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, об'єднаннями громадян [5] **Ошибка! Источник ссылки не найден..** Вважаємо, що в Законі України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 17 березня 2011 р. участь громадськості в процесі ресоціалізації регламентується досить поверхнево. Розглядати громадський вплив на постпенітенціарну поведінку засуджених та оцінювати його місце і роль у зазначеному процесі необхідно в комплексі з пенітенціарним періодом, адже основна

робота з виправлення свідомості та санації психологічного стану засуджених відбувається саме в установах виконання покарань.

Посткримінальна ресоціалізація засуджених за вчинення домашнього насильства тісно взаємозв'язана з постпенітенціарним впливом, що являє собою комплекс заходів правового, соціального, психологічного, медичного, трудового та адміністративного нагляду й контролю, які вживаються для надання допомоги особам, звільненим з місць позбавлення волі, у працевлаштуванні, налагодженні ними соціальних та сімейних зв'язків, а також з метою недопущення вчинення ними повторних кримінальних правопорушень.

Постпенітенціарний вплив на осіб, звільнених з установ відбування покарань, є однією зі стадій процесу виправлення. Адже постпенітенціарний вплив – це така система заходів, спрямованих на: а) переконання засуджених в об'єктивній необхідності правомірної поведінки після відбування покарання і надання їм допомоги в побутовому і трудовому влаштуванні; б) організацію контролю за їхньою поведінкою аж до застосування адміністративних і кримінально-правових заходів примусу з метою запобігання та недопущення становлення їх на шлях вчинення повторних кримінальних правопорушень.

Структура постпенітенціарного впливу охоплює такі етапи:

- 1) підготовка засуджених за вчинення домашнього насильства до звільнення;
- 2) надання цим особам допомоги в побутовому і трудовому влаштуванні після звільнення;
- 3) організація загального контролю за звільненими;
- 4) застосування крайніх заходів постпенітенціарного впливу – встановлення адміністративного нагляду.

Як бачимо, система запобігання та протидії домашньому насильству – це складний та динамічний процес, який реалізовується через низку механізмів, що стосуються відповідних процедур, активних дій суб'єктів, які мають на меті захист прав і свобод людини та громадянина.

Зміст карально-виховного впливу на засуджених за вчинення домашнього насильства в установах виконання покарань обумовлений внутрішньо-особистісними характеристиками засуджених, важкістю вчинених ними кримінальних

правопорушень, міцністю соціальних зв'язків та можливостями соціального працівника певної установи, належним ставленням працівників установ виконання покарань до своїх обов'язків. Адже в їх арсеналі є значне розмаїття методик, форм та засобів роботи із засудженими, які формуватимуть соціально прийнятне для них середовище. І це при тому, що посткримінальна ресоціалізація осіб, засуджених за вчинення домашнього насильства, є одним з найбільш складних безперервних процесів, у якому необхідно максимально використовувати час перебування в установі виконання покарань засудженими для проведення комплексу виправних заходів, спрямованих на підготовку їх до життя у суспільстві та можливості повернення у сім'ю чи створення нової.

Реалізуючи карально-виховний вплив на засуджених за вчинення домашнього насильства в умовах установ виконання покарань, відповідні суб'єкти (органи й установи виконання покарань) стають своєрідними «заручниками» цієї діяльності, а саме: з одного боку, у законодавстві України (КК, КВК України) відображено окремі елементи і принципи останньої, а з іншого – не створено належних механізмів для досягнення відповідних цілей правовими засобами. Саме тому вдосконалення норм кримінально-виконавчого законодавства зумовлено потребою систематизації правовідносин щодо запобігання домашньому насильству й підвищення ефективності їх застосування у кримінально-виконавчій практиці, зокрема тих, що гарантують дотримання прав і свобод засуджених, а також визначають діяльність персоналу установ виконання покарань за цим напрямом. Такий висновок, зокрема, ґрунтується на положеннях Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 р. [6] та є методологічним підґрунтям для розроблення плану заходів її реалізації в контексті збільшення застосування покарань (зокрема пробаційного нагляду) та запобіжних заходів, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, а також удосконалення методів та інструментів виправлення і ресоціалізації засуджених.

Отже, основною метою індивідуально-профілактичного впливу на засуджених за домашнє насильство повинна стати зміна мотивації їхньої поведінки як основа корекції свідомості, а

саме: вчинення кримінально-протиправних дій має стати невідгідним і ускладнює правовий статус.

Для досягнення такої мети необхідно:

а) законодавчо закріпити більш суворі санкції за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя (втеча; злісна непокора; дії, що дезорганізують роботу виправних колоній тощо) та змінити правозастосувальну діяльність з цих питань;

б) у КК України ввести норму, яка позбавляла б засудженого права на умовно-дострокове звільнення від відбування покарання та заміну покарання більш м'яким у випадках вчинення ним умисного кримінального правопорушення в установах виконання покарань;

в) обмежити можливості застосування помилування до засуджених-рецидивістів, які вчинили кримінальні правопорушення в умовах виконання покарань.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 06.12.2017 № 2227–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

3. Богатирьов І. Г. Створення системи ресоціалізації засуджених. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. № 3. С. 22–28.

4. Пенітенціарна кримінологія : підручник / І. Г. Богатирьов, А. В. Боровик, О. М. Джужа, Д. М. Тичина та ін. Одеса : ВД «Гельветика», 2022. 464 с.

5. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17.03.2011 № 3160–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

6. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

Жулковський В. В.,

*старший викладач кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України,
кандидат педагогічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану стало фактором масштабного трансформаційного впливу на всі сфери суспільного життя, а особливо на діяльність структур, що забезпечують державну безпеку та правопорядок. Пенітенціарна система опинилася в умовах підвищеного ризику та нестабільності, що впливають як на операційну діяльність установ виконання покарань, так і на психологічний стан персоналу. Співробітники щодня взаємодіють з контингентом, який сам переживає підвищену тривожність, страх перед невизначеністю та вплив зовнішніх загроз. На цій основі здатність персоналу зберігати психологічну стійкість набуває ключового значення для забезпечення безпеки, професійної ефективності та стабільності функціонування всієї пенітенціарної системи.

Психологічна стійкість розглядається як цілісна характеристика особистості, що поєднує в собі емоційну рівноваженість, когнітивну гнучкість, здатність до саморегуляції, вольову витривалість та внутрішню мотивацію до виконання професійного обов'язку [1, с. 34]. У складних умовах воєнного стану ці властивості стають визначальним чинником здатності персоналу адекватно функціонувати, протидіяти стресу та ефективно керувати ситуаціями підвищеної небезпеки. Саме тому питання формування і підтримки психологічної стійкості набуває стратегічного значення та потребує ґрунтовного наукового аналізу.

Психологічна стійкість персоналу є різноплановим явищем, яке визначається здатністю співробітника протистояти впливу стресових факторів, адаптуватися до нових умов та зберігати емоційну рівновагу навіть у ситуаціях високої напруги. У пенітенціарній сфері психологічна стійкість проявляється

передусім у вмінні залишатися зібраним під час кризових подій, приймати виважені рішення, не піддаватися панічним реакціям і водночас демонструвати контроль за поведінкою засуджених.

Структура цієї стійкості охоплює емоційний та когнітивний компоненти, які взаємодіють між собою. Емоційна стабільність виявляється у здатності стримувати імпульсивні реакції, контролювати прояви гніву чи страху, утримувати внутрішній баланс у конфліктних ситуаціях. Когнітивна гнучкість полягає у вмінні швидко переорієнтувати мислення, знаходити альтернативні рішення, адекватно оцінювати рівень загрози та прогнозувати наслідки дій [3, с. 18]. До цього додається вольовий аспект, що забезпечує витримку та готовність діяти навіть у стані перетому чи обмежених ресурсів.

Професійна діяльність персоналу, що працює в місцях несвободи, відрізняється високим рівнем невизначеності та потенційної небезпеки. Співробітники щодня мають справу з агресивними, фрустрованими та маніпулятивними особами, що потребує сталого включення механізмів психологічної саморегуляції. У середовищі пенітенціарних установ саме поєднання самоконтролю, професійної відповідальності та емоційної зрілості визначає рівень ефективності взаємодії із засудженими.

В умовах мирного часу ці навички формуються поступово, а навантаження мають відносно прогнозований характер. Проте дія правового режиму воєнного стану суттєво змінює операційні реалії, роблячи вплив стресогенних чинників більш інтенсивним, частим та непередбачуваним. Саме тому психологічна стійкість персоналу перестає бути просто професійною компетентністю – вона перетворюється на критично важливий ресурс виживання та підтримки функціональної працездатності системи.

У період воєнного стану стрес, що й так супроводжує діяльність у місцях несвободи, трансформується у хронічний та виснажливий. Психологічний тиск з боку зовнішніх обставин, таких як загроза ракетних ударів, можливі евакуації, кадрові ротації, внутрішня нестабільність та зростання відповідальності, формує ситуацію постійної мобілізації сил. У таких умовах співробітники нерідко втрачають здатність до своєчасного

відновлення, що призводить до емоційного виснаження та зниження стійкості до стресу [5, с. 14].

Агресивність і тривожність серед засуджених також суттєво зростають під впливом воєнних подій. Перебування у замкненому просторі в поєднанні з постійним інформаційним тиском, страхом за близьких чи невизначеністю майбутнього провокують конфліктні ситуації, підвищують ризик самогубств або суїцидальних спроб, а також можуть призводити до масових проявів непокори. За таких умов персонал має реагувати не лише професійно, а й психологічно витримано, що додатково підсилює навантаження на нервову систему [2, с. 60].

Окремою проблемою є травматичний стрес. Значна частина співробітників має досвід втрат, бойових дій або вимушеного переселення, що підвищує вірогідність розвитку посттравматичних розладів. Постійний контакт із кризовими станами засуджених або колег, які теж переживають наслідки травматичних подій, сприяє вторинній травматизації, котра проявляється у вигляді тривожності, емоційної притупленості чи підвищеної збудливості [6, с. 91].

Водночас система психологічної підтримки в умовах війни доволі часто функціонує в недостатньому режимі. Брак психологів у відділах по роботі з персоналом, надмірне службове навантаження та обмежені можливості для відпочинку створюють ситуацію, коли персонал змушений долати стресові стани переважно самостійно. Такі умови істотно знижують здатність до адаптації та призводять до професійної деформації і вигорання, що негативно позначається як на індивідуальному психологічному стані, так і на загальній безпеці установи.

Підвищення психологічної стійкості потребує комплексного підходу, який поєднує організаційні, освітні та індивідуальні стратегії. Важливою передумовою є створення такого професійного середовища, у якому співробітники матимуть можливість не лише виконувати свої обов'язки, а й отримувати підтримку та ресурси для збереження ментального здоров'я. Рациональна організація служби, належний розподіл навантаження, можливість відпочинку та наявність умов для психологічної розрядки формують базу для відновлення внутрішніх ресурсів та зменшують ризики хронічної втоми [4, с. 33].

Психологічне навчання і тренінги відіграють вирішальну роль у розвитку здатності до саморегуляції. Заняття, спрямовані на опанування технік емоційного контролю, розвиток навичок роботи зі стресом, формування навичок кризової комунікації, а також тренінги стійкості та резилієнтності дають співробітникам можливість застосовувати ефективні механізми подолання стресових станів у повсякденній діяльності [3, с. 26]. Своєчасне навчання підвищує здатність до адаптації, запобігає імпульсивним реакціям та сприяє розвитку професійної впевненості.

Не менш важливим є підтримання здорового командного середовища, яке забезпечує відчуття взаємної довіри, психологічної безпеки та професійної солідарності. Коли співробітники мають можливість обговорити складні ситуації, поділитися переживаннями, отримати підтримку чи пораду, рівень стресу знижується, а здатність до психологічного відновлення зростає. Соціальна підтримка є одним із найсильніших природних факторів формування стійкості та збереження професійної мотивації.

Окремого значення набувають індивідуальні стратегії самодопомоги. Практики релаксації, регулярна фізична активність, врегулювання режиму сну, дихальні техніки, ведення емоційного щоденника або інші форми самоспостереження сприяють зниженню рівня психофізіологічного напруження та формують здатність самостійно відновлювати внутрішній баланс. В умовах воєнного стану такі стратегії часто є єдиним доступним інструментом підтримання психологічної стійкості, особливо коли обмежені можливості отримання зовнішньої допомоги [5, с. 20].

Психологічна стійкість персоналу пенітенціарної системи під час дії правового режиму воєнного стану є одним із центральних чинників ефективного функціонування установ виконання покарань та забезпечення внутрішньої безпеки. Вона проявляється у здатності працівників зберігати емоційну рівноваженість, адекватність рішень та професійну відповідальність у ситуаціях високої напруги. В умовах війни психологічний тиск стає тривалим і комплексним, тому потребує цілеспрямованої роботи як з боку системи управління, так і на рівні індивідуальних стратегій подолання.

Таким чином, підвищення психологічної стійкості можливе лише за умови поєднання організаційних заходів, що оптимізують умови праці, розвитку професійних компетентностей через тренінги та освітні програми, формування підтримувального командного середовища та активного впровадження індивідуальних технік саморегуляції. Такий підхід сприяє зниженню загального рівня стресу, зменшує ймовірність професійного вигорання та забезпечує стабільність функціонування установ виконання покарань навіть у найскладніших умовах воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Андрусів О. Психологія професійної діяльності в особливих умовах. Київ : Академвидав, 2019. 210 с.
2. Бочелюк В., Федоренко О. Психологічні детермінанти стресостійкості персоналу силових структур. Дніпро : ДДУВС, 2020. 180 с.
3. Котляревська М. Стратегія формування резиліентності у працівників екстремальних професій. Харків : Право, 2018. 156 с.
4. Олійник І. Психологічний аналіз професійних ризиків персоналу установ виконання покарань. Київ : КНТ, 2017. 175 с.
5. Сидоренко П. Емоційне вигорання у високостресових професіях. Одеса : Астропринт, 2020. 142 с.
6. Шиян Р. Психологічні наслідки травматичного досвіду: діагностика і корекція. Тернопіль : Навчальна книга, 2019. 204 с.

Завгородня Ю. С.,

*доцент кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ НА ЗАХИСТ ЖИТТЯ: ВИКЛИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах запровадження в Україні правового режиму воєнного стану питання забезпечення прав ув'язнених на захист життя набуває критичної актуальності, особливо в контексті їх доступу до укриттів під час повітряних тривог. Пенітенціарна система як невід'ємна складова державної інфраструктури

зобов'язана забезпечувати дотримання фундаментальних прав людини, закріплених у Конституції України, Кримінально-виконавчому кодексі та міжнародних актах, зокрема Європейській конвенції з прав людини (статті 2 і 3). Проте воєнний стан створює комплекс викликів, які суттєво ускладнюють практичну реалізацію цих прав, виявляючи системні недоліки у функціонуванні пенітенціарних установ.

Значна частина пенітенціарних закладів України не має належним чином обладнаних укриттів, що унеможлиблює ефективну евакуацію засуджених під час ракетних обстрілів та авіаційних атак. Обмежені фінансові ресурси держави, зумовлені воєнними потребами, призводять до недостатнього інвестування в модернізацію захисної інфраструктури установ виконання покарань. Водночас міжнародна спільнота та правозахисні організації наголошують на необхідності забезпечення рівного рівня безпеки для всіх категорій населення, включно з особами, позбавленими волі, що актуалізує пошук збалансованих рішень між вимогами безпеки та обмеженнями воєнного часу.

Висвітлюючи означену проблематику, вкажемо на певні проблемні аспекти. По-перше, одним із ключових викликів є забезпечення безпечного перебування ув'язнених у сховищах під час повітряних тривог. Більшість установ виконання покарань в Україні розташовані в застарілих будівлях, які не відповідають сучасним стандартам безпеки, що значно ускладнює облаштування належних укриттів. Додамо, що однією із системних проблем, на яку постійно вказує Європейський суд з прав людини у рішеннях проти України, є неналежні умови утримання осіб у місцях несвободи. Ця проблема має комплексний характер і свідчить не лише про порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а й про глибоку дисфункцію у сфері виконання рішень судів, ефективного контролю за діяльністю пенітенціарних установ та забезпечення належного фінансування системи виконання покарань. Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що подібні порушення мають не поодинокий, а системний характер, оскільки зумовлені не тільки недоліками інфраструктури, а й відсутністю послідовної державної політики, спрямованої на гуманізацію умов тримання під вартою.

Ба більше, у своїй практиці Суд наголошує, що погані умови утримання – це не лише питання матеріальних стандартів (переповненість, антисанітарія, відсутність доступу до медичної допомоги чи прогулянок), а й показник загального ставлення держави до гідності особи.

Отже, неналежні умови позбавлення волі стають індикатором дефіциту правовладдя, адже свідчать про неспроможність держави гарантувати базові стандарти людської гідності навіть у ситуації, коли особа перебуває під повним контролем державних органів.

Системність проблеми підтверджується тим, що навіть після ухвалення пілотного рішення у справі «Сукачов проти України» [1] держава не забезпечила ефективного механізму превентивного та компенсаційного захисту від нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження. Що своєю чергою породжує нові скарги до Європейського суду з прав людини і формує замкнене коло відповідальності держави. Отже, розв'язання питання неналежних умов утримання потребує не лише технічного оновлення пенітенціарної інфраструктури, а й глибинного перегляду концептуальних засад пенітенціарної політики в руслі поваги до людської гідності та стандартів правовладдя.

По-друге, обмеженість інфраструктури посилюється недостатнім фінансуванням, спрямованим переважно на воєнні потреби, а також складнощами в організації швидкої евакуації через брак персоналу та необхідність дотримання суворих режимних вимог, що створює додаткові ризики для життя ув'язнених і вимагає негайного впровадження заходів для модернізації приміщень та розроблення чітких процедур реагування на надзвичайні ситуації. Означене певною мірою створює правову та етичну дилему: забезпечення безпеки ув'язнених має бути абсолютним, однак практична реалізація цього права часто конфліктує з вимогами підтримання дисципліни та порядку.

По-третє, регіональна нерівність у функціонуванні пенітенціарних установ додатково загострює проблему. У прифронтових зонах, де ризик обстрілів є найвищим, установи стикаються з більшими викликами, тоді як у відносно безпечних регіонах доступ до укриттів може бути менш проблематичним. Така нерівність порушує принцип недискримінації, закріплений у міжнародних стандартах. Крім того, психологічний стан

ув'язнених, які перебувають під постійною загрозою, вимагає уваги до їхнього ментального здоров'я, що нині не є пріоритетом у діяльності пенітенціарної системи через обмеженість ресурсів.

Міжнародний досвід, зокрема країн, що стикалися з аналогічними викликами (наприклад, Ізраїль), свідчить про необхідність розроблення чітких протоколів реагування на надзвичайні ситуації, які враховують як безпеку ув'язнених, так і специфіку пенітенціарного середовища. В Україні такі протоколи потребують термінового перегляду та адаптації до умов воєнного стану, включно з координацією з органами цивільного захисту та місцевою владою. Аналітичний підхід до розв'язання проблеми передбачає комплекс заходів: від інвестування в інфраструктуру до підвищення кваліфікації персоналу та залучення міжнародних організацій для моніторингу дотримання прав людини.

Отже, забезпечення права ув'язнених на захист життя в умовах воєнного стану вимагає системного переосмислення функціонування пенітенціарної системи. Аналітична оцінка викликів вказує на необхідність інтеграції правового, інфраструктурного та гуманітарного підходів, щоб гарантувати безпеку ув'язнених і відповідність міжнародним стандартам прав людини в екстремальних умовах війни.

Список використаних джерел

1. Справа «Сукачов проти України» (заява № 14057/17) від 30.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f12#Text (дата звернення: 03.12.2025).

Іваньков І. В.,

*доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент*

Касимова А. Р.,

*студентка юридичного факультету
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут пробаційного нагляду є важливим елементом системи кримінальних покарань, що уособлює гуманістичну

складову кримінально-правової політики України і належить до заходів, альтернативних позбавленню волі. Він демонструє сучасний державний підхід до реагування на кримінальні правопорушення, зосереджений на виправленні особи та її реінтеграції у суспільне життя без ізоляції від суспільства. Особливого значення пробаційний нагляд набуває в умовах правового режиму воєнного стану, коли пріоритетом є забезпечення громадської безпеки, підтримання правопорядку та раціональне використання державних ресурсів. Тому дослідження кримінально-правового змісту пробаційного нагляду під час війни є принципово важливим для адаптації системи кримінального правосуддя до сучасних викликів.

Пробація як кримінально-правовий інститут сформувалася під впливом світового досвіду та міжнародних стандартів ООН та Ради Європи, які визнають ефективність заходів, альтернативних позбавленню волі. В Україні її становлення закріплено в Законі України «Про пробацію» та відповідних нормах Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема у статті 59-1, яка визначає зміст покарання у виді пробаційного нагляду. Порядок виконання покарання у виді пробаційного нагляду та функції уповноваженого органу пробації визначає Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК України), зокрема статті 49-1, 49-2, 49-3 [1; 2]. Історичний розвиток пробації свідчить про її еволюцію від простої форми контролю за особами, звільненими умовно, до комплексного інструменту кримінального впливу, що поєднує нагляд, корекцію поведінки, соціальну підтримку та виховний вплив. Сутність пробаційного нагляду полягає не лише у контролі за поведінкою особи, а й у створенні сприятливих умов для її правослухняної поведінки та успішного повернення до суспільства.

Юридична природа пробаційного нагляду відрізняється від інших видів кримінальних покарань тим, що він поєднує елементи правового примусу та соціально-виховної підтримки. Його зміст закріплений у статті 59-1 КК України і полягає у обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства [1]. Це підкреслює більш м'який, але водночас ефективний характер пробаційного нагляду, оскільки він

забезпечує контроль за засудженим без ізоляції, сприяє його соціальній реабілітації та економить державні ресурси.

Правовий режим воєнного стану, визначений Законом України «Про правовий режим воєнного стану», суттєво впливає на діяльність органів пробації. У воєнний період державні інституції змушені функціонувати в умовах підвищеної небезпеки, обмеженої мобільності, перебоїв у комунікаціях та постійних ризиків для персоналу. Це зумовлює необхідність змін не лише в організаційній структурі, а й у підходах до виконання кримінальних покарань. Працівники уповноважених органів пробації часто адаптують свою роботу до воєнних умов: проводять нагляд дистанційно, забезпечують безпечне переміщення облікових матеріалів, активно співпрацюють з військовими адміністраціями та підрозділами поліції для належної координації дій. Але, як зазначає Ю. О. Левченко, «виклики та проблеми в діяльності органів пробації в умовах воєнного стану, які постали перед ними на шляху створення ефективної системи пробації, визнаної державою і суспільством, поступово вирішуються. Пробація в Україні набуває ознак європейської системи, оскільки приділяється увага та підтримка цих кроків на політичному рівні, з'являється розуміння та сприйняття позитивної ролі пробації суспільством» [3, с. 298]. Це свідчить про те, що навіть попри надзвичайні умови система пробації продовжує розвиватися, інтегруючи європейські стандарти та зберігаючи свою ефективність і суспільну значущість.

Особливої актуальності пробаційного нагляду в умовах правового режиму воєнного стану набувають питання, пов'язані з мобілізацією та участю суб'єктів пробації у Силах оборони. Чинне законодавство створює ситуації, коли особи, які перебувають в умовах пробаційного нагляду, можуть бути призвані на військову службу, що безпосередньо впливає на виконання ними обов'язків, передбачених, зокрема, Порядком здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі [4]. Паралельно з цим в умовах воєнного стану суттєво збільшується кількість випадків переміщення суб'єктів пробації між регіонами України. Це створює значні труднощі для ефективного контролю за ними. Зокрема, коли суб'єкт пробації вимушено змінює місце

проживання через бойові дії, органам пробації стає набагато важче забезпечити виконання обов'язку повідомляти уповноваженому органу з питань пробації про місце проживання чи його зміну. З огляду на ці динамічні зміни ситуації органи пробації змушені оперативно створювати нові механізми міжобласної взаємодії та адаптувати свою діяльність, щоб продовжувати забезпечувати контроль та виконання покарання у виді пробаційного нагляду відповідно до вимог законодавства.

Важливим аспектом є й те, що воєнний стан передбачає можливе обмеження окремих прав і свобод громадян. Це прямо впливає на суб'єктів пробації, оскільки посилюється контроль за їхнім місцем перебування, переміщенням, відвідуванням певних територій та участю у публічних заходах. Додаткові труднощі виникають і у сфері застосування електронних засобів контролю. Хоча порядок їх застосування визначено статтею 195 Кримінального процесуального кодексу України, воєнні умови створюють об'єктивні перешкоди для ефективної роботи таких пристроїв: перебої з електропостачанням, мобільним зв'язком та руйнування критичної інфраструктури [5]. Саме ці фактори знижують ефективність використання електронних браслетів і ускладнюють здійснення належного контролю за особою.

Органи пробації все частіше стикаються з необхідністю тісної координації з поліцією, військовими адміністраціями, психологами, соціальними службами, волонтерськими організаціями. Багато осіб, які відбувають покарання у виді пробаційного нагляду, є постраждалими від бойових дій, втратили житло або пережили психологічні травми. Відтак вони потребують не лише контролю, а й підтримки – гуманітарної, психологічної, правової. Додатково економічні наслідки війни впливають на можливості засуджених виконувати покладені на них обов'язки, що збільшує ризики девіантної поведінки та рецидиву.

Для підвищення ефективності пробаційного нагляду у воєнний період потрібна комплексна модернізація нормативної бази. Доцільним є внесення змін до КК України, КВК України та Закону України «Про пробацію» з метою врегулювання питань мобілізації суб'єктів пробації, їхнього переміщення, дистанційного нагляду та використання електронних засобів контролю в екстремальних умовах. Поряд з цим важливо

розширити повноваження органів пробації щодо обміну інформацією з військовими адміністраціями, підсилити механізми психологічної допомоги та соціальної підтримки, а також розвивати електронний документообіг, системи відеозв'язку та інші цифрові інструменти. Водночас уже здійснюються певні кроки щодо вдосконалення роботи пробації в умовах воєнного стану. Окремі підрозділи пробації, філії та апарат Державної установи «Центр пробації» були повністю переведені на дистанційну форму роботи, що дозволило забезпечити безперервність діяльності в умовах підвищеної небезпеки [6]. Проте це негативно позначилося на можливостях проведення індивідуальної роботи та реалізації корекційних програм через обмеженість особистого контакту із суб'єктами пробації, що частково знизило ефективність цих заходів. Саме ці обставини стали стимулом для створення мобільного застосунку Є-пробація, який покликаний автоматизувати частину наглядових функцій, полегшити дистанційну взаємодію між працівником пробації та засудженим і надати можливість виконувати покладені законом обов'язки без необхідності особистого відвідування підрозділу [7].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
3. Левченко Ю. О. Актуальні питання діяльності системи органів пробації в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 296–300.
4. Порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 № 272/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
6. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму

воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.11.2025).

7. Про внесення змін до Порядку формування та ведення Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту : наказ Міністерства юстиції України від 29.03.2023 № 1159/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0541-23> (дата звернення: 25.11.2025).

Іваньков І. В.,

*доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент*

Мінченко А. С.,

*студентка юридичного факультету
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ

Пробаційний нагляд спрямований на виправлення особи в умовах громади, забезпечення контролю за її поведінкою, запобігання повторним кримінальним правопорушенням та соціальну підтримку засудженого. Правовий статус засуджених до пробаційного нагляду визначає обсяг їхніх прав, свобод, законних інтересів та обов'язків під час виконання цього виду покарання, що не пов'язаний із позбавленням волі. Вивчення цього статусу дозволить зрозуміти баланс між обмеженнями, покладеними державою, і гарантіями прав людини під час виконання покарання, а також роль органів пробації у виконанні пробаційного нагляду.

Відповідно до змісту статті 59-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) покарання у формі пробаційного нагляду є альтернативою позбавленню волі та полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства [1]. Цей вид покарання передбачає певні обмеження прав і свобод засудженого, зокрема свободи пересування та діяльності, але без ізоляції від суспільства. Метою такого покарання є контроль за поведінкою засудженої особи при одночасному збереженні її можливості жити та працювати в громаді. Основна мета

пробаційного нагляду, як зазначає В. М. Балабін, – зменшення кількості ув'язнених, економія державних ресурсів і сприяння ресоціалізації правопорушників, що є частиною ширшої стратегії гуманізації кримінального законодавства України [2].

Пробаційний нагляд передбачає запровадження різноманітних обмежень, що впливають на різні аспекти життя засудженої особи, зокрема на: вибір професії або навчального закладу; місця проживання, пересування; коло спілкування та організацію вільного часу. Одночасно засуджений зобов'язаний виконувати встановлені КК України обов'язки, наприклад: 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноваженому органу з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; 3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації [1].

Окрім обов'язкових обмежень, судом можуть застосовуватися додаткові (факультативні) обмеження, зокрема: 1) використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною в рішенні суду адресою; 2) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу); 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; 5) пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб [1].

Орбєць К. М. уточнює, що періодичність з'являтися на реєстрацію в органі пробації залежить від ризику вчинення повторного правопорушення (мінімальна інтенсивність – 1-2 рази на квартал, середня – раз на місяць, максимальна – 2-4 рази на місяць, до 12 разів на квартал), причому особи, які офіційно працюють, можуть використовувати мобільний застосунок «Е-пробація». Також підкреслюється, що при самовільному залишенні місця проживання орган пробації проводить заходи з

пошуку особи, після чого матеріали передаються поліції; в) не виїжджати за кордон без погодження органу пробації [3, с. 657]. У разі невиконання засудженим обов'язків, передбачених статтею 49-1 КК України, вчинення адміністративного правопорушення із засудженим проводиться індивідуальна профілактична бесіда та застосовується письмове попередження про притягнення до кримінальної відповідальності. Письмове попередження не застосовується, якщо покладений обов'язок не був виконаний з поважних причин. У разі ухилення засудженого від прибуття за викликом уповноваженого органу з питань пробації письмове попередження вважається винесеним, якщо його направлено через Національного оператора поштового зв'язку або вручено в інший спосіб та отримано підтвердження про його вручення. Стосовно засудженого, який ухиляється від відбування покарання у виді пробаційного нагляду, уповноважений орган з питань пробації надсилає матеріали до органів Національної поліції для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 Кримінального кодексу України. Ухиленням від відбування покарання у виді пробаційного нагляду є систематичне невиконання засудженим обов'язків, передбачених статтею 49-1 КК України, або вчинення адміністративних правопорушень, зникнення з місця проживання, створення умисних перешкод для функціонування електронного засобу контролю та нагляду. Систематичним вважається невиконання без поважних причин три і більше разів обов'язків, передбачених статтею 49-1 КК України, покладених на особу рішенням суду, або вчинення трьох і більше адміністративних правопорушень [1].

Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. доводять: якщо ухилення від відбування покарання полягає в ігноруванні засудженим обов'язків, встановлених вироком суду, то це порушує порядок і умови його виконання. Отже, ці дії спрямовані проти правосуддя, яке забезпечується не лише судовою владою, а й органами, що контролюють виконання вироку, зокрема органами пробації. Покарання є засобом державного примусу, і його ефективність для виправлення засудженого та запобігання новим правопорушенням можливе лише за умови належного виконання вироку суду [4, с. 506].

Пробаційний нагляд є важливим елементом інтеграції України до європейської правової системи та відповідає сучасним тенденціям оновлення кримінальної юстиції. Рада Європи активно підтримує розвиток альтернатив позбавленню волі, зокрема через «Правила Ради Європи про пробацію» 2010 р. [5], які були покладені в основу Закону України «Про пробацію» 2015 р. [6]. Це свідчить про наближення України до найкращих світових практик розвитку покарань, альтернативних позбавленню волі, що застосовуються в більшості демократичних країн Західної Європи та США і є економічно більш вигідними, ніж утримання засуджених до позбавлення волі. Але розвиток альтернативних видів покарань в Україні, як зазначає Р. А. Бориславський, має певні проблеми. Соціально пробація може мати супротив через недовіру суспільства та високий рівень злочинності, тому її впровадження потребує поетапного й виваженого підходу. Юридично пробаційний нагляд може поєднуватися з покаранням у виді обмеження волі, а не замінювати його повністю [7, с. 31]. Загалом пробаційний нагляд сприяє гуманізації системи покарань, а його ефективність оцінюватиметься на практиці.

Пробаційний нагляд встановлює баланс між контролем держави та правами засудженого, спрямований на його виправлення, ресоціалізацію та запобігання повторним кримінальним правопорушенням. Виконання обов'язків засудженими до пробаційного нагляду є обов'язковим, а їх порушення може призвести до кримінальної відповідальності. Пробаційний нагляд відповідає міжнародним стандартам, є економічно ефективним та сприяє гуманізації системи покарань, але потребує поетапного впровадження через можливий соціальний спротив.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.11.2025).
2. Балабін В. М. Пробаційний нагляд як новий вид кримінального покарання в Україні: результати та виклики. *Судова влада України*. 08 квітня 2025 р. URL: <https://ms.ck.court.gov.ua/sud2313/pres-centr/publications/1788169> (дата звернення: 09.11.2025).

3. Оробець К. М. Пробаційний нагляд – новий вид покарання в Україні: аналіз законодавчої реформи як напрямку кримінально-правової політики з точки зору аксіологічного підходу. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. Т. 11. № 17. С. 653–661.

4. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-ге вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 608 с.

5. Про Правила Ради Європи про пробацію : Рекомендація CM/Rec (2010) 1 Комітету Міністрів державам-членам, прийнята Комітетом Міністрів 20.01.2010 на 105-му засіданні заступників міністрів. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 09.11.2025).

6. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 09.11.2025).

7. Бориславський Р. А. Пробаційний нагляд як новий вид покарання. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 03 листопада 2023 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2023. С. 30–32.

Карлінська С. І.,

*доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного університету
ім. С. Кузнеця, адвокат, кандидат економічних наук*

ОСОБЛИВА РОЛЬ ЗАХИСНИКА ЗАСУДЖЕНОГО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ У ВОЄННИЙ ЧАС

Стаття 59 Конституції України закріплює, що кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Відповідно до ст. 20 Кримінального процесуального кодексу України підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає в наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.

Відповідно до ст. 45 Кримінального процесуального кодексу України захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, представництво інтересів юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження щодо застосування

заходів кримінально-правового характеру у спеціальному порядку, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

А нині, з урахуванням усіх ускладнень, завданих воєнними діями в Україні, можна з упевненістю сказати, що роль захисника стає навіть критично важливою. До завдань і функцій захисника можна віднести такі: захист прав, свобод і законних інтересів особи; з'ясування обставин; надання правової допомоги, яка може охоплювати і консультації, і роз'яснення процесуальних питань, і допомогу в захисті, складання процесуальних документів тощо; представництво інтересів в усіх органах провадження; безпосередня участь у процесуальних діях для забезпечення законності їх проведення; збір доказів, що можуть бути використані для захисту; підготовка процесуальних документів; застосовування всіх законних засобів для захисту, включно з оскарженням незаконних дій, отримання виправдувальних доказів тощо. Це детально розкриває зміст 59-ї статті Конституції України.

Але у воєнний час до всіх цих завдань і функцій захисника додаються й інші, які вже не обмежуються лише стандартним представництвом. До таких можна віднести доволі великий, але не менш важливий перелік інших завдань і функцій, які диктують нам особливості введення воєнного стану.

Одним із питань, які можуть поставати перед захисником у період воєнного стану, є питання, що стосуються мобілізації та умовно-дострокового звільнення. Сюди можна віднести важливу роль адвоката в допомозі зі складання клопотань про умовно-дострокове звільнення для тих засуджених, які бажають мобілізуватися до війська. Саме адвокат як кваліфікований правозахисник має змогу слідкувати за законністю процедури звільнення для служби, особливо для тих, хто відбував покарання, захищаючи їх від можливих зловживань. Можна

навіть сказати, що саме роль адвоката є вирішальною в цьому питанні. Бо він не лише може проконсультувати особи, оцінити шанси особи на умовно-дострокове звільнення відповідно до вимог Закону та чи відповідає така особи вимогам служби в ЗСУ відповідно до віку, стану здоров'я та інших підстав.

Саме на захисника покладається відповідальність у зборі й підготовці доказів, таких як документи, що підтверджують виправлення, характеристики, висновок про проходження ВЛК, результати психологічного підбору, а заяви та мотиваційні листи, які слугуватимуть документальним доказом бажання проходити службу в лавах ЗСУ. Так само, на захисника покладається в такому разі і обов'язок у підготовці клопотань з дотриманням усіх процесуальних вимог, обґрунтовуючи, чому засуджений довів своє виправлення і заслуговує на УДЗ для проходження служби і захисту Батьківщини. Саме адвокат буде тією особою, яка матиме право представляти інтереси засудженого під час судових засідань, подавати документи, аргументувати позицію, спростовувати заперечення прокурора, забезпечувати таким чином максимальний юридичний захист. Саме адвокат має право слідкувати за дотриманням законності на всіх етапах, оскаржувати неправомірні рішення, якщо такі виникають, щоб захистити інтереси клієнта. Бо сама процедура УДЗ є доволі складною процедурою, і відповідно саме від професійної правничої допомоги залежатимуть шанси засудженого на звільнення та подальшу мобілізацію.

Ще одним відносно новим викликом і обов'язком, який покладає на адвоката воєнний стан, є захист військовослужбовців, а саме: нагляд за законністю відбування арешту на гауптвахті та службовими обмеженнями для військових, гарантуючи, що умови тримання відповідають закону, незважаючи на воєнний стан; відповідність умов тримання; забезпечення права на захист, спілкування, побачення, можливість доступу до медичної допомоги в разі необхідності; відповідність дій командирів і суддів Кримінальному кодексу України та іншим законодавчим актам, що забезпечує законність накладення покарання.

Особливості має й забезпечення прав людини під час розгляду справи з урахуванням статусу особи та умов воєнного

часу. Бо певну специфіку матиме таке представництво інтересів під час судових засідань, що можуть стосуватися мобілізації, зміни покарання або ж скасування неправомірних рішень, враховуючи воєнний стан.

Серед ключових аспектів тут є специфіка окремих справ, таких як: мобілізація, де мають бути забезпечені можливість оскарження рішень ВЛК, неправомірних дій під час мобілізації з боку ТЦК та інше. Особливу увагу можна приділити справам про ухиляння від мобілізації відповідно до статті 336 Кримінального кодексу України. Тобто саме адвокат має можливість допомогти в оскарженні вироків або зміни запобіжних заходів. Тим більше, що постійні зміни в законодавстві потребують кваліфікованих знань та вмінь, постійного моніторингу за самими змінами.

Так само на захисника покладається й обов'язок з допомоги в доступі ув'язненого до правосуддя, адже цей доступ з урахуванням обставин та особливостей воєнного стану ускладнений. Але в будь-якому разі право на захист має бути гарантоване, незважаючи на обмеження воєнного стану.

Звичайно, на адвоката як на захисника покладається контроль за дотриманням законодавства, у тому числі відслідковування того, щоб будь-які зміни у законодавстві, пов'язані з воєнним станом, не призводили до порушення конституційних прав засуджених, зважаючи на принципи справедливості та законності.

Хоча воєнний стан створює реальні перешкоди, право на захист ув'язнених та засуджених осіб має залишатися невід'ємним. І саме адвокат може тут бути ключовим гарантом прав людини, у тому числі й у кримінально-виконавчій системі, забезпечуючи законність рішень і захист прав осіб, незважаючи на статус засуджених.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

Колодчина А. Л.,

*прокурор Офісу Генерального прокурора України,
кандидат юридичних наук*

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Тези, подані нижче, узагальнюють основні положення дослідження галузевих принципів кримінально-виконавчого права України в умовах реформування кримінально-виконавчої системи та її трансформації в пенітенціарну систему. Звичайно, ефективна реалізація цих принципів можлива лише через реформування законодавства, забезпечення належних умов тримання засуджених і ув'язнених у місцях несвободи ДКВС України.

Отже, ми поділяємо позицію вітчизняних учених, які вважають, що органи і установи, які виконують покарання, повинні відповідати певним вимогам, що виключали б можливість формального використання наданих законом прав і настання небажаних публічних наслідків. Серед вимог правозастосовчої діяльності вчені зазвичай називають принципи права [1, с. 153–154].

Особливого значення ці принципи набувають під час виконання / відбування кримінальних покарань, оскільки визначають гуманістичний характер державної політики у сфері виконання покарань і пробації, забезпечують належний правовий статус засуджених, впливають на якість ресоціалізації та формують основу правозастосовної практики.

Враховуючи це, варто підтримати позицію Д. О. Пилипенка про те, що на цей час у теорії кримінально-виконавчого права

відсутня єдина і стала позиція щодо визначення досліджуваних принципів, а також їх окремих елементів, які становлять фундамент правового регулювання, визначають характер, межі та спрямованість виконання / відбування покарань [2, с. 156].

Варто додати, що принципи кримінально-виконавчого права в умовах трансформаційних процесів переходу кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну набувають особливого значення, оскільки їх ревізія з боку пенітенціарного законодавства має доповнитися принципом верховенства права.

Цей принцип є фундаментом правової держави, забезпечує її дію винятково на підставі законів, які є загальнодоступними, чіткими та справедливими, а права і свободи людини – найвища цінність. Отже, внесення принципу верховенства права до статті 5 Кримінально-виконавчого кодексу України [3] передбачає підконтрольність адміністрації установи виконання покарань ДКВС України закону, захист прав і свобод засуджених, рівність перед законом, гарантування динамічної безпеки в умовах ізоляції.

Отже, за нашим дослідженням принципи кримінально-виконавчого права України варто розглядати через призму людської діяльності, результатом якої є, з одного боку, інтереси засуджених своєчасно звільнитися з місць несвободи ДКВС України, а з іншого – дотримання адміністрацією та персоналом установ виконання покарань законних прав засуджених на проходження соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції як стадій соціальної корекції.

Згідно з нашим дослідженням реальне застосування принципів кримінально-виконавчого законодавства дозволяє в місцях несвободи ДКВС України уникати свавілля, забезпечує справедливість і відповідність умов тримання засуджених і ув'язнених в умовах ізоляції європейським критеріям і стандартам.

Отже, галузеві принципи кримінально-виконавчого права варто розглядати як законодавче поєднання цілком самостійних правових елементів у виді принципів, на яких побудована система виконання / відбування кримінальних покарань у місцях несвободи ДКВС України та уповноважених органах з питань пробації. Ці принципи спрямовані на те, щоб виконання покарань було законним, гуманним та ефективним.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавче право України : підручник : у 2-х томах / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. Ю. Бараша. Т. 1. Київ : НАВС ; ФОП Кандиба Т. П. 2018. 364 с.

2. Пилипенко Д. О. Щодо окремих аспектів принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки у Кримінально-виконавчому праві України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 6. С. 156.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 29.11.2025).

Лаптінова Л. К.,

*прокурор Офісу Генерального прокурора України,
кандидат юридичних наук*

СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ПРОБАЦІЇ

Сучасний інститут пробації є частиною реформ, які проводить Міністерство юстиції України як правонаступник Державної пенітенціарної служби України з 2016 р. Серед інновацій цих реформ – збільшення альтернативних видів покарань і створення таких умов функціонування уповноважених органів з питань пробації, які могли б забезпечити соціальну корекцію поведінки засуджених в умовах відбування покарань та запобігти вчиненню ними нових кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим особливої актуальності нині набуває дослідження впровадження змін у роботу уповноважених органів пробації, пов'язаних із соціальною корекцією поведінки засуджених в умовах відбування покарань, які характеризують процес соціалізації, визначення конкретних чинників, умов і соціальних розбіжностей, які визначають засудженого як члена суспільства.

Крім того, на думку вітчизняних учених В. А. Дем'янчук та Н. З. Дерев'янку, пробація безпосередньо пов'язана зі зменшенням кількості осіб, які перебувають у місцях несвободи, що в сучасних умовах є одним з головних завдань Міністерства юстиції України й не до кінця вирішених проблемних питань

української науки, викликає професійну зацікавленість у законодавців і практиків, які працюють над реформуванням кримінально-виконавчої системи України в контексті її гуманізації [1, с. 103].

Тому запровадження в кримінально-виконавче законодавство України інституту соціальної корекції засуджених відповідає доктрині пенітенціарного права, про що неодноразово наголошував вітчизняний учений-пенітенціарист І. Г. Богатирьов. Саме соціальна корекція, на думку вченого, є професійною діяльністю персоналу ДКВС України щодо відновлення у засуджених під час відбування покарання соціального статусу, котрий має відповідати прийнятним у суспільстві моделям і стандартам поведінки [1, с. 127].

Звичайно, такий підхід ученого дозволить відмовитися від виправлення засудженого й розробити основні критерії та норми життєдіяльності людини під час відбування кримінального покарання і перебування на обліку уповноваженого органу з питань пробації. Беззаперечним є той факт, що процес соціальної корекції засуджених пов'язаний з порядком і умовами відбування ним кримінального покарання та системою інформаційних обмінів між уповноваженим органом з питань пробації і суб'єктом пробації. Такі потреби пов'язані із забезпеченням відповідних рівнів соціальної корекції засуджених і формуванням основних властивостей їх життєдіяльності в умовах відбування кримінального покарання. Вищевикладене дає підстави стверджувати, що соціальна корекція суб'єкта пробації стає особливо значущою, оскільки в уповноважених органах з питань пробації зростають проблеми, пов'язані зі специфікою соціальної адаптації до умов відбування кримінального покарання різних вікових груп людей, між якими внаслідок динаміки соціальних процесів зростають фізичні та психологічні відмінності. Звичайно, процеси соціальної корекції осіб чоловічої і жіночої статі, неповнолітніх засуджених принципово різняться. Настав час підготовки нових серйозних науково-практичних моделей у цій сфері, адже нині ці особливості стали дуже різними, серед них варто виділити: виховання в сім'ї; повага до норм закону; страх перед покаранням; запобігання вчиненню нового кримінального правопорушення тощо. Ба більше, у роботі

уповноважених органів з питань пробації щодо соціальної корекції засуджених можна використати інформаційно-комунікативні технології (КТ), штучний інтелект (ШІ), різноманітні програмні, технічні, комп'ютерні й комунікаційні засоби, які нададуть можливість формувати інтереси, потребу не вчиняти в подальшому нове кримінальне правопорушення.

Отже, оскільки під час реформи кримінально-виконавчої системи України відбуваються важливі трансформаційні процеси переходу її в пенітенціарну систему, тому ми розглядаємо її як багатоаспектну і вкрай важливу. Усі напрями пов'язані між собою і залежать від успіху інших складових реформи, у тому числі впровадження інституту соціальної корекції в роботу уповноважених органів з питань пробації. Звичайно, уповноважений орган з питань пробації має стати координуючою та стимулюючою ланкою у сфері соціальної корекції суб'єктів пробації під час відбування ними кримінального покарання. Завдяки цьому за нашим прогнозом повторні кримінальні правопорушення після звільнення суб'єктів пробації мають знизитися.

Список використаних джерел

1. Дем'янчук В. А., Дерев'яно Н. З. Наукові погляди вітчизняних вчених на поняття інституту пробації в Україні. *Пенітенціарна система у глобальному вимірі* : матеріали I Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Рівне 29–30 жовтня 2021 р.). Рівне : ВД «Гельветика», 2021. С. 103.

2. Богатирьов І. Г. Пенітенціарна система України у XXI столітті: теоретико-правові та кримінально-виконавчі проблеми : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2025. 248 с.

Лисиця О. Є.,

*старший викладач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології
Пенітенціарної академії України*

Єсипенко О. Г.,

*старший викладач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології
Пенітенціарної академії України*

СУЧАСНІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ УТРИМУЮТЬСЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Класифікація засуджених є одним із базових інститутів кримінально-виконавчого права та практики виконання покарань. Вона забезпечує диференціацію умов тримання, індивідуалізацію виховного впливу, підтримання належного рівня безпеки та стабільності в установах виконання покарань. У сучасних умовах трансформації пенітенціарної системи України, зростання соціальної напруги та ускладнення структури злочинності питання класифікації засуджених набуває нового змісту і потребує наукового переосмислення.

Традиційно класифікація засуджених розглядалася як адміністративно-правовий механізм розподілу осіб за видами установ, режимами та умовами тримання. В її основу покладалися переважно формалізовані критерії: вид і тяжкість вчиненого злочину, строк покарання, наявність рецидиву, стать і вік засудженого. Такий підхід тривалий час забезпечував відносну керованість пенітенціарної системи, однак у сучасних умовах він дедалі частіше демонструє свою обмеженість.

Практика діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України свідчить, що формально однакові за юридичними ознаками групи засуджених можуть істотно відрізнятися за рівнем соціальної дезадаптації, поведінковими характеристиками, здатністю до конфліктної або деструктивної взаємодії, а також за потенційним впливом на загальну обстановку в установі. Це зумовлює необхідність виходу за межі

суто правових критеріїв і пошуку більш гнучких та комплексних моделей класифікації.

Сучасні наукові підходи до класифікації засуджених дедалі частіше базуються на міждисциплінарному підході, який поєднує положення кримінального, кримінально-виконавчого права, психології, соціології та пенітенціарної педагогіки. У межах такого підходу класифікація розглядається не лише як інструмент розподілу, а як динамічний процес оцінювання особи засудженого протягом усього строку відбування покарання.

Одним із ключових сучасних питань є співвідношення стабільності та гнучкості класифікації. З одного боку, засуджений повинен мати чітко визначений правовий статус і передбачувані умови тримання. З іншого боку, поведінка особи, її ставлення до режиму, участь у програмах ресоціалізації та взаємовідносини з іншими засудженими можуть істотно змінюватися з часом. У цьому контексті все більшої актуальності набуває ідея періодичного перегляду класифікаційних рішень з урахуванням фактичної поведінки засудженого.

Окрему групу проблем становить питання внутрішньої класифікації в межах однієї установи виконання покарань. Навіть за однакового виду режиму засуджені можуть потребувати різних умов розміщення, різного рівня контролю та різних форм соціально-виховного впливу. Недостатня диференціація всередині установ призводить до концентрації осіб з негативною поведінковою спрямованістю, що ускладнює підтримання дисципліни та створює додаткові ризики для персоналу і самих засуджених.

Важливим аспектом сучасної класифікації є врахування соціально-психологічних характеристик засуджених. Йдеться про рівень агресивності, схильність до підпорядкування або домінування, здатність до конструктивної взаємодії, а також ступінь соціальної ізоляції. Ігнорування цих факторів знижує ефективність будь-яких адміністративних рішень і негативно позначається на процесі ресоціалізації.

Не менш актуальним є питання нормативного забезпечення класифікації засуджених. Чинне законодавство загалом визначає основні підходи до розподілу осіб, однак не завжди надає достатні інструменти для гнучкого реагування на зміни поведінки

засудженого. Це створює розрив між нормативною моделлю та реальною практикою функціонування установ виконання покарань.

У сучасних умовах доцільно розглядати класифікацію засуджених як елемент системи управління безпекою та ресоціалізацією, а не як самодостатню адміністративну процедуру. Вона має бути спрямована на мінімізацію конфліктів, запобігання негативному груповому впливу та створення умов для поступової соціальної адаптації особи.

Таким чином, сучасні питання класифікації засуджених виходять за межі традиційних уявлень і потребують комплексного наукового підходу. Перехід від формалізованої до багатофакторної динамічної моделі класифікації відповідає сучасним викликам пенітенціарної системи та сприяє підвищенню ефективності виконання покарань. У перспективі саме вдосконалення інституту класифікації може стати одним із ключових чинників гуманізації і стабільності функціонування установ виконання покарань в Україні.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

2. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

3. Дотримання прав людини при виконанні покарань і поведженні із засудженими в Україні: виклики, завдання, рішення в умовах воєнного стану : монографія / В. Ворожбіт-Горбатюк, Ю. Кернякевич-Танасійчук, О. Осадько та ін.; наук. ред. В. Пивоваров. Харків : Право, 2024. 331 с.

4. Богатирьов І. Г. Пенітенціарна система України у XXI столітті: теоретико-правові та кримінально-виконавчі проблеми : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2025. 248 с.

5. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

6. European Prison Rules. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2020.

7. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). United Nations, 2015.

Любарський О. М.,

*ад'юнкт кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права
Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України,*

Науковий керівник:

Остапчук Л. Г.,

*доцент кафедри вогневої та спеціальної підготовки
Пенітенціарної академії України,
кандидат юридичних наук, доцент*

**ПУБЛІЧНА ПЕНІТЕНЦІАРНА СТАТИСТИКА –
НЕОДМІННА СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОСТІ,
ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРІСТІ СИСТЕМИ
СТИМУЛЮВАННЯ ПРАВОСЛУХНЯНОЇ
ПОВЕДІНКИ В'ЯЗНІВ**

Стимулювання правослухняної поведінки в'язнів (далі – СППВ) є інклюзивною багатовекторною системою зовнішнього впливу на засуджених комплексу правового регулювання, політики та практики держави, місцевого самоврядування і громадянського суспільства. Прискорювачем, універсальною рушійною силою цієї динамічної системи є наука. Юриспруденція, як влучно визначив академік М. В. Костицький, є наукою прикладною, або ж науково-практичним комплексом, який відзначається цілісністю, системністю, взаємовпливом, взаємозв'язками його складових, неможливістю існування теорії без практики, у якому пізнання як творча діяльність суб'єкта, орієнтована на отримання достовірних даних про об'єкт і предмет, є теж взаємопов'язаним на теоретичному і практичному рівнях [1, с. 105].

На необхідності розвитку, підвищення ефективності, оптимізації систем запобігання злочинності та кримінальної юстиції саме на основі емпірично обґрунтованих, базованих на фактах (evidence-based) стратегій та об'єктивній оцінці їх реалізації, з урахуванням фактично доказаного релевантного досвіду найуспішніших країн, у т. ч. шляхом поліпшення якості, уніфікованості, доступності фактологічного забезпечення (збір і аналіз) та інтенсифікації обміну даними на міждержавному рівні для розуміння глобальних тенденцій і відповідного інтегрованого прогресу, наголошується у сучасному політико-правовому

дискусії на міжнародній арені, зокрема в Кіотській декларації про розвиток запобігання злочинності, кримінальної юстиції та верховенства права: назустріч виконанню Порядку денного сталого розвитку до 2030 року (Kyoto Declaration on Advancing Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Achievement of the 2030 Agenda for Sustainable Development), ухваленій 07 березня 2021 р. державами-членами ООН на Чотирнадцятому конгресі ООН щодо запобігання злочинності і кримінальної юстиції (United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice), а також інших документах цього конгресу [2, с. 6; 3, с. 15]. Розвиток інноваційних та емпірично обґрунтованих, базованих на фактах стратегій запобігання злочинності стоїть питанням №1 порядку денного і в Керівництві для дискусій на П'ятнадцятому конгресі ООН щодо запобігання злочинності і кримінальної юстиції, що має відбутися з 25 по 30 квітня 2026 р. в Абу-Дабі, столиці Об'єднаних Арабських Еміратів [4, с. 8–11].

Поряд із вектором наукового, фактично обґрунтованого розвитку кримінальної юстиції у релевантному міжнародному дискусії посилена увага приділяється активізації співпраці на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях, посиленню залученості у процес реабілітації та ресоціалізації правопорушників інституцій державного і приватного секторів, зокрема роботодавців, громадських, релігійних організацій, волонтерів, громад, окремих осіб, сімей, родичів в'язнів і населення загалом. У вищезгаданому контексті інклюзивності пенітенціарної системи щодо питань зайнятості, забезпечення житлом, освіти, соціального забезпечення, охорони здоров'я і сімейних стосунків в'язнів влучним є успішний приклад Японії як країни, що демонструє одні з найкращих фактичних показників і тенденцій СППВ, а саме: зменшення кількості в'язнів на 100 000 населення, зокрема на 42 %, з 57 у 2010 р. до 33 (!) станом на середину 2023 р. (для порівняння: Фінляндська Республіка – 51 (у 1,5 рази більше) 01 січня 2023 р.); частка рецидивістів (累犯), повторних (repeaters) серед засуджених ув'язнених (convicts, 受刑者): 2015 р. – 44,66 %, 2019 р. – 43,75 %, 2021 р. – 41,49 %, 2022 р. – 40,57 %, 2023 р. – 39,74 %;

2-річний показник повторно ув'язнених: 2010 р. – 20,1 %, 2015 р. – 18,1 %, 2018 р. – 17,3 % [2, с. 5, 8, 9; 3, с. 11–14; 5; 6; 7, с. 11].

Прикладом для наслідування є і відкритість та прозорість системи СППВ Японії та активізація її інклюзивності систематичним і належним оприлюдненням пенітенціарної статистики публічною владою через вебсайти Міністерства юстиції (法務省) і статистичного бюро (総務省), що очевидно знайшло своє втілення в описаних вище позитивних показниках і тенденціях.

На міжнародному рівні заслуговують на подяку за фактологічне забезпечення пенітенціарних досліджень релевантною статистичною інформацією дослідники з:

- Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності;

- SPACE project (Statistiques Pénales Annuelles du Conseil de l'Europe) – проєкт Ради Європи, що надає доступ до акумульованої статистичної інформації від держав-членів Ради Європи, яку перевіряє, обробляє, аналізує та інтерпретує у власних узагальненнях група дослідників з Університету Лозанни (Швейцарія);

- Інституту досліджень злочинності та політики юстиції (Institute for Crime & Justice Policy Research) – вебсайт: www.prisonstudies.org.

В Україні, незважаючи на прогресивний крок реалізації Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та щорічного звітування про її здійснення, стан оприлюднення українською публічною владою фактичних даних пенітенціарних реалій є неналежним для емпірично обґрунтованих наукових досліджень, а також для залучення і активізації державних і громадських організацій, бізнесу і населення загалом до реабілітації і ресоціалізації в'язнів. Зокрема, у публічному доступі відсутні елементарні фактичні показники пенітенціарних реалій, навіть відомості щодо чисельності в'язнів представлені лише у згадуваній стратегії – «48 251 особа, що становить 111,7 особи на 100 тисяч населення» станом на 01 січня 2022 р. та звіті за 2024 р. – приблизною цифрою, без зазначення дати, 39 000 осіб [8; 9, с. 7]. На сайті

ДКВС України вдалось виявити деякі дані станом ще на 01 липня 2023 р. [10]. Тоді як для широкого загалу, дослідників-пенітенціаристів, громадських організацій, роботодавців та інвесторів цікавою і корисною, стимулюючою до участі в пенітенціарній політиці та практиці була б можливість спостереження фактологічного виміру пенітенціарних реалій, зокрема щодо: тенденцій кількості в'язнів, частки серед них повторно ув'язнених – універсального індикатора успішності СППВ і ефективності пенітенціарної системи загалом; середньомісячної суми витрат на утримання одного в'язня, яка є на порядок меншою, ніж середньоєвропейська, проте на порядок вищою, ніж розмір прожиткового мінімуму в Україні; реальної заробітної плати в'язнів та реальної забезпеченості їх роботою.

Отже, систематичне, максимально доступне і популяризоване для широкого загалу, за прикладом релевантних практик найуспішніших країн і міжнародного співтовариства, нормативно визначене обов'язковим відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-VI оприлюднення Міністерством юстиції України пенітенціарної статистики як публічної інформації у формі відкритих даних є нагально необхідним для забезпечення відкритості та прозорості, інклюзивності пенітенціарної системи та належного наукового прискорення відповідного прогресу у СППВ.

Список використаних джерел

1. Костицький М. В. Методології пізнання в юриспруденції як науково-практичному комплексі. *Нове українське право*. 2023. Вип. 2. С. 104–107. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.2.13> (дата звернення: 24.11.2025).

2. United Nations Organization (2021), *Kyoto Declaration on Advancing Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Achievement of the 2030 Agenda for Sustainable Development: Resolution, the Fourteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Kyoto, Japan, 7 (7–12) March 2021, endorsed by the General Assembly on 16 December 2021 – Resolution A/RES/76/181*. New York : UN, 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3954768?ln=en&v=pdf> (дата звернення: 24.11.2025).

3. United Nations Organization (2021), *Workshop 2. Reducing reoffending: identifying risks and developing solutions: Background paper / prepared by the Secretariat*. Fourteenth United Nations Congress on Crime

Prevention and Criminal Justice, Kyoto, Japan, 07–12 March 2021. A/CONF.234/9. Vienna : UN, 2020. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3907075?ln=en&v=pdf> (дата звернення: 24.11.2025).

4. United Nations Organization (2024), Discussion guide for the Fifteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. 15 February 2024. E/CN.15/2024/CRP.1. URL: <https://docs.un.org/en/E/CN.15/2024/CRP.1> (дата звернення: 24.11.2025).

5. White paper on crime (2018), Part5/Chapter3/Section2 Reimprisonment of Released Sentenced Inmates. Criminal Justice in Japan. URL: https://hakusyo1.moj.go.jp/en/67/nfm/n_67_2_5_3_2_0.html (дата звернення: 24.11.2025).

6. Inmates in Prisons, Detention Houses and Juvenile Training Schools by Sex (28.13). Chapter 28 Justice and Police. Japan Statistical Yearbook. Statistics Bureau of Japan. URL: <https://www.stat.go.jp/english/data/nenkan/index.html> (дата звернення: 24.11.2025).

7. Helen Fair and Roy Walmsley. World Prison Population List. Fourteenth edition. URL: https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_14th_edition.pdf (дата звернення: 24.11.2025).

8. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.11.2025).

9. Звіт «Про реалізацію у 2024 році Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року». URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2025/04/03/20250403174803-88.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).

10. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. *Вебсайт Державної кримінально-виконавчої служби України*. <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/20230701-zagalna-harakterystyka-dkvs.pdf> (дата звернення: 24.11.2025).

Мажников І. С.,

аспірант кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України

Науковий керівник:

Остапчук Л. Г.,

*доцент кафедри вогневої та спеціальної підготовки Пенітенціарної академії України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕЖИМУ ОСОБЛИВИХ УМОВ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Указу Президента України про введення воєнного стану в Україні від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 в Україні введено правовий режим воєнного стану, який продовжено Указом Президента України від 20 жовтня 2025 р. № 793/2025 на 90 днів і який діє донині [1; 2]. У зв'язку з чим весь персонал Державної кримінально-виконавчої служби України перейшов на посилений варіант несення служби. Згідно з ч. 1 ст. 105 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) передбачено запровадження режиму особливих умов в установах виконання покарань (далі – УВП) у деяких випадках, у тому числі під час введення воєнного стану, який передбачає посилення охорони, нагляду за засудженими та здійснення інших додаткових режимних заходів [3]. Законодавчою базою щодо запровадження режиму особливих умов у слідчих ізоляторах (далі – СІЗО) є ЗУ «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 р. № 3352–ХІІ [4]. Згідно з ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» передбачено запровадження режиму особливих умов у місцях попереднього ув'язнення у випадках стихійного лиха, епідемій, аварій важливих для життєзабезпечення систем, масових безпорядків, проявів групової непокори взятих під варту осіб або в разі виникнення реальної загрози збройного нападу на місце попереднього ув'язнення чи у зв'язку з оголошенням надзвичайного стану у районі розташування установи попереднього ув'язнення [4]. Перелік режимних заходів, які застосовуються у зв'язку із запровадженням режиму особливих умов у СІЗО, визначені ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про попереднє ув'язнення», а саме: посилюється охорона, нагляд за особами,

взятими під варту, припиняються всі заходи, що проводяться з цими особами, а також надання побачень та прийняття посилок і передач, здійснюються інші режимні заходи [4].

Слід зазначити, що законодавча база, яка регулює функціонування УВП та СІЗО під час запровадження режиму особливих умов у випадку введення воєнного стану, застаріла, не відповідає викликам сьогодення та потребує якісних змін.

Насамперед варто звернути увагу на ч.1 ст.19 ЗУ «Про попереднє ув'язнення», у якій передбачено випадки, коли вводиться режим особливих умов у місцях попереднього ув'язнення, проте відсутнє поняття воєнного стану. Ця суттєва прогалина в законодавстві не дає правових підстав керівній ланки кримінально-виконавчої системи та керівництву СІЗО запроваджувати режим особливих умов в цих установах, що безпосередньо впливає на стабільність оперативного стану в СІЗО в умовах повномасштабної військової агресії. Також відповідно до ч.2 ст.19 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» законодавцем визначена вимога щодо припинення всіх заходів, які проводяться з ув'язненими. Відсутність конкретно визначених заходів, які мають бути припинені, окрім припинення побачень та прийняття посилок / передач, призводить до невпевнених дій адміністрації та співробітників СІЗО, оскільки виникає небезпека щодо порушення прав ув'язнених, відсутня межа між запровадженням дозволених обмежувальних режимних заходів та перевищенням владних повноважень адміністрацією СІЗО. Під питанням постає проведення таких заходів, як надання щоденної прогулянки ув'язненим, виведення ув'язнених до медичної частини та вивезення ув'язнених у разі потреби надання кваліфікованої медичної допомоги в закладах Міністерства охорони здоров'я, відвідування ув'язненими судових засідань як виїзних, так і засобами відеозв'язку у відповідно обладнаних приміщеннях СІЗО, проведення поіменних перевірок наявності ув'язнених, проведення обшуків і технічних оглядів камер, проведення лазне-прального обслуговування та інше [5]. Також слід зазначити, що вимоги «припиняються всі заходи, прийняття посилок / передач» визначені лише в законодавстві, яке регулює режим особливих умов у СІЗО, а не в УВП. Окрема вимога, яка регулює надання побачень в УВП у разі запровадження режиму

особливих умов, визначена абзацом 21 п. 1 розділу XIV наказу Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 р. № 2823/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань», яка наголошує, що у разі запровадження в установі виконання покарань режиму особливих умов побачення можуть бути тимчасово скасовані [6].

Спільною вимогою, яка потребує законодавчого корегування, що регулює настання наслідків запровадження режиму особливих умов в УВП та СІЗО, є «здійснення інших режимних заходів». Але згідно з ч. 1 ст. 105 КВК України, на відміну від ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про попереднє ув'язнення», ця вимога законодавчо визначена як «здійснення інших додаткових режимних заходів». Виникає низка питань. Які саме інші додаткові режимні заходи? Чим вони передбачені на законодавчому рівні? Хто має право їх застосовувати? Де дозволена гранична межа їх застосування? Нерозуміння керівництвом УВП та СІЗО правомірності застосування обмежувальних норм призводить до їх неефективності, а страх перед відповідальністю за настання можливих наслідків навіть узагалі до несвоечасного їх застосування.

Зважаючи на вищезазначене, констатуємо не конкретизовану – диспозитивну норму правового регулювання режиму особливих умов в УВП та СІЗО. Виникає потреба у визначенні конкретних режимних заходів під час запровадження режиму особливих умов в умовах введення воєнного стану для підтримання належного оперативного стану в цих установах. Адже ведення бойових дій у районі розташування УВП та СІЗО має вірогідність настання негативних наслідків для подальшого функціонування таких установ, а саме: руйнування автошляхів та штучних споруд (мостів), що ускладнює централізоване постачання продуктів харчування, а в подальшому призводить до нестачі певного виду продуктів; руйнування критичної інфраструктури, що призводить до вимкнення електропостачання, водопостачання, а також неможливості здійснювати опалення жилих приміщень холодної пори року; руйнування камерних та жилих приміщень, де перебувають ув'язнені / засуджені, що ставить під загрозу їхнє життя та здоров'я, руйнування огорож периметра установ. З урахуванням вищезазначеного та з метою втримання належного оперативного стану в УВП та СІЗО виникає необхідність запровадження режиму особливих умов, що полягає в посиленні

охорони та нагляду, а також введення додаткових, тобто більш суворох, на відміну від звичайних, режимних заходів стосовно ув'язнених / засуджених, наприклад: тимчасово призупинити дію положень ст. 8 ЗУ «Про попереднє ув'язнення» в частині роздільного тримання ув'язнених, що дасть змогу адміністрації СІЗО перемістити ув'язнених у бомбосховища, де немає умов для забезпечення ізоляції відповідної категорії ув'язнених, а також тимчасово перемістити ув'язнених з інших корпусних відділень, які потерпають від обстрілів, до безпечних, тимчасово зменшити кількість разів та норму приймання їжі засудженими / ув'язненими, що дасть змогу забезпечити їх їжею на більший термін до відновлення централізованих поставань продуктів харчування, тимчасово скасувати харчування засуджених у ідальні УВП та доставляти їжу безпосередньо до локальних секторів за допомогою засуджених з господарського обслуговування, що унеможливить випадки масового скупчення засуджених і можливої їх групової непокори чи масового заворушення за умови ускладнення оперативного стану, тимчасово змінити порядок застосування службових собак в УВП та СІЗО в частині можливості їх застосування під час здійснення патрулювання корпусних відділень та відчинених камер з ув'язненими, а також патрулювання у житловій зоні УВП та відчинених локальних секторів із засудженими, тимчасово обмежити право засуджених / ув'язнених на користування побутовими приладами (чайники, мультіварки, мікрохвильові печі, телевізори, побутові електровентилятори), адже за відсутності електропостачання на тривалий термін користування цими побутовими приладами неможливе, та інше. Ці посилені режимні заходи насамперед покликані запобігти дестабілізації оперативного стану УВП та СІЗО шляхом неправомірних дій з боку засуджених / ув'язнених. Недотримання адміністрацією УВП та СІЗО законних прав засуджених / ув'язнених у зв'язку з веденням бойових дій та настання непередбачуваних наслідків може стати підґрунтям до виникнення конфліктних ситуацій між ними. Практика застосування тимчасового обмеження прав людини не є новою в законодавстві України. Прикладом тимчасового обмеження певних прав людини в умовах воєнного стану є норми Конституції України. Згідно з ч. 2 ст. 64 Конституції України в

умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [7].

Наведені основні, але невичерпні проблеми режиму особливих умов в УВП та СІЗО під час воєнного стану створюють суттєві труднощі у їх сталому функціонуванні й у подальшому можуть ускладнити оперативний стан. Разом із цим цього можна уникнути через удосконалення кримінально-виконавчого законодавства. Доцільно буде доповнити кримінально-виконавче законодавство України новою нормою права – «режим особливих умов у випадку крайньої необхідності», яка безпосередньо регулюватиме й визначатиме режимні заходи під час воєнного стану в УВП та СІЗО.

Таким чином, зазначимо, що кримінально-виконавче законодавство України потребує змін, що стосуються відповідності викликам сьогодення.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 27.11.2025).

2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 20.10.2025 № 793/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/793/2025#Text> (дата звернення: 27.11.2025).

3. Кримінально-виконавчий кодекс: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 27.11.2025).

4. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 № 3352-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text> (дата звернення: 27.11.2025).

5. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України: наказ Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0633-19#Text> (дата звернення: 27.11.2025).

6. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 27.11.2025).

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 27.11.2025).

Мельник Я. Я.,

*старший науковий співробітник відділу дослідження проблем
правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
доктор юридичних наук*

ПРАВОТВОРЧІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛІЗМУ В РЕПРОДУКЦІЇ СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Євроатлантична інтеграція України – правотворчий процес, заснований на інтеграційних та адаптаційних процедурах системи права національного правопорядку. Система виконання покарань як частина національної правової системи, безумовно, є складовою євроатлантичної інтеграції України щонайменше до права ЄС. Це потребує особливого підходу, із застосуванням правотворчого інструментарію.

Ведучи мову про євроатлантичну інтеграцію України, привертає увагу питання щодо врахування проблеми глобалізму. Здавалося б, що спільного між глобалізмом, правотворчістю, європейською інтеграцією та системою виконання покарань? На нашу думку – репродукція.

Щоправда, цей термін майже не застосовний у праві ані вченими, ані практиками. Хоча його суть / модель закладена в основі методологічного виразу тих процесів, на яких ґрунтується у своїй юридичній конструкції та чи інша система – правотворчості, інтеграції, виконання покарань і самого глобалізму. Власне, якщо суть поняття «система» заснована на підпорядкуванні одних елементів іншими, то йдеться не про що інше, як про репродукцію цих систем іншим. Так з'являються не стільки взаємопов'язані механізми та процеси, скільки тенденції до глобалізму, монократичного уявлення про світ, світ права зокрема.

Поняття «репродукція» тлумачиться як «фотографічне або поліграфічне відтворення зображень друкованого тексту, творів живопису, карт, фотознімків і т. ін.», а у психології – як «психологічний процес відтворення запам'ятованого» [5]. Маючи у своєму змісті «відтворення зображень друкованого тексту», яким є як національне, так і регіональне законодавство, ми

можемо врахувати основні засади, на яких тримається сам по собі глобалізм, його система.

У Великій українській юридичній енциклопедії термін «глобалізм» пояснюється як «... створення системи норм та міждержавної, міжрегіональної правової системи, що організують, забезпечують, узгоджують глобальну взаємодію в різних сферах суспільства шляхом взаємодії міжнародного й національного права, із залученням норм корпоративного права, транснаціональних суб'єктів світової економіки, національних економічних і фінансових норм і правил діяльності держав, міждержавних союзів, загальноновизнаних правових стандартів...» [2, с. 464].

Бадида А. Ю. зазначає, що глобалізація як процес істотно впливає на світовий та національні правопорядки, у яких функціонує соціальна держава, роблячи багато в чому іншу сутність цих явищ. На його думку, вплив глобалізації на взаємодію міжнародного і національних правопорядків проявляється у таких площинах: (1) становлення глобального міжнародного правопорядку; (2) віртуалізація правового простору у світі; (3) вибудова європейського та інших регіональних правопорядків наднаціонального характеру; (4) діалог національних і міжнародних судових юрисдикцій [1, с. 83].

Натомість варто враховувати і те, що «глобальна соціальна держава» (авторське – Я. М.) є квазіінституцією, яка охоплює (а) держав-розпорядників та (б) суспільств-утворювачів. Вона є політико-міжтериторіальною організацією суспільства, яке опинилося на стику розвитку інформаційних технологій та біоінженерії, що покликане забезпечити охорону та захист людського капіталу шляхом створення дієвої моделі соціальної та інформаційної безпеки будь-якої особи чи іншого громадянського суспільства рівно тією мірою, аби впровадити повноцінний контроль у державній владі на територіях того чи іншого правопорядку шляхом збереження соціального капіталу через сталість розвитку серед інформаційних технологій [3, с. 498]. Отже, як бачимо, для глобалізму характерна стиковість культури суспільства, права, біоінженерії та інформаційних технологій задля створення дієвої моделі безпеки, збереження та захисту людського капіталу. По суті – відображення репродукції

«дієвих» елементів системи того чи іншого правопорядку. Разом з тим звернемо увагу на правотворчий (правомоніторинговий) аспект проблеми глобалізму.

Зокрема, досліджуючи проблеми правового моніторингу глобальних правових систем, автор дотримується висновків, що «...ключову роль в оцінюванні права як системи, ефективності та придатності його інститутів і насамперед колаборацій правових систем відіграє саме інститут правового моніторингу, оскільки він надає / утворює можливість оцінювати вплив та взаємозв'язки одних правових систем з іншими / на інших через такі моніторингові інструменти, як:

(1) збір інформації та даних щодо переліку нормативно-правових актів, які охоплюються конкретною глобалізаційною правовою системою глобалізаційних правових систем;

(2) аналіз зібраної іншої інформації та даних, які стосуються інших джерел права / рішень суду – на кшталт суд ЄС, ЄСПЛ, МКС та охоплюються конкретною глобалізаційною правовою системою глобалізаційних правових систем;

(3) звіти державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, які стосуються конкретної глобалізаційної правової системи, а також глобалізаційних правових систем;

(4) результати парламентських і комітетських слухань, які вбачаються із глобалізувальних правових систем, а також глобалізаційних правових систем;

(5) розукрупнені статистичні дані «глобалізації», які стосуються глобалізувальних правових систем, а також глобалізаційних правових систем;

(6) наукові дослідження, які стосуються глобалізувальних правових систем, а також глобалізаційних правових систем;

(7) звіти та іншу інформацію, опубліковану міжнародними організаціями, громадськими об'єднаннями та політичними партіями, які стосуються глобалізувальних правових систем, а також глобалізаційних правових систем;

(8) інші джерела, зокрема й відкриті, що містять необхідну для здійснення правового моніторингу інформацію, яка стосується глобалізувальних правових систем, а також глобалізаційних правових систем ...» [4, с. 42–43].

Автор вбачає і ознаки безпосереднього правового впливу міжнародних договорів на національне право України, які, зокрема, базуються на:

(1) встановленні (наявності) прав і обов'язків за результатами укладення міжнародного договору. Адже саме завдяки зобов'язанням, узятим на себе, сторони договору юридично спроможні діяти в певний правовий спосіб, утримуватись від певної діяльності (поведінки); мають змогу діяти, зазнавати певні незручності; здійснювати активну чи пасивну поведінку; ставити питання про відновлення порушеного права, яке визначено міжнародним договором; клопотати про застосування санкцій стосовно сторони, яка не виконала зобов'язання, тощо;

(2) формування законослухняної поведінки в певному аспекті предметної характеристики міжнародного договору;

(3) формування правопорядку та відповідного правового режиму виконання (дотримання) умов договору;

(4) наявність конкретних правових механізмів забезпечення та нормативно-правового регулювання національного правопорядку;

(5) настання правових наслідків – трансформація правопорядку та правовідносин, правосвідомості та правової культури у зовнішніх зносинах між суб'єктами – державами-сторонами договору;

(6) настання впливу, який виражається у спосіб трансформації внутрішніх відносин між такими суб'єктами: «держава – громадянин», «держава – суспільство (громадянське суспільство)»;

(7) правовий вплив можливий завдяки певним правовим інструментам, якими є засоби та способи впливу на відносини між державами-сторонами договору; правовий вплив завжди зумовлений ієрархічністю одного правового акта над іншим;

(8) правовий вплив спрямований на певний об'єкт, яким у випадку міжнародних договорів виступає чинне національне законодавство;

9) правовий вплив, маючи змогу чинити дію на національне законодавство, має безпековий рівень, бо вносить свої корективи у правову, соціальну та національну сфери безпеки держави [6, с. 244–245].

Отже, за таких обставин стає очевидним, що елементи правового моніторингу як правотворчого процесу стосовно оцінки глобалізації систем права відображають продиктований міжнародними документами репродукційний пул нормативно-правових актів, які мають бути адаптовані та інтегровані на національному рівні. Це особливо характерно для системи виконання покарань з її специфічною сферою встановлення відносин, їх врегулювання у світлі ЄС-стандартів.

Репродукція як феномен є умовним орієнтиром, завдяки якому уявляється форма аплікації правотворчих засад глобалізму стосовно систем виконання покарань. Зрештою, цей термін спонукає вживати словосполучення на кшталт *«репродукція системи виконання покарань у правотворчому процесі глобалізації»*. Це надає можливість чіткіше уявити відображення системи ЄС-стандартів та визначити основні взаємозв'язки ознак глобалізації тих чи інших систем виконання покарань у структурі / системі того чи іншого правопорядку, їх взаємозв'язки.

Список використаних джерел

1. Бадида А. Ю. Соціальна держава в умовах глобалізації: монографія. Ужгород: РІК-У, 2019. 200 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/2a832afd-f408-4cbb-b7ba-7322d2307fa9> (дата звернення: 21.10.2025).

2. Велика українська енциклопедія: у 20 томах. Харків: Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. 2017. 952 с.

3. Мельник Я. Я. Вступ до теорії глобальної соціальної держави: підручник для магістрів та аспірантів юридичних факультетів ВНЗ. Київ: Юридика, 2023. 506 с.

4. Мельник Я. Я. Правовий моніторинг глобальних правових систем. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2025. № 1. С. 38–45. URL: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/issue/archive> (дата звернення: 21.10.2025).

5. Репродукція / значення слова. *Словник UA*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 21.10.2025).

6. Систематизація законодавства України як важлива складова правотворчої діяльності в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Київ: Алерта, 2024. 248 с.

Мех Ю. О.,

*в. о. начальника філії Державної установи «Центр пробації»
в Чернігівській області*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ УПОВНОВАЖЕНИХ ОРГАНІВ З ПИТАНЬ ПРОБАЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Пробація – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України на території України введений воєнний стан. Таке рішення ухвалено на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони й відповідно до українського законодавства. Введення воєнного стану вплинуло і на діяльність уповноважених органів з питань пробації. Так, наказом Міністерства юстиції України від 27 січня 2023 р. № 390/5 внесені зміни до Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 р. № 272/5 (далі – Порядок здійснення нагляду).

Відповідно до змін підставою для поставлення засуджених осіб на облік є копія судового рішення, що набрало законної сили, підписане працівником суду та суддею і скріплене відбитком гербової печатки суду, оформлене у паперовій формі або електронній формі згідно з вимогами законодавства у сфері електронних документів та електронного документообігу, а також у сфері надання електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації.

Під час дії воєнного стану або загрози поширення епідемії, пандемії, надзвичайної ситуації засуджена особа може повідомити уповноваженому органу з питань пробації про зміну місця проживання (роботи) з використанням технічних засобів електронних комунікацій (телефоном, електронною поштою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку).

У разі неможливості надсилання особою справи до уповноваженого органу з питань пробації за новим місцем проживання (роботи) вона передається з використанням Єдиного реєстру засуджених та осіб, узятих під варту. Особова справа залишається в уповноваженому органі з питань пробації до виникнення можливості її надсилання за новим місцем проживання (роботи).

Під час дії воєнного стану або загрози поширення епідемії, пандемії, надзвичайної ситуації за наявності об'єктивних обставин засуджена особа може подати заяву про погодження на виїзд з України з підтверджувальними документами про необхідність такого виїзду та отримати результати її розгляду з використанням технічних засобів електронних комунікацій (електронною поштою, текстовим повідомленням з використанням мобільного зв'язку). Погодження на виїзд з України може надаватися засудженим особам, не передбаченим абзацом першим п. 1 розділу V Порядку здійснення нагляду, з урахуванням правил перетинання державного кордону громадянами України.

Під час дії воєнного стану або загрози поширення епідемії, пандемії, надзвичайної ситуації та за наявності об'єктивних обставин, які перешкоджають звільненому з випробуванням з'явитися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації, складається довідка про проведення бесіди з використанням технічних засобів електронних комунікацій (у довідці зазначаються дата й час проведеної бесіди, номер телефону, з якого та на який було здійснено дзвінок або інший засіб електронних комунікацій, з використанням якого проведено бесіду, стислий зміст бесіди, дата й час, на який заплановано наступну бесіду). У листку реєстрації у графі «підпис» робиться посилання на аркуш особою справи, де є інформація про проведену бесіду.

У зв'язку із запровадженням воєнного стану орган пробації під час виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, стикнувся з новими викликами та проблемними питаннями, а саме:

Безпекова ситуація як працівника пробації, так і суб'єкта пробації. Відсутність можливості вільно пересуватися територією громади та безпосередньо прибути до органу пробації для

ознайомлення з порядком та умовами відбуття покарання згідно з вироком суду, для проведення дня реєстрації та соціально-виховної роботи, відсутність транспортного сполучення з територією активних бойових дій або територією можливих бойових дій.

Виконання судових рішень щодо осіб, призваних на військову службу, – відсутність або неактуальність адрес військових частин. Виникають ситуації, коли судові рішення щодо засудженого, звільненого з випробування, неможливо передати до військової частини для подальшого виконання, у зв'язку з відсутністю адреси військової частини або відсутністю комунікації з частиною, – листи не отримуються та повертаються до органу пробації. Щодо засуджених до покарання у виді громадських робіт, які є військовослужбовцями та проходять військову службу за мобілізацією, дії органу пробації також чітко не визначені законодавством. Можливість заміни на інший вид покарання відсутня, що призводить до тривалого перебування таких засуджених на обліку без фактичного відбуття покарання.

Щодо засуджених, призваних на військову службу за мобілізацією, які самовільно залишили військову частину та переховуються, неможливо встановити та підтвердити фактичне місце їхнього проживання, і це позбавляє орган пробації можливості здійснювати належний контроль за виконанням судового рішення. Також є випадки, коли на обліку органу пробації перебуває засуджений, якого призвано на військову службу за мобілізацією, пізніше ця особа самовільно залишає місце служби, військова частина у відповідь повідомляє, що цей громадянин самовільно залишив військову частину, але не зазначає, чи прийнято вирок на виконання. У цього військовослужбовця закінчується термін іспитового строку, у зв'язку з чим орган пробації надсилає клопотання до суду, але суд повертає / відмовляє у клопотанні у зв'язку з тим, що орган пробації не є суб'єктом звернення стосовно військовослужбовця. Іспитовий строк закінчився, ця особа перебуває на обліку в уповноваженому органі з питань пробації, вирок не надсилається до військової частини, оскільки закінчився іспитовий строк.

При покладанні судом на засудженого обов'язку працевлаштуватися виникають проблемні питання, оскільки в таких засуджених часто відсутній паспорт, до того ж для поставлення на

облік у центрі зайнятості потрібно надати військово-облікові документи, а в багатьох вони відсутні. Процес відновлення та отримання згаданих документів займає тривалий час.

Особа, засуджена до покарання у виді виправних робіт, перебувала на обліку в центрі зайнятості, під час відбування покарання призвана на військову службу за мобілізацією та направлена до військової частини для проходження служби, але самовільно залишила військову частину. Перебуває за місцем свого проживання та регулярно з'являється за викликами до органу пробації. Але з обліку центру зайнятості суб'єкт пробації знятий, оскільки не відвідував центр зайнятості. У зв'язку з мобілізацією працевлаштуватися на офіційну роботу та повторно стати на облік до центру зайнятості можливості немає, бо у засудженого відсутній військовий квиток.

Часті й тривалі відключення електропостачання призводять до неможливості своєчасного внесення інформації, затримок підготовки та направлення документів, ускладнюють роботу засобів зв'язку та електронної системи документообігу, а також перешкоджають оперативній взаємодії із судами, правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, іншими державними установами. Відключення електропостачання впливає на виконання заходів передбачених індивідуальним планом роботи, а саме суб'єкт пробації прибув до органу пробації для реєстрації, останньому необхідно видати направлення до організації з Банку ресурсів згідно індивідуального плану, тощо.

Також у зв'язку із введенням воєнного стану на обліку органу пробації з'явилася нова категорія осіб, це особи засуджені за злочини проти основ національної безпеки України та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Найчастіше в роботі із зазначеними правопорушниками працівники пробації та волонтери пробації використовують такі інструменти, як мотиваційне інтерв'ювання для змін, усвідомлення наслідків протиправних дій та їх патріотичного виховання та Банк ресурсів (партнерські організації державного та громадського сектору), у яких є проекти із патріотичною спрямованістю. У рамках патріотичного виховання проводяться заходи пов'язані із

збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури. При плануванні індивідуальної роботи з особами, які засуджені за злочини проти основ національної безпеки України враховуючи динаміку та бажання суб'єкта пробації стати на шлях виправлення, плануються заходи спрямовані на утвердження їх української національної та громадянської позиції. Також достатній вплив на поведінку зазначених осіб є використання такого інструменту пробації, як пробаційна програма, що застосовується до двох категорій: осіб, засуджених до пробаційного нагляду та осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

4. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 № 272/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.01.2019 за № 120/33091. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

Мицька О. І.,

*доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії
України, кандидат юридичних наук*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З повномасштабним вторгненням ворога на територію України всі сили й потреби держави були направлені на

посилення обороноздатності України, захисту національної безпеки та територіальної цілісності України.

У контексті всеосяжної оборони України є стійкість, яка передбачає готовність Сил оборони, національної економіки, населення та всієї держави до надання відсічі збройній агресії, нарощування спроможностей системи протиповітряної оборони, створення цілісної системи територіальної оборони, вжиття превентивних заходів щодо протидії воєнним загрозам, досягнення та підтримання спроможностей завдати противнику неприйнятних політичних, економічних, воєнних та інших втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитися від ескалації або припинити збройну агресію проти України.

Взаємодія різних інституцій із ЗСУ – це багатогранний кропіткий процес. У військовій науці під взаємодією розуміють узгоджені завданнями та часом дії підрозділів частин з'єднань та об'єднань різних видів Збройних Сил, родів військ сил флоту та спеціальних військ в інтересах досягнення спільної мети [1, с. 72].

У питаннях взаємодії та допомоги Збройним Силам України не залишилась осторонь система органів і установ виконання покарань – інституція правоохоронної діяльності. Державна кримінально-виконавча служба України стала ініціатором тісної та плідної взаємодії. Тому, на наше переконання, доцільно розкрити основні аспекти щодо взаємодії Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України), до складу якої входять органи і установи виконання покарань.

Як зазначають науковці, взаємодія буде ефективною тоді, коли її напрями нормативно закріплені, повністю розкриті, а також юридично визначений порядок взаємозв'язків для виконання спільних завдань.

Першим аспектом такої взаємодії, на нашу думку, стало залучення засуджених для проходження служби в лавах ЗСУ після запровадження певних нововведень. Одне з яких – внесення змін до ч. 4 ст. 39 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [2]. На військову службу за призовом під час мобілізації на особливий період можуть бути призвані засуджені особи, які звільнені від відбування покарання з випробуванням, крім тих, які засуджені за вчинення злочинів проти основ

національної безпеки України, засуджені за вчинення умисного вбивства двох або більше осіб, або вчиненого з особливою жорстокістю, або поєднаного із звалтуванням або сексуальним насильством, або особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень чи засуджені за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 152–156-1, 258–258-6, частиною четвертою ст. 286-1, ст. 348 Кримінального кодексу України, а також засуджені службові особи, які згідно з підпунктом 1 пункту 3 примітки до ст. 368 Кримінального кодексу України займали особливо відповідальне становище. Такі особи проходять військову службу у відповідних спеціалізованих підрозділах військових частин [3].

Згодом були розроблені механізми щодо залучення до військової служби засуджених, яким призначено покарання за вчинення злочинів у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк.

Так, 8 травня 2024 р. ухвалено Закон України № 3687-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо запровадження інституту умовно-дострокового звільнення осіб від відбування покарання для безпосередньої їх участі в обороні країни, захисті її незалежності та територіальної цілісності».

Стаття 81-1 Кримінального кодексу України регулює процедуру умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби. Так, ч 1 ст. 81-1 КК визначає, що під час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану до осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, судом може бути застосовано умовно-дострокове звільнення для проходження ними військової служби за контрактом [4].

У цій кримінально-правовій нормі присутні певні застереження щодо її застосування, а саме міститься перелік злочинів, за які засуджені особи не підлягають умовно-достроковому звільненню навіть за наявності сильного бажання підписати контракт із ЗСУ.

Інший напрям взаємодії, як нам вбачається, – донорство та волонтерство. По-перше, поранені та постраждалі потребують невідкладної допомоги, у тому числі переливання крові. У цьому

напрямі органи, установи і ЗВО системи Міністерства юстиції України надавали та продовжують надавати посильну допомогу військовим для збереження їхнього життя та здоров'я.

По-друге, у сучасному збройному конфлікті використовується жива сила і техніка. Особовий склад ЗСУ для успішного виконання поставлених завдань має бути оснащений усім необхідним, починаючи від засобів індивідуального захисту, зброєю та спецтехнікою. У Міністерстві оборони України асигнувань на все це не вистачає, тому на допомогу приходять небайдужі люди (волонтери), організації, підприємства та установи. ДКВС України направляло для ЗСУ на лінію зіткнення медикаменти, засоби індивідуального захисту, окопні свічки та ін.

Ще один з аспектів взаємодії – це деокупація території тих областей, де розміщені установи виконання покарань.

Варто нагадати, що п'ять державних установ виконання покарань України, де відбували покарання і перебували під вартою до трьох з половиною тисяч засуджених, опинилися в окупації [5, с. 191]. Частина деяких областей в окупації донині. Вітчизняний учений Є. Соболев класифікує надзвичайні події на внутрішні та зовнішні. Внутрішні – виникають безпосередньо в місцях позбавлення волі: захоплення заручників, масові заворушення, пожежі тощо. Зовнішні – виникають поза межами розташування місць позбавлення волі: стихійні лиха, здійснення або реальна загроза терористичного акту, введення надзвичайного або воєнного стану тощо [1, с. 27].

Широкомасштабне вторгнення збройних сил РФ на територію України з окупацією – це зовнішні надзвичайні події, для ліквідації яких необхідно залучати додаткові сили й засоби. Завдяки ЗСУ більша частина вищезгаданих установ виконання покарань у найкоротший термін з початку повномасштабного збройного конфлікту була звільнена від ворога. Це доводить не тільки незламність духу, міць наших воїнів, а й тісну взаємодію між Державною кримінально-виконавчою службою України, яка реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, та Збройними Силами України як військовим формуванням, на яке відповідно до Конституції України покладені завдання з оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Список використаних джерел

1. Соболев С. Ю. Взаємодія органів внутрішніх справ і кримінально-виконавчих установ при надзвичайних ситуаціях : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. П. Петкова. Київ : ВД «Дакор», 2011. 208 с.

2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 10.09.2025).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.09.2025).

4. Дотримання прав людини при виконанні покарань і поведженні із засудженими в Україні: виклики, завдання, рішення в умовах воєнного стану : монографія / В. Ворожбіт-Горбатюк, Ю. Кернякевич-Танасійчук, О. Осадько та ін. ; наук. ред. В. Пивоваров. Харків : Право, 2024. 331 с.

Олефір Л. І.,

доцент кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України, кандидат юридичних наук, доцент

Лілікович П. В.,

доцент кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України, кандидат наук з державного управління

Євреїнова І. О.,

старший викладач кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України

СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ ТА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ЯК КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Проблематика ресоціалізації засуджених не втрачає своєї актуальності навіть в умовах глибоких суспільних трансформацій. Після початку повномасштабної агресії російської федерації проти України пенітенціарна система опинилася перед новими викликами, які значно впливають на

можливості збереження соціальних зв'язків та забезпечення фінансової підтримки осіб, що відбувають покарання. Соціальні контакти та матеріальні ресурси є важливими інструментами успішної реінтеграції колишніх засуджених, а їх порушення підвищує ризики рецидивної злочинності та соціальної ізоляції.

Соціальні зв'язки – визначальний чинник, який впливає на поведінку засуджених та ефективність процесу їхнього виправлення та ресоціалізації. Родина виконує низку життєво важливих функцій:

- психоемоційна підтримка: збереження контакту з близькими зменшує рівень тривожності, запобігає психологічній деградації та самодеструктивним проявам;

- мотиваційна функція: підтримка родини стимулює засудженого до дотримання режиму відбування покарання та формування позитивних моделей поведінки під час перебування в місцях позбавлення волі;

- допомога після звільнення: родина часто бере на себе турботу про базові потреби колишнього засудженого – надає житло, харчі, одяг, а також допомагає йому відновити необхідні соціальні навички та знайти роботу.

Проаналізувавши основні показники стану режиму, ізоляції та нагляду в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах за I півріччя 2025 р., можна зробити висновок, що засуджені, які мають тісні соціальні контакти, рідше порушують встановлений режим відбування покарання, демонструють нижчий рівень рецидивної злочинності [1]. Натомість соціальна ізоляція істотно ускладнює процес адаптації після звільнення та підвищує ризик повторної антисуспільної поведінки.

Повномасштабне вторгнення росії спричинило масштабні зміни у соціальній структурі українського суспільства, які безпосередньо позначилися на житті засуджених. Вони доволі часто не мають можливості підтримувати регулярний зв'язок з рідними через такі обставини:

- 1) мільйони українців були змушені покинути свої домівки, евакуюватися в інші регіони або виїхати за кордон. У процесі евакуації родичі засуджених часто змінювали SIM-карти, втрачали телефони та інші засоби зв'язку;

2) деякі сім'ї опинилися у «сірій зоні» або на окупованих територіях, де зв'язок нестабільний або відсутній повністю. Унаслідок цього засуджені не мають можливості зателефонувати своїм близьким для налагодження емоційного зв'язку, підтримки соціальних зв'язків.

У більшості установ виконання покарань дозволяється здійснювати дзвінки лише на номери телефонів українських операторів зв'язку. Це робиться з міркувань безпеки, щоб запобігти контактам з особами, які можуть співпрацювати з ворогом або злочинними угрупованнями. Проте через це засуджені обмежені в можливості телефонувати рідним, які перебувають за кордоном і користуються номерами іноземних операторів зв'язку.

У прифронтових та деокупованих регіонах мобільний зв'язок часто не працює взагалі або працює з перебоями. Це унеможлиблює регулярну комунікацію навіть у тих випадках, коли номери телефонів є діючими.

На тимчасово окупованих територіях застосовуються методи контролю та блокування цифрових засобів зв'язку. Месенджери (Viber, WhatsApp, Telegram) часто недоступні або заблоковані, а родичі засуджених побоюються спілкування через ризик переслідування.

У результаті кількість побачень і телефонних дзвінків у багатьох регіонах України суттєво скоротилася, що призводить до подальшого ослаблення соціальних зв'язків засуджених [1].

Фінансовий фактор відіграє не менш важливу роль у процесі ресоціалізації. У мирний період засуджені мали більше можливостей отримувати фінансову підтримку від родичів. Ці гроші виконували роль своєрідного фінансового резерву, який дозволяв покрити базові потреби в перші дні після звільнення: харчування, проїзд, одяг, засоби зв'язку тощо.

Проте в умовах війни цей механізм практично відсутній через:

- втрату доходів родичами, які були змушені евакуюватися;
- економічну нестабільність;
- відсутність законодавчого механізму обов'язкового накопичення коштів на період після звільнення.

Таким чином, значна частина засуджених виходить на волю без жодних фінансових ресурсів, що підвищує ризик рецидивної поведінки.

У країнах Європейського Союзу давно запроваджені ефективні моделі, що дозволяють засудженим накопичувати кошти, які вони можуть витратити лише після звільнення. Науковець Сікун А. М. у своєму дослідженні аналізує такі практики та підкреслює їх ефективність.

У німецьких виправних установах частина заробітку засудженого (чотири сьомих) обов'язково відкладається на спеціальний рахунок як «перехідна допомога». Ці кошти засуджений отримує після звільнення, що дозволяє йому покривати базові потреби, доки він не працевлаштується.

У Швеції також існує система обов'язкових відрахувань із заробітку засуджених. Вона дозволяє накопичити необхідний фінансовий мінімум для перших тижнів життя на волі. Такий підхід довів свою ефективність у зниженні рівня рецидивної злочинності [2, с. 166–167].

Ці моделі підтверджують, що фінансова стабільність після звільнення є ключовою для успішної ресоціалізації.

У національному законодавстві, а саме в Кримінально-виконавчому кодексі України, передбачено певні відрахування із заробітку засуджених, проте відсутній механізм обов'язкової системи накопичень [3]. Це створює ситуацію, коли після звільнення особа часто залишається без засобів до існування.

Сікун А. М. пропонує внести такі зміни до законодавства:

1. У статтях 60 і 120 КВК України – запровадити механізм обов'язкового відрахування 10 % заробітку засудженого на особовий депозитний рахунок з виплатою після звільнення.

2. У статті 118 КВК України визначити працю засуджених не лише правом, а й обов'язком (за винятком об'єктивно непрацездатних осіб).

На думку дослідника, такі зміни дадуть змогу створити інструмент соціальної і фінансової підтримки колишніх засуджених та знизять ризик рецидиву [2, с. 168].

Соціальні зв'язки та фінансова підтримка є критично важливими елементами успішної ресоціалізації засуджених. Війна в Україні значно ускладнила можливість підтримання

контактів з родиною та накопичення матеріальних ресурсів, що спричинило зростання соціальної ізоляції та підвищення ризиків повторної злочинності.

Міжнародний досвід демонструє ефективність механізмів накопичення коштів засудженими та підтверджує необхідність їх запровадження в українську пенітенціарну систему. Запровадження депозитних рахунків та системи «перехідної допомоги» може стати одним із ключових кроків у реформуванні вітчизняної системи виконання покарань і сприятиме зниженню рівня рецидиву кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Огляд основних показників стану режиму, ізоляції та нагляду в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах за I півріччя 2025 року. Київ : Державна кримінально-виконавча служба України, 2025.

2. Сікун А. М. Правове регулювання праці осіб, які утримуються в установах виконання покарань : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Чернігів, 2025. 310 с.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

Пальченкова В. М.,

*професор кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»,
доктор юридичних наук, професор*

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ІМПЛІКАЦІЇ

Пенітенціарна система завжди була чутливим індикатором стану державного управління та соціальних процесів. Воєнні конфлікти посилюють навантаження на установи виконання покарань, змінюють їхню функціональність і висувають нові вимоги до організації праці, дисципліни й безпеки. Перша світова війна стала одним із ключових періодів трансформації пенітенціарної системи в українських губерніях Російської імперії.

Важливим джерелом для реконструкції цього досвіду є відомчий журнал «Тюремний вісник», який систематично публікував інформацію про діяльність місць позбавлення волі, кадрові зміни, економічні потреби, дисциплінарні заходи та соціальну взаємодію установ з іншими структурами держави. Саме це джерело дозволяє простежити, яким чином війна вплинула на кадрову ситуацію, економічну активність та загальний стан пенітенціарної системи [1]. У дослідженні також використані мемуари Н. Дрікера, новітні праці Л. Біліченко та авторки тез доповіді, що дозволяють реконструювати пенітенціарний досвід на локальному рівні [2].

Мета дослідження полягає у всебічній реконструкції функціонування тюремних установ українських губерній у роки Першої світової війни та визначенні уроків, що можуть бути корисними для сучасної України в умовах повномасштабної війни.

Загальна характеристика стану пенітенціарної системи. У 1914–1917 рр. українські землі були одним із ключових театрів воєнних дій. Галичина, Волинь, Буковина та Поділля зазнали прямого впливу бойових операцій, а інші губернії – стану воєнного режиму, що викликало труднощі з евакуацією установ, продовольчими поставками, забезпеченням персоналу та контролем за засудженими. Тюремні установи виявилися інтегрованою частиною воєнної інфраструктури, виконуючи одночасно репресивні, економічні та соціально-допоміжні функції.

Мобілізація персоналу та кадрова криза пенітенціарної системи. Мобілізація 1914–1916 рр. істотно виснажила кадровий потенціал пенітенціарної системи. До армії призивали не лише наглядачів, а й помічників начальників тюрем, керівників виправних відділень, канцелярських працівників. У повідомленнях «Тюремного вісника» регулярно фіксували загиблих, поранених і зниклих співробітників. Значна частина керівного складу була мобілізована, що призвело до: зниження рівня управління тюрмами; зростання кількості втеч; посилення адміністративної плутанини; необхідності термінового заміщення посад малокваліфікованими кадрами. До 1916 р. проблема набрала системного характеру й стала одним із факторів кризи дисципліни.

Залучення засуджених до військової служби. З початком війни російський уряд розглядав засуджених як додатковий

мобілізаційний ресурс. У 1914 р. було ухвалено рішення скеровувати до армії засуджених (крім найнебезпечніших категорій) та осіб під слідством за військові злочини. У 1916 р. коло залучених розширилося: засуджені після фільтрації, цивільні підсудні, особи, що відбували покарання, але зберігали громадянські права. Більшість їх використовували в інженерних та допоміжних підрозділах, проте масштаб участі в бойових діях залишався обмеженим.

Роль пенітенціарної системи у покритті військових потреб через добровільні внески. Фінансові внески на користь армії стали важливою складовою діяльності тюремного відомства. Працівники щомісяця перераховували від 1 % до 5 % жалування, а засудженим дозволили робити пожертви з особистих коштів. Найбільшим напрямом фінансової активності було утримання пересувного «Лазарету чинів тюремного відомства» та санітарного транспорту, що супроводжували армію в Галичині, Холмській губернії, Поділлі та на Буковині. Пожертви засуджених часто використовували для утримання іменних ліжко-місць у лазаретах Червоного Хреста. Деякі установи передавали продукти та інші ресурси (наприклад, тютюн). Хоча пожертви офіційно називалися добровільними, їхній обов'язковий характер створював додаткове навантаження на й без того виснажену систему.

Інтеграція пенітенціарної системи в економіку воєнного часу. Воєнна економіка імперії значною мірою спиралася на працю засуджених. Тюремні майстерні стали виробничими центрами, що забезпечували армію: військовим одягом (шинелі, штани, сорочки), солдатським взуттям, полотном і мішками, меблями та обладнанням для лазаретів, інструментами і столярною продукцією. Київські, херсонські, катеринославські та миколаївські тюремні майстерні входили до числа найбільших виробників амуніції в імперії. Також сотні засуджених працювали на зовнішніх роботах: будівництво залізниць, роботи у вугільних копальнях Донбасу, дорожні та землерийні роботи. Таким чином встановлено історичний прецедент активної, інтегрованої експлуатації тюремного виробництва в економіку війни, де українські губернії виступили як один з основних промислових та фінансових осередків цього процесу.

Економічний тиск на систему зростав, а оплата праці залишалася низькою та нерівномірною. У 1916 р. криза в пенітенціарних установах посилилася. Гостро проявилися: продовольчий дефіцит, погіршення умов тримання, зростання захворюваності, порушення дисципліни. Найяскравішим проявом протесту став «італійський страйк» у Херсонській каторжній тюрмі – організована відмова від роботи з вимогами припинення побиттів, поліпшення харчування й підвищення оплати. Страйк тривав кілька місяців і змусив адміністрацію піти на поступки. Ці події свідчать про системне виснаження пенітенціарного сектору та нездатність державного механізму підтримувати контроль у воєнних умовах. З огляду на небезпеку невдоволення серед ув'язнених у 1914–1915 рр. було послаблено інформаційне обмеження: засудженим дозволили читати офіційні видання «день у день» та передплачувати періодику за власні кошти. Це зменшувало напруження й перешкоджало поширенню чуток.

Отже, пенітенціарна система українських губерній під час Першої світової війни стала важливим компонентом механізму воєнної мобілізації та економічного забезпечення імперії. Історичний досвід підтверджує, що пенітенціарна система є не лише елементом каральних чи правоохоронних органів, а й складовою цілісного державного механізму, що підлягає інтенсивній експлуатації в умовах воєнного стану. Воєнні виклики спричинили: кадрову кризу, що послабила контроль і сприяла зростанню втеч; економічне виснаження, зумовлене надмірною експлуатацією праці засуджених та фінансовими вилученнями; соціальні конфлікти та протестні дії, викликані погіршенням умов тримання; адміністративну дезорганізацію, що засвідчила слабкість державних інститутів у воєнний період.

В умовах повномасштабної війни проти РФ українська пенітенціарна система знову перебуває під підвищеним навантаженням. Досвід Першої світової війни дозволяє сформулювати кілька важливих висновків. По-перше, кадрова стійкість є ключовим фактором безпеки. Історія демонструє небезпеку кадрового виснаження. Україна має інвестувати в підготовку, мотивацію та підтримку персоналу Державної кримінально-виконавчої служби. По-друге, законність і гуманність повинні залишатися основними засадами

використання праці засуджених. На відміну від імперської практики, сучасна держава повинна забезпечувати справедливу оплату та безпечні умови праці, дотримання міжнародних стандартів. По-третє, існування прозорої взаємодії з оборонним сектором. Будь-які механізми залучення засуджених до робіт чи служби мають бути публічними, контрольованими й відповідати нормам прав людини. По-четверте, збереження, наскільки можливо, інформаційної відкритості. Як у 1914 р., доступ ув'язнених до перевіреної інформації знижує соціальну напругу та перешкоджає деструктивним впливам.

Пенітенціарна система українських губерній у роки Першої світової війни виконувала функції, які значно виходили за межі класичної каральної моделі. Її досвід — це приклад того, як війна трансформує державні інституції, виявляє їхні слабкі місця та формує нові управлінські виклики. Для сучасної України цей історичний спадок має не лише академічне, а й практичне значення, оскільки дозволяє вибудовувати ефективну, гуманну та стійку модель служб виконання покарань в умовах тривалої війни. Найголовніший урок: у воєнний час держава схильна до економічної та експлуатаційної логіки, що призводить до ігнорування гуманітарних потреб. Сучасна Україна як демократична держава повинна використовувати цей історичний досвід для розроблення кризових правових механізмів, які дозволили б мобілізувати ресурси системи, не допускаючи при цьому деградації умов утримання та порушення основоположних прав засуджених.

Список використаних джерел

1. Тюремний вісник. 1914–1917 рр. Комплекти журналів Головного тюремного управління Російської імперії.

2. Дрікер Н. Херсонська каторга в дні війни. *Каторга і заслання*. Київ : Вид-во Київського відділення політичних каторжан та засланців, 1924. С. 71–81; Дрікер Н. В. По той бік тюремної стіни. *З епохи боротьби з царизмом*. Збірник № 3. Київ : Вид-во Київського відділення політичних каторжан та засланців, 1925. С. 39–52; Біліченко Л. С. Херсонська каторжна тюрма у роки Першої світової війни (за мемуарами Н. Дрікера). *Scientific Collection "InterConf"*. 2023. С. 334–338; Біліченко Л. Історія Миколаївської каторжної тюрми (1907–1920). *Antiquities of Lukomorie*. 2021. № 3 (6). С. 50–59; Пальченкова В. М. Праця

засуджених в тюремних установах українських губерній під час Першої світової війни. *Розвиток публічного права в умовах воєнного стану: матеріали круглого столу* (м. Запоріжжя, 25 квітня 2025 р.). Запоріжжя: КПУ, 2025. С. 78–81; Пальченкова В. М. Пенітенціарна система України в Першій світовій війні. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2025. № 3. С. 40–49.

Петровська Ю. М.,

начальник гуманітарного факультету (очного та заочного навчання) Пенітенціарної академії України, кандидат історичних наук, доцент

Покришень Д. А.,

директор Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України, кандидат педагогічних наук, доцент

Сіренко К. Ю.,

завідувач кафедри підвищення кваліфікації працівників пробації Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України, кандидат економічних наук, доцент

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРОБАЦІЇ

В умовах сучасної глобалізації, стрімкого науково-технологічного прогресу та воєнного стану в Україні цифрова трансформація професійної підготовки працівників пробації набуває стратегічного значення, виступаючи ключовим чинником підвищення ефективності та стійкості системи виконання кримінальних покарань.

Пенітенціарна академія України (далі – ПАУ) – єдиний в Україні заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання, підпорядкований центральному органу виконавчої влади – Міністерству юстиції України. Завданням ПАУ є забезпечення ефективної та якісної підготовки працівників для пенітенціарної системи – фахівців нової формації, які своєю професійною діяльністю сприятимуть її реформуванню.

У структурі ПАУ функціонує Інститут професійного розвитку (далі – Інститут), який забезпечує первинну професійну підготовку та підвищення кваліфікації персоналу органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України).

Професійне навчання працівників пробації впроваджується на підставі затверджених Міністерством юстиції України освітніх програм, які адаптовані відповідно до сучасних викликів та формажорних обставин. Навчання здійснюється за дистанційною формою навчання в синхронному режимі, що оптимально враховує індивідуальні можливості кожного слухача та економічні можливості більшості населення в умовах воєнного стану.

Працівники пробації проходять підвищення кваліфікації не рідше ніж один раз на три роки або за потреби (якщо є зміни в законодавстві у відповідній сфері), а також протягом першого року роботи. Обсяг і нормативний термін навчання становить 180 навчальних годин упродовж 30 діб. Аналіз статистичних даних працівників пробації, що пройшли професійне навчання, показує стабільну динаміку в кількості сертифікованих осіб.

Збільшення частки працівників, які своєчасно проходять підвищення кваліфікації, можна розглядати як індикатор результативності освітньої діяльності в ПАУ та зростання рівня професійної культури у сфері пробації.

Платформа дистанційної освіти як інноваційний освітній простір.

У відповідь на сучасні виклики реформування ДКВС України та потребу в гнучких і доступних освітніх рішеннях у ПАУ розробляється платформа дистанційної освіти ДКВС України (далі – Платформа).

Платформа охоплює комплексний набір інструментів і ресурсів, спрямованих на оптимізацію освітнього процесу:

- Електронні курси та навчальні модулі: структуровані навчальні курси від теоретичних основ до прикладних навичок.

- Тестові комплекси для автоматизованого оцінювання рівня підготовки: системи з адаптивним тестуванням на базі алгоритмів штучного інтелекту, які дозволяють проводити поточний і підсумковий контроль, з автоматичним генеруванням сертифікатів.

- Навчально-методичні матеріали: підручники, посібники та інтерактивні завдання, розроблені з урахуванням принципів андрагогіки, що сприяють самостійному опануванню матеріалу.

- Мультимедійні ресурси, зокрема навчальні відео з моделюванням різних ситуацій: візуалізований контент, що посилює практичну спрямованість навчання.

- Електронна «Книжкова полиця»: віртуальна бібліотека з понад 500 джерелами, доступними для завантаження.

Доступ до освітніх ресурсів Платформи забезпечується через відкриті й закриті курси, що дозволяють оптимізувати навчальний процес відповідно до цільової аудиторії, індивідуальних траєкторій розвитку та планування освітньої діяльності.

«Школа тренерів» як осередок цифрової педагогічної майстерності.

ПАУ активно розвиває процеси цифровізації через підготовку висококваліфікованих тренерів, які є ключовими агентами змін в освітньому середовищі. Центральну роль у цьому процесі відіграє «Школа тренерів», що функціонує як професійна спільнота, створена для системного обміну досвідом, поширення кращих практик та впровадження інноваційних освітніх методик. «Школа тренерів» реалізує комплексні програми тренінгів, орієнтовані на сучасні педагогічні та психологічні підходи. Ці тренінги, розроблені з урахуванням рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням (Council of Europe anti-torture Committee (CPT)) та принципів Конвенції Ради Європи, акцентують увагу на формуванні ключових компетенцій персоналу, спрямованих на гуманізацію кримінально-виконавчої політики.

Цифрові сервіси та інтерактивні інструменти в освітньому процесі.

ПАУ послідовно впроваджує сучасні інформаційні сервіси й технології для оптимізації освітнього процесу. Зокрема, активно використовуються інструменти Google Workspace, включно з Google Docs для спільного редагування навчальних матеріалів, Google Drive для безпечного зберігання та обміну цифровими ресурсами, а також Google Calendar для планування та координації онлайн-занять, що забезпечує синхронізацію в умовах дистанційного формату. Ці сервіси, інтегровані в щоденну практику Інституту, дозволяють реалізувати принципи кооперативного навчання.

Для посилення залученості слухачів до освітнього процесу застосовуються інтерактивні інструменти, такі як LearningApps.org (платформа для створення персоналізованих інтерактивних вправ і вправ на основі флеш-карт) та Kahoot! (хмарна платформа для гейміфікованих вікторин і реального часу

тестування, що стимулює активне навчання та миттєвий зворотний зв'язок).

Планується подальше розширення цифрового арсеналу через впровадження симуляційних технологій, зокрема SimLab Soft – програмного забезпечення для створення віртуальних лабораторій і симуляцій – та VR Studio – платформи для віртуальної реальності, що моделює реальні сценарії роботи системи пробації, такі як робочий альянс між працівником пробації і правопорушником, оцінка ризиків рецидиву.

Значну роль у створенні адаптивного навчального контенту відіграють інтелектуальні системи на основі штучного інтелекту, такі як ChatGPT, Google Gemini, Microsoft Copilot, SciSpace Typeset та Poe, що підтримують створення адаптивного навчального контенту.

Платформа Moodle як інструмент цифрової освіти.

У процесі освітньої діяльності активно використовується також платформа дистанційного навчання Moodle. На платформі розроблено низку онлайн-курсів, адаптованих до різних категорій персоналу ДКВС України.

Також на платформі розміщені спеціалізовані дистанційні курси, орієнтовані на формування практичних навичок у працівників кримінально-виконавчої системи, з урахуванням міжнародних стандартів Ради Європи (Council of Europe, CoE) та Управління ООН з наркотиків і злочинності (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC)):

1) впровадження програм диференційованого виховного впливу (загальновиховних та корекційних) у роботі із засудженими;

2) оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення суб'єктами пробації та індивідуальне планування роботи з ними;

3) розвиток у працівників пробації навичок реалізації пробаційних програм;

4) курс підготовки засуджених до звільнення;

5) ефективна презентація для керівника – навички комунікації та публічних виступів.

Навчання передбачає підготовку кураторів з реалізації пробаційних програм. Під час розроблення програм було

враховано результати оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень щодо правопорушників. Спільною метою пробаційних програм є досягнення позитивних змін у поведінці суб'єкта пробації. Водночас кожна із затверджених програм містить свою специфічну мету.

Таким чином, цифровізація в ПАУ формує екосистему безперервного професійного розвитку, виступає каталізатором інновацій та слугує інструментом для досягнення стратегічних цілей ДКВС України.

Список використаних джерел

1. Council of Europe (CoE). *Council of Europe : official website*. URL: <https://www.coe.int/> (дата звернення: 08.12.2025).

2. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). *UNODC : official website*. URL: <https://www.unodc.org/> (дата звернення: 08.12.2025).

Приходько Ю. П.,

*професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

Захарченко Ю. Є.,

*здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр»
Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

ТЕХНОЛОГІЇ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ В'ЯЗНИЦЯМИ

Актуальність теми зумовлена значним зростанням кількості ув'язнених у багатьох країнах світу, що створює серйозне навантаження на пенітенціарні системи. Водночас спостерігається дефіцит кваліфікованого персоналу та обмежені бюджетні ресурси для забезпечення безпеки. Технології відеоспостереження з інтеграцією штучного інтелекту дозволяють суттєво підвищити ефективність контролю без пропорційного збільшення штату охорони. Вони забезпечують постійний моніторинг, швидке виявлення загроз та запобігання інцидентам, що робить їх незамінними в сучасних умовах управління в'язницями.

Історія використання відеоспостереження у в'язницях сягає середини ХХ століття, коли вперше почали встановлювати прості аналогові камери для фіксації подій у коридорах і на подвір'ях. Ці системи мали низьку роздільну здатність, обмежене поле зору та потребували постійного спостереження операторами. Перехід на цифрові технології наприкінці 1990-х – початку 2000-х років значно покращив якість зображення та можливості зберігання записів. Інтеграція штучного інтелекту почалася в 2010-х роках і відкрила нові перспективи автоматизованого аналізу відеопотоків.

Сучасні системи відеоспостереження у в'язницях – це камери високої роздільної здатності (4К і вище), які працюють у будь-яких умовах освітлення завдяки широкому динамічному діапазону. Вони оснащені інфрачервоним підсвічуванням для нічного режиму, антивандальним корпусом та функцією панорамування, нахилу й зуму (PTZ). Камери інтегруються в єдину централізовану платформу управління відео (VMS), що дозволяє обробляти тисячі відеопотоків одночасно. Таке обладнання забезпечує повне охоплення всіх критичних зон установи без сліпих ділянок [2].

Штучний інтелект у системах відеоспостереження виконує автоматичний аналіз великих обсягів відео в реальному часі, звільняючи операторів від рутинного перегляду. Він використовує алгоритми глибокого навчання для розпізнавання облич, об'єктів, дій та аномальної поведінки. Система здатна відрізнити нормальні дії від потенційно небезпечних, значно зменшуючи кількість хибних спрацьовувань. Завдяки цьому персонал отримує лише релевантні сповіщення та може швидко реагувати на справжні загрози.

Технологія розпізнавання облич дозволяє точно ідентифікувати ув'язнених, співробітників і відвідувачів під час переміщення по території в'язниці. Система автоматично фіксує порушення зон доступу та несанкціоновані контакти між особами. Вона допомагає виявляти спроби маскування чи підміни особи. Постійне вдосконалення алгоритмів забезпечує високу точність навіть за складних умов освітлення або часткового закриття обличчя.

Виявлення аномальної поведінки є одним із найважливіших напрямів застосування AI у в'язницях, зокрема для запобігання

суїцидальним спробам. Алгоритми аналізують пози тіла, тривалість нерухомості, незвичайні рухи та розташування в камері. У разі виявлення підозрілих патернів система миттєво надсилає сповіщення черговому персоналу. Такий підхід уже врятував багато життів у в'язницях країн, де ці технології впроваджено [4].

Контроль периметра за допомогою інтелектуальних камер і AI ефективно запобігає спробам втечі. Система фіксує будь-яке наближення до огорожі, лазіння чи пошкодження бар'єрів. Алгоритми аналізують траєкторії руху, швидкість і кількість осіб у забороненій зоні. Охорона отримує точні координати та відео події, що дозволяє оперативно блокувати загрозу.

Моніторинг ізольованих камер і карцерів захищає як ув'язнених, так і персонал від можливого насильства чи зловживань. Штучний інтелект виявляє ознаки фізичного конфлікту, падіння чи раптового погіршення стану здоров'я. Усі події автоматично записуються з мітками часу та зберігаються для подальшого розслідування. Це підвищує рівень дисципліни та відповідальності серед співробітників.

Автоматичне виявлення бійок і масових заворушень дозволяє запобігати ескалації конфліктів у загальних зонах. Алгоритми розпізнають характерні швидкі рухи, скупчення людей і агресивні пози. Система визначає епіцентр події та надсилає сповіщення найближчим постах охорони. Швидка реакція значно зменшує кількість травм і матеріальних збитків.

Інтеграція відеоспостереження із системами контролю доступу створює багатошаровий захист від контрабанди та корупції. AI фіксує підозрілі контакти між персоналом і ув'язненими, нетипові маршрути переміщення. Система аналізує патерни поведінки та видає попередження про можливі порушення. Повний журнал подій полегшує внутрішні розслідування та аудит.

Використання дронів з камерами та штучним інтелектом розширює можливості спостереження за великими зовнішніми територіями. Дрони автономно патрулюють периметр, дахи будівель і важкодоступні ділянки. AI керує маршрутами, аналізує зображення в реальному часі та виявляє підозрілі об'єкти. Такий підхід суттєво економить людські ресурси та підвищує оперативність.

Аналітика великих даних, накопичених системами спостереження, дозволяє прогнозувати потенційні конфлікти та зони ризику. Штучний інтелект вивчає довгострокові патерни поведінки окремих ув'язнених і груп. Адміністрація отримує детальні звіти з рекомендаціями щодо превентивних заходів. Це допомагає оптимізувати розподіл ресурсів і запобігати ескалації напруги [1].

Захист персональних даних і конфіденційності є критичним аспектом впровадження таких технологій. Системи використовують сучасне шифрування, рольовий доступ і анонімізацію даних під час зберігання. Регулярний незалежний аудит запобігає можливим зловживанням. Усе це має відповідати національним і міжнародним нормам захисту інформації.

Етичні питання постійного відеоспостереження з AI викликають широкі дискусії в суспільстві. Ув'язнені можуть відчувати постійний психологічний тиск і втрату приватності. Необхідно знайти баланс між вимогами безпеки та збереженням людської гідності. Міжнародні організації рекомендують чіткі регуляторні норми й нагляд за використанням таких систем.

Економічна ефективність впровадження інтелектуальних систем відеоспостереження є незаперечною. Початкові інвестиції в обладнання та програмне забезпечення окупаються за 3–5 років завдяки зменшенню штату й кількості інцидентів. Зниження травм і руйнувань також зменшує витрати на медичне обслуговування та ремонт. Довгострокова економія робить ці технології привабливими навіть для країн з обмеженим бюджетом.

Успішні приклади впровадження можна спостерігати в багатьох країнах, зокрема в Сінгапурі, США, Великій Британії та Австралії. У цих ув'язницях кількість насильницьких інцидентів знизилася на 30–70 % після інтеграції AI. Системи показали високу надійність і швидку окупність. Україна також розпочала пілотні проєкти в окремих установах виконання покарань.

Навчання персоналу є ключовим фактором успішного впровадження нових технологій. Співробітники повинні вміти працювати з інтерфейсом систем, інтерпретувати сповіщення та реагувати відповідно до протоколів. Регулярні тренінги та симуляції підвищують ефективність використання обладнання.

Без належної підготовки навіть найсучасніша система не реалізує свій потенціал [3, с. 242].

Майбутній розвиток технологій передбачає ще глибшу прогностичну аналітику та інтеграцію з іншими системами. Очікується широке використання біометрії, сенсорів IoT і хмарних обчислень. Віртуальна та доповнена реальність допоможуть у тренуванні персоналу. Розвиток триватиме швидкими темпами завдяки прогресу в галузі штучного інтелекту.

Отже, технології відеоспостереження та штучного інтелекту кардинально змінюють підходи до управління в'язницями, роблячи їх безпечнішими та ефективнішими. Вони дозволяють оптимізувати ресурси, запобігати інцидентам і підвищувати рівень контролю. Впровадження таких систем є стратегічно важливим для сучасних пенітенціарних установ. Подальший технологічний прогрес обіцяє ще більші можливості та позитивні результати в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Bo J., Haixia L. Exploration and Practice of AI Behavior Analysis Technology in Prison Safety Management. *Science Innovation*. 2023. URL: <https://doi.org/10.11648/j.si.20231101.15> (date of access: 15.12.2025).

2. Exploring the World of Smart Prisons: Barriers, Trends, and Sustainable Solutions / E. Imandeka et al. *Human Behavior and Emerging Technologies*. 2024. Vol. 2024. No. 1. URL: <https://doi.org/10.1155/2024/6158154> (date of access: 15.12.2025).

3. Implementation and optimisation of intelligent police systems based on artificial intelligence / D. O. Zhadan et al. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2024. Vol. 105. No. 2. Part 1. P. 240–248. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.22> (date of access: 15.12.2025).

4. Rothmann R., Mayer E. AI-based behaviour analysis in prisons: A multidisciplinary assessment of an Austrian case study. *European Journal of Criminology*. 2025. URL: <https://doi.org/10.1177/14773708251349702> (date of access: 15.12.2025).

Пузиревський М. В.,

*доцент кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права
Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України,
доктор філософії з права*

Сікун А. М.,

*голова ради молодих вчених
при Чернігівській обласній державній адміністрації,
доктор філософії з права*

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ УКЛАДАННЯ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ В УКРАЇНІ

Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК України) у статті 1 передбачає, що кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [1].

Частина 3 статті 6 КВК України вказує на те, що основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, здобуття загальної середньої та/або професійної освіти, професійних кваліфікацій, громадський вплив [1]. Хоча одразу хочемо зауважити, що вважаємо за доцільне прибрати словосполучення «суспільно корисна» та залишити просто поняття «праця», вважаючи, що словосполучення «суспільно корисна» є насамперед спадком радянського законодавства.

Потрібно зазначити, що особа, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, зберігає більшість прав, що передбачені Конституцією України. Одне з таких прав – це право, яке передбачено у статті 43 Конституції України, а саме право на працю, що стосується можливості особи заробляти собі на життя працею, яку вільно обирає або на яку вільно погоджується [2].

Право на працю передбачено і в КВК України, а саме у статті 8, де зазначено, що засуджені мають право на оплачувану працю згідно із законодавством про працю. Законодавство про працю поширюється на засуджених у частині, що стосується умов праці. Зі свого боку, у статті 107 передбачено, що засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право в порядку, встановленому КВК України та нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України, брати участь у трудовій діяльності [1].

Треба зазначити, що своє право на працю кожен може реалізувати через укладення трудового договору з роботодавцем [3, с. 122].

Так, відповідно до частини 1 статті 118 КВУ України засуджені до позбавлення волі мають право працювати. Праця здійснюється на добровільній основі на підставі договору цивільно-правового характеру або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою – підприємцем або юридичною особою, для яких засуджені здійснюють виконання робіт чи надання послуг [1].

Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України) у статті 21 передбачає, що трудовим договором є угода між працівником і роботодавцем (роботодавцем – фізичною особою), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а роботодавець (роботодавець – фізична особа) зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін. Трудовим договором можуть встановлюватися умови щодо виконання робіт, які вимагають професійної та/або часткової професійної кваліфікації, а також умови щодо виконання робіт, які не потребують наявності в особи професійної або часткової професійної кваліфікації [4].

Проте, аналізуючи звіти моніторингових візитів Національного превентивного механізму до установ виконання покарань, необхідно зазначити, що часто вказується як недолік неукладання трудового договору із засудженими або їх невідповідність вимогам законодавства.

Так, у звіті за результатами моніторингового візиту до Олексіївської виправної колонії № 25, який відбувся з 21 по 22 липня 2025 р., групою моніторів Харківської правозахисної групи та ГО «Захист в'язнів України» було зазначено, що «трудові договори, які укладаються в ОВК-25, мають формальний характер і не відповідають вимогам трудового законодавства» [5].

У звіті за результатами моніторингового візиту до Петрівської виправної колонії № 49, який відбувся 19 червня 2025 р., групою моніторів Харківської правозахисної групи та ГО «Захист в'язнів України» було зазначено, що «укладені трудові договори мають строк від 1 до 3 місяців. Такі «короткі» угоди укладаються серійно й без обґрунтування, тому робота має строковий характер» [6]. У звіті за результатами моніторингового візиту до Криворізької виправної колонії № 80, який відбувся 18 червня 2025 р., групою моніторів Харківської правозахисної групи та ГО «Захист в'язнів України» було зазначено, що «засуджені оформлені за строковими трудовими договорами. У наданих договорах виявлено: відсутність конкретного розміру оплати, формулювання «оплата від виробітку» без чітких норм, відсутність соціальних гарантій, відпусток, охорони праці. Таким чином, навіть формально укладені трудові договори мають декларативний характер і не відповідають вимогам КЗпП» [7].

У «Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2024 рік» зазначено, що «під час відвідування пенітенціарних установ ДКВС України представники груп НПМ виявили, що залучення засуджених та ув'язнених до виконання виробничих завдань здійснюють переважно без належного документального оформлення» [8, с. 88].

Враховуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що не існує затвердженої форми типового трудового договору із засудженими до позбавлення волі. Хоча необхідно констатувати, що певні норми між КВК України та КЗпП України мають певні розбіжності та потребують узгодження. Так, КЗпП України, як ми вже зазначали раніше, передбачає укладання трудового договору із працівником та роботодавцем, що по суті є двостороннім договором. КВК України у статті 118 передбачає, що договори погоджуються адміністрацією колонії та повинні містити порядок їх виконання, тобто за фактом визнає третю сторону трудового

договору. КЗпП України передбачає, що саме роботодавець повинен забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, а КВК України передбачає, що саме адміністрація установ виконання покарань зобов'язана створювати умови для праці засуджених за трудовими договорами.

Таким чином, доходимо до висновку про необхідність створення «типової форми трудового договору із засудженим» з урахуванням норм як трудового, так і кримінально-виконавчого законодавства, що має бути затверджений на рівні Міністерства юстиції України або на рівні Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, для подальшого використання виправними колоніями та державними підприємствами, що використовують працю засуджених.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

3. Царюк С. В., Мірошниченко О. А., Сікун А. М. Трудовий договір як підстава виникнення трудових правовідносин в умовах воєнного стану. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2022. № 2 (12). С. 120–131. URL: <https://doi.org/10.32755/sjcriminal.2022.02.120> (дата звернення: 12.11.2025).

4. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 12.11.2025).

5. Звіт за результатами моніторингового візиту до Олексіївської виправної колонії № 25. *Права людини в Україні*. URL: <https://khp.org/1608814882> (дата звернення: 12.11.2025).

6. Звіт за результатами моніторингового візиту до Петрівської виправної колонії № 49. *Права людини в Україні*. URL: <https://khp.org/1608814815> (дата звернення: 12.11.2025).

7. Звіт за результатами моніторингового візиту до Криворізької виправної колонії № 80. *Права людини в Україні*. URL: <https://khp.org/1608814814> (дата звернення: 12.11.2025).

8. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. *Офіційний вебсайт Уповноваженого*

Верховної Ради України з прав людини. Розділ «Щорічні та спеціальні доповіді». URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploadedfiles/18.06.2025%20%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%83_2024_%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96%20%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

Пузирна Н. С.,

*доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВІДВІДУВАННЯ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ОМБУДСМАНА В УКРАЇНІ

Зовнішній прояв компетенції Омбудсману передбачає наявність адміністративно-правових форм його діяльності, які в сукупності забезпечують виконання функцій парламентського контролю, захисту прав людини та впливу на державну політику. Серед важливих адміністративно-правових форм діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини слід виокремити систематичне відвідування місць несвободи з метою запобігання катуванням та іншим формам жорстокого поводження.

Варто зазначити, що відповідно до зобов'язань України за Факультативним протоколом до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, ратифікованим 19 вересня 2006 р., Україна мала впровадити Національний превентивний механізм не пізніше ніж через п'ять років, тобто до 21 липня 2011 р. [1, с. 43].

Проте фактичне виконання цього зобов'язання відбулося пізніше, а саме 02 жовтня 2012 р., коли Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини"» щодо національного превентивного механізму [2].

Офіс Омбудсману поступово здійснив облік та систематизацію об'єктів і установ, що підлягають моніторингу в

межах Національного превентивного механізму. Згідно із законодавством до таких належать: установи виконання покарань (виправні колонії, слідчі ізолятори, гауптвахти гарнізонів та їхні відділення), заклади, де застосовуються примусові заходи медичного характеру (протитуберкульозні, наркологічні та психіатричні установи), спеціальні установи та приміщення для тимчасової ізоляції від суспільства (ізолятори тимчасового тримання, приміщення поліцейських відділків), центри соціальної адаптації неповнолітніх, спеціальні освітні заклади та установи з особливим режимом утримання [3, с. 17].

Консультативна рада з питань Національного превентивного механізму виконує функції незалежного експертного супроводу, надає рекомендації щодо вдосконалення механізмів моніторингу та сприяє впровадженню етичних стандартів у роботі представників Уповноваженого та громадських моніторів [4].

Діяльність Консультативної ради з Національного превентивного механізму є важливим інструментом саморегулювання та забезпечення професійної етики у сфері превентивного захисту прав людини. Вона дозволяє залучати експертів і правозахисників до розроблення стандартів діяльності в межах Національного превентивного механізму, формувати ціннісні орієнтири правозахисної практики та контролювати дотримання принципів неупередженості, об'єктивності, поваги до гідності людини в умовах місць несвободи.

Така модель згідно з рекомендаціями Підкомітету ООН із запобігання катуванням (SPT) [5] відповідає моделі Омбудсмана (ombudsman-type), що передбачає незалежність, доступність, професіоналізм і відкритість до взаємодії з громадянським суспільством. У межах цієї діяльності Омбудсман разом із громадськими моніторами здійснює візити до місць несвободи (включно з пенітенціарними установами, психіатричними лікарнями, геріатричними пансіонатами тощо), виявляє ризики неналежного поведіння та готує рекомендації для органів державної влади.

Що стосується діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, то у 2024 р. він продовжив реалізацію функцій Національного превентивного механізму, спрямованого на

запобігання катуванням та іншим формам жорстокого поводження в місцях несвободи. Протягом року монітори здійснили 543 візити до таких місць, серед яких слідчі ізолятори, виправні колонії, психіатричні лікарні та інші установи. Під час цих візитів було виявлено численні порушення прав людини, зокрема неналежні умови утримання, обмежений доступ до медичної допомоги та випадки жорстокого поводження з утримуваними особами [6].

У 2025 р. у межах співпраці з Радою Європи розпочато розроблення Стратегії розвитку Національного превентивного механізму на 2025–2026 роки. Цей стратегічний документ спрямований на посилення спроможності Національного превентивного механізму запобігати катуванням та жорстокому поводженню в місцях позбавлення волі, а також на впровадження європейських стандартів прав людини на національному рівні. Розроблення стратегії охоплює аналіз поточного стану реалізації Національного превентивного механізму, визначення пріоритетних напрямів розвитку та вдосконалення механізмів моніторингу [7].

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що відвідування місць несвободи з метою запобігання катуванням та іншим формам жорстокого поводження є різновидом адміністративно-правових форм діяльності Омбудсмана в Україні.

Список використаних джерел

1. Петельнікова Н. М. Національний превентивний механізм як головна функція інституту омбудсмана у забезпеченні захисту прав та законних інтересів засуджених та ув'язнених. *Публічне право*. 2018. № 3. С. 40–46.

2. Про внесення змін до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»: Закон України від 02.10.2012 № 5409-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5409-17#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

3. Грибова Т. Л. Місце Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у реалізації національного превентивного механізму. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2019. Т. 24. Вип. 1. С. 16–22.

4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

5. The Role of National Preventive Mechanisms: A Practical Guide (OHCHR, 2010). URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/NPM_Guide_EN.pdf (дата звернення: 10.12.2025).

6. У 2024 році монітори НПМ здійснили 543 візити до місць несвободи: які порушення прав людини виявляли найбільше. URL: <https://zmina.info/news/u-2024-roczy-monitory-npm-zdijsnyly-543-vizytiv-do-misch-nesvobody-yaki-porushennya-prav-lyudyny-vyavlyaly-najbilsh/> (дата звернення: 10.12.2025).

7. Council of Europe Office in Ukraine. National Preventive Mechanism Development Strategy for 2025–2026. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/national-preventive-mechanism-development-strategy-for-2025-2026> (дата звернення: 10.12.2025).

Пузирьов М. С.,

*начальник кафедри правових дисциплін
Навчально-наукового інституту роботи з персоналом
Національної академії Національної гвардії України,
доктор юридичних наук, старший дослідник, полковник*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ПРО ТРАНСФОРМАЦІЮ ОКРЕМИХ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ТА В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ФУНКЦІЇ КОНВОЮВАННЯ)

Повномасштабна збройна агресія рф проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р., зумовила суттєву трансформацію функцій Національної гвардії України (далі – НГУ) як військового формування з правоохоронними повноваженнями. У період воєнного стану пріоритетними для НГУ стали функції щодо оборони держави, участі в бойових діях та територіальної оборони, що визначено ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. № 876-VII [1]. Водночас на НГУ тимчасово покладено виконання функції конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі, їх доставки до судів, екстрадиції та охорони в залах судових засідань відповідно до пунктів 3-1–3-5 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» зазначеного Закону [1] та наказу Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України «Про затвердження Положення з організації конвоювання військовими

частинами (підрозділами) Національної гвардії України» від 24 грудня 2019 р. № 1090 [2].

Тимчасовий характер покладення функції конвоювання на НГУ, що історично виконувалася Внутрішніми військами МВС України до їх реформування у 2014 р. [1], створює низку проблемних аспектів.

По-перше, виникає конфлікт між оборонними пріоритетами та правоохоронними завданнями, що призводить до ресурсного перевантаження підрозділів НГУ в умовах воєнного стану. Ситуація додатково ускладнюється суттєвим збільшенням навантаження на особовий склад військових частин (підрозділів) з конвоювання у зв'язку з покладенням на НГУ додаткового завдання щодо конвоювання військовополонених відповідно до п. 20-4 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку тримання військовополонених» від 05 квітня 2022 р. № 413 [3].

По-друге, спостерігається дублювання повноважень між НГУ та Державною кримінально-виконавчою службою України [4], що забезпечує переміщення засуджених під вартою (конвоювання) між установами виконання покарань згідно з Кримінально-виконавчим кодексом України [5] та в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України (котрі мають відповідні грифи обмеження допуску).

По-третє, умови воєнного стану загострюють безпекові ризики (напади на конвої через пошкоджену інфраструктуру), організаційні виклики (недостатня координація між відомствами) та правозахисні проблеми (порушення прав конвойованих, зокрема через тримання в металевих клітках у залах судів, що визнається принизливим за практикою Європейського суду з прав людини; наприклад, рішення у справах «Свінарєнко та Сляднєв проти Росії» (Svinarenko and Slyadnev v. Russia) від 17 липня 2014 р. [6], «Ярослав Белоусов проти Росії» (Yaroslav Belousov v. Russia) від 06 березня 2017 р. [7]).

Як слушно зауважує О. В. Коба, «збройна агресія росії і наступне повномасштабне вторгнення у 2022 р. створили безпрецедентні виклики для НГУ. Регулярні обстріли цивільної інфраструктури, зокрема доріг і мостів, суттєво ускладнюють логістику транспортування, підвищуючи ризик втечі засуджених чи нападів на варту» [8, с. 232]. Так, за даними Департаменту з

питань реалізації Національного превентивного механізму Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у 2022–2023 роках у зонах бойових дій фіксувалися численні затримки конвоїв через пошкодження інфраструктури, що ставило під загрозу як безпеку конвоювання, так і дотримання прав засуджених [9].

Перспектива післявоєнного відновлення актуалізує необхідність концептуального переосмислення організації функції конвоювання в Україні. Наукова дискусія щодо доцільності збереження цієї функції за НГУ є неоднозначною. Прихильники такого підходу (О. В. Коба [8], Т. І. Ковальова [10], Д. А. Морквін, В. М. Бацамут, І. М. Гох [11]) аргументують ефективністю НГУ у забезпеченні безпеки конвоювання та відсутністю альтернативних суб'єктів з відповідною матеріально-технічною базою. Опоненти (О. В. Пискун [12] та ін.) наголошують на відволіканні НГУ від основних оборонних завдань, дублюванні повноважень з профільними службами та невідповідності подвійному статусу формування як військового з правоохоронними функціями. Водночас іноземний досвід держав з військовими формуваннями правоохоронної спрямованості (Франція, Іспанія, Італія, Туреччина) демонструє різні моделі організації конвоювання, які можуть бути адаптовані до сучасних українських реалій.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на розроблення концептуальної моделі трансформації окремих функцій (зокрема конвоювання) НГУ в умовах збройної агресії РФ та в період післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 17. Ст. 594.
2. Про затвердження Положення з організації конвоювання військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2019 № 1090. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0229-20#Text> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 413.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.11.2025).

4. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005 № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.

5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

6. Case of Svinarenko and Slyadnev v. Russia [GC] (Applications nos. 32541/08 and 43441/08): Judgment, Strasbourg, 17 July 2014. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-9586> (дата звернення: 20.11.2025).

7. Case of Yaroslav Belousov v. Russia (Applications nos. 2653/13 and 60980/14): Judgment, Strasbourg, 6 March 2017. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166937> (дата звернення: 20.11.2025).

8. Коба О. В. Правові гарантії та права засуджених під час конвоювання підрозділами Національної гвардії України в умовах воєнного стану. *Національні інтереси України*. 2025. № 5 (10). С. 230–239.

9. Методичні рекомендації щодо проведення відвідування НПМ табору для тримання військовополонених / уклад. Н. Гурковська. Рада Європи. 2024. 90 с. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Tabori_A5_2web.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

10. Ковальова Т. І. Нормативно-правове удосконалення засад діяльності Національної гвардії України з конвоювання та екстрадиції осіб, взятих під варту. *Правова позиція*. 2024. № 1. С. 59–63.

11. Морквін Д. А., Бацамут В. М., Гох І. М. Прогнозовані виклики, що стоять перед державою у післявоєнний період: завдання Національної гвардії України із забезпечення державної безпеки. *Безпека держави*. 2024. Вип. 1 (3). С. 90–98.

12. Пискун О. В. Адміністративно-правовий статус командувача Національної гвардії України : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Кропивницький, 2023. 247 с.

Ткаченко О. Г.,

*головний науковий співробітник відділу
прикладних досліджень в'язничного менеджменту
науково-дослідного центру пенітенціарії та кримінальної юстиції
Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Разумейко Н. С.,

*начальник центру спеціальної підготовки
Пенітенціарної академії України,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ НЕВІДКЛАДНИХ СТАНАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах запровадження в Україні правового режиму воєнного стану функціонування пенітенціарної системи стикається з безпрецедентними безпековими викликами. Ракетні удари, руйнування критичної інфраструктури та загроза життю як персоналу, так і засуджених вимагають перегляду підходів до професійної підготовки працівників Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України). Критичного значення набуває здатність персоналу діяти в екстремальних ситуаціях, зокрема надавати якісну домедичну допомогу до прибуття кваліфікованих медичних працівників. Варто враховувати, що попри функціонування при установах виконання покарань медичних частин, підпорядкованих Державній установі «Центр охорони здоров'я ДКВС України», їхня штатна чисельність та ресурси розраховані переважно на надання планової та невідкладної допомоги в штатному режимі. У разі виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру (масові ураження внаслідок обстрілів) наявного медичного персоналу об'єктивно буде недостатньо для одночасного порятунку всіх постраждалих. До того ж специфіка пенітенціарних установ (режимність об'єкта, обмежений простір, скупчення спецконтингенту) в поєднанні з бойовими умовами створює ситуацію, коли час прибуття зовнішніх бригад екстреної медичної допомоги може бути значно подовжений або ж доступ

до об'єкта буде тимчасово ускладненим. У таких умовах персонал ДКВС України стає єдиним суб'єктом, здатним врятувати життя постраждалих у так звані «платинові хвилини». Тому формування готовності персоналу до надання домедичної допомоги є необхідною умовою для ефективної реалізації їхнього права на порятунок життя та ключовим чинником забезпечення життєдіяльності системи.

Практика сьогодення свідчить, що традиційна модель службової підготовки персоналу ДКВС України потребує суттєвого оновлення. Варто зазначити, що володіння навичками надання домедичної допомоги є стандартом, закріпленим у фундаментальних міжнародних актах. Зокрема, Правило 76 Мінімальних стандартних правил ООН щодо поводження з в'язнями (Правила Нельсона Манделі) [1] прямо визначає, що персонал повинен проходити підготовку з надання першої допомоги. В умовах воєнного стану реалізація цього стандарту набуває критичного значення. Ключовим національним документом, що регулює цю сферу, є наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.03.2022 № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» [2]. Цей нормативно-правовий акт не лише уніфікує алгоритми дій, а й запроваджує спеціальний Порядок надання домедичної допомоги постраждалим в умовах бойових дій / воєнного стану, що є прямою вказівкою до дії для персоналу силових структур, зокрема і ДКВС України.

Професійна компетентність персоналу у цій сфері повинна базуватися на синтезі правових знань, психологічної стійкості та стійких практичних навичок.

По-перше, організаційно-правовий аспект. Відповідно до ст. 3 Конституції України [3] життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю. Хоча чинне законодавство визначає надання домедичної допомоги для більшості категорій працівників як право, а не безумовний обов'язок, в умовах воєнного стану та ізоляції пенітенціарної установи це стає моральним імперативом та професійною необхідністю. Реалізація цього права має спиратися на положення наказу МОЗ № 441, який чітко регламентує послідовність дій та обсяг допомоги, що

дозволяє уникнути юридичних ризиків для персоналу під час рятування життя.

По-друге, навчально-методичний аспект. Необхідна повна імплементація вимог наказу МОЗ № 441 у навчальні програми Пенітенціарної академії України та систему службової підготовки. Алгоритми, затверджені цим наказом, базуються на міжнародних протоколах TCCC (Tactical Combat Casualty Care) та TECC (Tactical Emergency Casualty Care). Ключовою навичкою має стати володіння алгоритмом MARCH, де пріоритетом є зупинка масивної кровотечі (Massive Hemorrhage), яка є основною причиною превентивних смертей у випадку бойових травм. Навчання має здійснюватися за принципом симуляційного тренінгу. Лекційні форми є неефективними [4]. Персонал повинен відпрацьовувати навички накладання турнікетів, тампонування ран та забезпечення прохідності дихальних шляхів в умовах, наближених до реальних (стрес, обмежена видимість, імітація поранень).

По-третє, психологічний аспект. Готовність до надання допомоги передбачає здатність подолати ступор і паніку. Екстремальні умови воєнного часу вимагають від персоналу високої резильєнтності. Тому тренінги з домедичної допомоги мають бути інтегровані з психологічною підготовкою, формуючи у працівників упевненість у власних діях. Важливим організаційним питанням залишається матеріальне забезпечення. Навичка не працює без інструменту. Кожен співробітник, який заступає на службу в умовах воєнного стану, має бути забезпечений індивідуальною аптечкою (ІФАК), укомплектованою сертифікованими засобами зупинки кровотечі відповідно до рекомендацій МОЗ.

Отже, формування готовності персоналу ДКВС України до надання домедичної допомоги в екстремальних умовах вимагає системного підходу, що охоплює:

- 1) оновлення програм підготовки відповідно до вимог наказу МОЗ України від 09.03.2022 № 441 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах»;
- 2) впровадження симуляційних методик навчання для формування м'язової пам'яті;

3) належне матеріально-технічне забезпечення. Лише високий рівень професійної компетентності персоналу ДКВС України у сфері домедичної допомоги здатен мінімізувати втрати та забезпечити виконання гуманітарної функції пенітенціарної системи навіть у найскладніших умовах війни.

Список використаних джерел

1. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 09.12.2025).

2. Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-22#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

3. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.12.2025).

4. Ткаченко О. Г., Разумейко Н. С., Аніщенко В. О. Домедична допомога в навчальних закладах: актуальність її використання в умовах сьогодення. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану* : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 21 листопада 2024 р.). Хмельницький : НАДПСУ, 2024. С. 320–324.

Хоменко А. О.,

здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр»

Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Приходько Ю. П.,

професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових

експертиз Навчально-наукового експертно-криміналістичного

інституту Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Пенітенціарна система України в умовах правового режиму воєнного стану зазнала найбільших трансформацій за весь період

незалежності держави. Воєнна агресія, зміна безпекової ситуації, загроза руйнування установ виконання покарань, переміщення засуджених та персоналу, необхідність збереження функціонування інституції в умовах нестабільності – усе це спричинило появу нових управлінських, правових та організаційних рішень. Водночас гостро постало питання гарантування прав людини в місцях позбавлення волі, адже дія воєнного стану не скасовує ключових конституційних прав і міжнародних стандартів у сфері поводження з особами, позбавленими волі. Саме тому сучасний період розвитку пенітенціарної системи України характеризується одночасною необхідністю адаптації до воєнних реалій та збереження фундаментальних демократичних цінностей.

Важливою проблемою, яка проявилася з перших днів повномасштабної агресії, стало забезпечення безпеки установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, що опинилися у зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях. Евакуація засуджених та персоналу вимагала складних логістичних рішень, взаємодії між центральними органами влади, військовими адміністраціями та місцевими органами самоврядування. В умовах, коли інфраструктура зазнавала обстрілів, а шляхи сполучення ставали непридатними, ключовим завданням було запобігти гуманітарній катастрофі, забезпечити фізичний захист ув'язнених та гарантовану можливість доступу до медичних і соціальних послуг. Українська пенітенціарна система фактично отримала унікальний досвід роботи в екстремальних умовах, що потребує подальшого наукового аналізу та узагальнення для створення ефективних моделей реагування на загрози надзвичайного характеру.

За даними World Prison Brief, у 2023 р. загальна чисельність осіб, які утримувалися в пенітенціарних установах України, становила 44 024 особи, при цьому 36,5 % ув'язнених перебували під попереднім триманням у слідчих ізоляторах (СІЗО). Рівень ув'язнення сягав 116 осіб на 100 000 населення, що трохи перевищує середній показник у країнах Ради Європи та свідчить про значну частку досудового тримання в загальній структурі пенітенціарної популяції.

Довгострокова динаміка чисельності засуджених показує суттєве зменшення: якщо у 2000 р. в Україні було майже 198 885 ув'язнених, то у 2023 р. – близько 42 708 осіб, що відображає наслідки реформ та активного впровадження альтернативних видів покарань.

Моніторинг на кінець 2024 – початок 2025 рр. свідчить про подальше зниження загальної чисельності утримуваних: станом на 31 грудня 2024 р. вона становила 37 124 особи, а на 17 січня 2025 р. – приблизно 36 970 осіб, з яких понад 15 000 перебували у СІЗО, а решта – у виправних колоніях та центрах.

За даними Ради Європи, щільність ув'язнення в Україні у 2024 р. була однією з найнижчих у Європі – приблизно 54 особи на 100 наявних місць, що свідчить про відносно невелике перепоповнення установ порівняно з багатьма іншими країнами.

Крім того, як зазначає Міністерство юстиції України, за останні два десятиліття кількість ув'язнених скоротилась на 77,5 %, що підкреслює тривалий тренд реформ та зменшення населення пенітенціарних установ.

Отже, статистичні дані підтверджують, що українська пенітенціарна система демонструє тривалу тенденцію до скорочення чисельності ув'язнених, водночас зберігаючи значну частку осіб під попереднім триманням, що залишається ключовим викликом у контексті забезпечення прав людини та ефективного функціонування системи під час воєнного стану.

Питання дотримання прав людини в місцях позбавлення волі в період воєнного стану набуло особливої гостроти, оскільки обмеження свобод у державі не повинні переходити в порушення міжнародно визнаних стандартів поведінки із засудженими. Контрольні механізми, включно з діяльністю національного превентивного механізму, громадських спостережних комісій та міжнародних місій, стикнулися з об'єктивними труднощами доступу, що зумовило ризики недооцінки масштабів проблем. Водночас персонал установ виконання покарань працював у значно складніших умовах, що підвищувало рівень психологічного навантаження, створювало загрозу професійного вигорання та зростання конфліктності в середовищі персоналу й ув'язнених. У таких умовах особливої актуальності набула необхідність забезпечення належної комунікації, прозорості,

своєчасного інформування засуджених щодо змін у діяльності установ, а також недопущення неправомірного застосування фізичної сили чи спеціальних засобів.

Воєнний стан спричинив суттєві корективи у профілактиці кримінальних правопорушень всередині пенітенціарної системи. Унаслідок психологічного тиску, порушених соціальних зв'язків, стресу та загальної нестабільності можна було прогнозувати підвищення рівня конфліктності, агресивних проявів і тіньової організованості серед ув'язнених. Додаткові ризики виникали через обмеженість ресурсів, тимчасові перебої з постачаннями продуктів, медикаментів та засобів гігієни, що могло бути використано кримінальними групами для встановлення неформального контролю. Однак українська пенітенціарна система, попри всі труднощі, продемонструвала здатність запобігати масштабним порушенням режиму, що стало можливим завдяки поєднанню адміністративних заходів, удосконаленню оперативної роботи та зміцненню внутрішньої дисципліни.

Водночас важливо наголосити, що запобігання правопорушенням в умовах воєнного стану не може зводитися лише до силових чи режимних інструментів. Не менш значущим є застосування соціально-психологічних методів, адже саме вони сприяють зниженню рівня напруги всередині установ та формуванню конструктивної поведінки серед засуджених. Психологічний супровід, кризові інтервенції, робота з особами, які зазнали втрат, пережили окупацію або стали свідками бойових дій, мають ключове значення для збереження внутрішнього порядку. Персонал установ виконання покарань виконує не тільки охоронні чи адміністративні функції, а й фактично відіграє роль кризових менеджерів, здатних врегульовувати напружені ситуації, знижувати ризики суїцидів, самопошкоджень та міжособистісних конфліктів.

На особливу увагу заслуговує питання цифровізації пенітенціарної системи, яка в умовах війни стала не лише інструментом модернізації, а й засобом підвищення її стійкості. Запровадження електронного документообігу, дистанційного контролю за поведінкою засуджених, розширення можливостей для онлайн-спілкування з родичами та адвокатами, розвиток електронних сервісів для подання звернень та заяв – усе це

сприяло зменшенню навантаження на персонал, спрощенню процедур та зниженню корупційних ризиків. Цифрові інструменти дозволили забезпечити більш прозорі умови перебування осіб у місцях несвободи, а також підвищили рівень довіри до діяльності пенітенціарних установ.

Не менш важливим аспектом є інтеграція пенітенціарної системи України у міжнародний правовий та гуманітарний контекст. Підтримка партнерів, обмін досвідом з європейськими інституціями, застосування стандартів Ради Європи та ООН у сфері поводження з ув'язненими дозволяють формувати сучасну модель пенітенціарної політики, орієнтовану на права людини та безпеку суспільства. Підготовка персоналу відповідно до міжнародних рекомендацій, участь у міжнародних проєктах та моніторингових програмах допомагають підвищити професійний рівень співробітників і забезпечити якісну реалізацію реформи кримінально-виконавчої системи.

В умовах війни особливого значення набуває питання ресоціалізації засуджених, оскільки після завершення конфлікту держава потребуватиме соціально адаптованих громадян, здатних до інтеграції в суспільство. Навіть під час воєнного стану важливо забезпечити доступ до освіти, професійного навчання, психологічної підтримки, роботи та соціальних програм. Відсутність таких інструментів збільшує ризики рецидиву та ускладнює післякарантний контроль. Ресоціалізація в умовах війни має бути адаптивною, враховувати індивідуальний досвід засуджених, їхні психологічні травми, потреби та здатність до участі в програмах.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що пенітенціарна система України в умовах воєнного стану продемонструвала здатність функціонувати безперервно, попри масштабні безпекові загрози та суттєві організаційні труднощі. Успішне виконання критичних завдань стало можливим завдяки злагодженій роботі персоналу, посиленій взаємодії між органами державної влади, адаптації законодавства та впровадженню сучасних управлінських рішень. Пріоритетом залишається забезпечення прав людини, гуманного поводження із засудженими та створення умов для подальшої модернізації кримінально-виконавчої системи. З огляду на досвід, отриманий під час війни, можна

стверджувати, що українська пенітенціарна система має потенціал не лише для стабільного функціонування, а й для глибокої інституційної реформи, спрямованої на європейську модель правозастосування та забезпечення безпеки суспільства.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 08.12.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 08.12.2025).
3. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила : документ Ради Європи від 12.02.1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 08.12.2025).
4. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). United Nations, 2015.
5. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. *Щорічна доповідь про стан дотримання прав людини у місцях несвободи в Україні*. Київ, 2023.
6. Державна кримінально-виконавча служба України. *Звіт про діяльність у 2022–2024 роках*. Київ, 2024.
7. Якубовський І. В. Пенітенціарна система України в умовах сучасних викликів : монографія. Харків : Право, 2022.

Шинкарьов Ю. В.,

*завідувач кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного університету
ім. С. Кузнеця, кандидат юридичних наук, доцент*

ЩОДО ОБҐРУНТОВАНОСТІ ВВЕДЕННЯ ДО СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ

З ухваленням чинного Кримінального кодексу України система покарань упродовж тривалого часу була сталою і впорядкованою. Усі покарання, що містилися у системі покарань, передбаченій ст. 51 КК України, відповідали вимогам, що висувуються до елементів системи покарань: вони розташовувалися в чіткому порядку – від найменш суворого до найбільш суворого і перебували у відносинах взаємозалежності та взаємозамінності. Слід також зазначити, що за період існування

системи покарань, сформованої у 2001 р. під час ухвалення Кримінального кодексу, покарання, що там містяться, пройшли тривалий шлях свого розвитку, що забезпечило доволі якісне їх застосування та досягнення в процесі цієї діяльності цілей, поставлених як перед покаранням, так і перед його призначенням.

Але у 2023 р. нормотворець ухвалив Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення видів кримінальних покарань», увівши цим законом до системи покарань новий його вид – пробаційний нагляд – та значно обмеживши в застосуванні покарання у вигляді арешту. Відповідно до цієї новели покарання у виді арешту може застосовуватися винятково до військовослужбовців.

Вже кілька років постає закономірне питання щодо обґрунтованості такої хвилі еволюції системи покарань. Особливо це стосується необхідності заміни покарання у виді арешту, що існує тривалий час, фактично на пробаційний нагляд.

Це породило низку запитань, які вимагають науково-теоретичного обговорення та дискусії.

Арешт як вид покарання, що вводився до системи покарань, виступав у ролі короткострокового позбавлення волі й виконував завдання шокової терапії. Завдяки своїй суворості (на що вказувало місце арешту в системі покарань), значним обмеженням (що були навіть більшими, ніж у суворішого покарання у виді позбавлення волі) арешт мав стримувати осіб від подальшої ескалації їх кримінально протиправної діяльності. Незначний рівень рецидиву після відбування арешту показував, що із цим завданням арешт доволі успішно справлявся.

Пробаційний нагляд відповідно до ст. 59-1 КК України полягає в «обмеженні прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства» [1]. Зміст цих обмежень прав і свобод – доволі розмитий і неконкретний. Стаття, що регламентує цей вид покарання, зазначає лише перелік обов'язків, які *накладаються* на засудженого:

1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;

2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання;

3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Та обов'язки, які *можуть* накладатися на засудженого, тобто застосування яких є факультативним:

- використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною в рішенні суду адресою;

- дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля;

- працювати або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працювати, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу);

- виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;

- пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Постає закономірне питання: чи мають вказані «обов'язки» настільки каральний ефект, щоб замінити у системі покарання арешт? Чи відповідає рівень суворості пробаційного нагляду тому місцю, яке він посідає у системі покарань, що, нагадую, побудована від найменш суворого до найбільш суворого виду? Узагалі чи має пробаційний нагляд каральний ефект?

Існує й інше питання. Не спростовуючи важливості й значущості діяльності уповноваженого органу з питань пробації, можна поставити питання – чи є виконання вищевказаного покарання характерним для цього органу за правовою природою? Чи має він здатності, необхідні компетенції здійснювати не тільки наглядові функції, а й реалізовувати кримінально-правову кару? І як покладення на нього цих обов'язків вплине на структуру, комплектацію цього органу, якому бракує персоналу та існує перенавантаженість? Чи не є це спробою покласти на нього не властиві йому функції?

Окрім питань, що належать до змісту пробаційного нагляду, виникає питання про доцільність і необхідність впровадження

такого виду покарання саме тоді, коли держава докладає максимальних зусиль для відбиття зовнішньої агресії. Чи є доцільним реформування, яке потягне за собою перерозподіл фінансування, персоналу та багато інших проблем саме нині? Впровадження нового покарання з такими наслідками може спричинити тільки явна неспроможність того самого арешту досягти цілей покарання, про що ніяких даних немає.

І останнє. Зазначений Закон, зважаючи на назву, покликаний удосконалити види кримінальних покарань. Але зміст цього закону показує, що ніякого вдосконалення не відбулося. З'явився новий вид (формально) покарання, чинний вид покарання (арешт) втратив обсяг свого застосування, тобто фактично зазнав руйнування. У чому ж полягає вдосконалення?

Безумовно, на всі ці поставлені питання дасть відповідь час. Але різкі зміни в каральній політиці держави під час воєнного стану повинні мати значну обґрунтованість і аргументованість, які мають бути доведені до відома як наукової спільноти, так і правозастосовників. В іншому вигляді такі зміни й реформування сприймаються здійсненими *ad hoc*, без чіткого усвідомлення перспектив їх реалізації і розвитку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

Шкута О. О.,

*професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ДІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Принцип верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки є найвищою соціальною цінністю [1]. І хоча цей принцип правники вважають загальнонауковим (основоположним, конституційним), ми вважаємо, що він є базовим для нашого дослідження.

До речі, у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»

від 01 листопада 1996 р. № 9 жодним словом не йдеться про те, що при розгляді кримінальних проваджень суд має надавати оцінку діяльності тих прокурорів, які здійснювали нагляд за дотриманням законів у сфері виконання покарань [2, с. 5–21].

Однією з детермінант, що сприяє порушенню на практиці вимог принципу верховенства права, є те, що в ч. 4 ст. 7 КВК України жодним словом не сказано про Конституцію України (а вона є Основним Законом), а лише визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадянина, що в теорії права називається «правовим статусом особи».

Зважаючи на таке, логічно було б усунути цю правову прогалину шляхом доповнення ч. 4 ст. 7 КВК України словосполученням «Конституцією України» та викласти її в новій редакції: «Правовий статус засуджених визначається Конституцією України, цим Кодексом та іншими законами України, виходячи з порядку і умов виконання та відбування конкретного виду покарання». Додатковим аргументом щодо видозміни ч. 4 ст. 7 КВК України є положення ПВР УВП, що суперечать змісту принципу верховенства права [3].

Отож варто погодитися з вітчизняним ученим С. Головатим: допоки в розглянутому питанні українська правнича наука не пристане на європейський підхід, а українська правнича практика не запровадить у життя базованих на такому підході європейських стандартів, годі вести мову про гідну перспективу дієвості припису частини першої статті 8 Конституції України, що його виражено формулою: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» [4, с. 13].

Цей принцип, на наш погляд, має реалізовуватися в роботі адміністрації і персоналу не формально, а реально – через повагу до гідності людини, законність дій держави та ефективний захист прав засуджених. Його втілення проходить через принцип законності, тому всі рішення адміністрації та дії персоналу УВП ДКВС України мають ґрунтуватися винятково на законі, а не на внутрішніх забаганках.

Принцип верховенства права має відповідати Конституції та міжнародним стандартам (зокрема Європейській конвенції з прав людини), забезпечувати непорушне право засудженого навіть

попри обмеження, пов'язані з відбуванням покарання, звертатися до Європейського суду з прав людини. Отже, принцип верховенства права означає заборону катувань, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження; дискримінації за будь-якою ознакою; приниження честі та гідності засуджених з боку персоналу.

Важливо, ще на стадії соціалізації у відділенні карантину і діагностики заасуджений має бути ознайомлений зі своїми правами та обов'язками, підставами застосування до нього дисциплінарних стягнень, порядком заохочень, переведень, умовно-дострокового звільнення. Правила повинні бути зрозумілими, стабільними й доступними.

Звичайно, реалізація принципу верховенства права в пенітенціарній системі неможлива без таких чинників: реальна можливість оскаржувати дії адміністрації до суду; незалежний контроль з боку прокуратури, Омбудсмана, національних і міжнародних моніторингових органів; виконання судових рішень пенітенціарними закладами.

Верховенство права також передбачає рівність усіх перед законом незалежно від тяжкості кримінального правопорушення, соціального статусу чи особистих характеристик, без «привілейованих» або «каральних» режимів поза законом. Отже, принцип верховенства права в пенітенціарній системі орієнтується на соціальну корекцію засудженого шляхом соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції.

Приклад реалізації принципу верховенства права щодо засудженого. Засуджений гр. П. відбуває покарання у виправній колонії середнього рівня безпеки. Адміністрація установи вирішила помістити його до дисциплінарного ізолятора за нібито порушення режиму. У цьому випадку дія принципу верховенства права передбачає законність такої підстави, дотримання процедури поміщення, пропорційність покарання, дотримання честі й гідності, право на оскарження. Як наслідок, якщо суд встановить порушення процедури або надмірність покарання, – дисциплінарне стягнення скасовується, права засудженого відновлюються, адміністрація несе відповідальність.

Таким чином, принцип верховенства права в пенітенціарній системі – це показник правової держави загалом. Якщо права

засуджених реально захищені, це означає, що держава поважає право для всіх, а не вибірково. Тому що цей принцип стосується людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності та безпеки.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

2. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд.: В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ : Паливода А. В., 2011. 456 с.

3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2812/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 07.11.2025).

4. Доповідь про правовладдя / Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) ; пер. С. Головатого. *Право України*. 2019. № 11. С. 14–38.

НАПРЯМ 2.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Белінська В. В.,

*аспірантка кафедри кримінально-виконавчого та кримінального
права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної
діяльності та психології Пенітенціарної академії України*

Науковий керівник:

Пузирьов М. С.,

*начальник кафедри правових дисциплін
Навчально-наукового інституту роботи з персоналом
Національної академії Національної гвардії України,
доктор юридичних наук, старший дослідник, полковник*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВИ

Запобігання кримінальним правопорушенням є основною метою кримінології як науки та практичного напрямку державної політики. У такому контексті йдеться не лише про виявлення та покарання винних осіб, а насамперед про формування системи превентивних заходів, які унеможливають виникнення умов для вчинення правопорушень. Зазначений підхід, на нашу думку, спрямований на довготривале забезпечення суспільної стабільності, соціальної справедливості та правової безпеки.

Підтримання правопорядку, забезпечення прав і свобод людини, захист її життя, честі, гідності та майна належать до ключових завдань сучасної демократичної держави, які повинні реалізовуватися через ефективне функціонування правоохоронної системи, створення сприятливого соціального середовища, доступ до освіти, правової допомоги, зайнятості та охорони здоров'я. Успішна реалізація кримінологічної політики є ключовим пріоритетом для розвинених держав, які усвідомлюють, що ефективне запобігання кримінальним

правопорушенням вимагає не лише національних, а й міждержавних зусиль. В умовах зростання транснаціональних загроз, таких як організована злочинність, торгівля людьми, тероризм і кіберзлочини, особливого значення набуває роль органів, що забезпечують контроль у сфері міграції.

У такому контексті Державна міграційна служба (далі – ДМС) України виступає важливим елементом загальносоціального механізму запобігання правопорушенням, адже вона бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері міграції, громадянства, реєстрації місця проживання та біженців. Саме завдяки цьому ДМС України відіграє суттєву роль у виявленні потенційних загроз, пов'язаних з нелегальною міграцією, фальсифікацією документів, незаконним перетином кордону та іншими кримінальними проявами, а безпосередня участь Служби в міжнародному співробітництві, обміні інформацією з іншими державами та міжнародними організаціями дозволяє ефективніше реагувати на глобальні виклики та знижувати ризики, пов'язані з транскордонною злочинністю. Ми можемо об'єктивно дійти висновку, що ДМС України не лише виконує адміністративні функції, а й активно сприяє забезпеченню безпеки суспільства, інтегруючись у загальнонаціональну систему запобігання кримінальним правопорушенням.

Отже, держави активно співпрацюють у цій сфері, спираючись на численні міжнародні правові акти, зокрема резолюції Генеральної асамблеї Організації Об'єднаних Націй, конвенції Ради Європи, декларації, рекомендації, двосторонні й багатосторонні угоди тощо, що містять базові стандарти, методи і принципи запобігання злочинності, адаптовані до умов різних країн.

Одним із ключових програмних документів, що формують стратегічні засади запобігання кримінальним правопорушенням у європейських країнах, зокрема й в Україні, є Рекомендація № R (96) 8 Комітету міністрів Ради Європи «Про кримінально-правову політику в Європі у часи змін» від 05 вересня 1996 р. (далі – Рекомендація) [1]. Цей нормативно-правовий акт був ухвалений у рамках ініціативи «Європа у часи змін: політика боротьби зі злочинністю та кримінальне право», яка передбачала

реформування кримінальної юстиції відповідно до нових соціально-політичних викликів.

Рекомендація визначає ключові принципи, які мають стати основою для формування національної політики у сфері запобігання злочинності, серед яких особливо акцентується увага на необхідності ефективної міжвідомчої координації, залученні громадянського суспільства, використанні науково обґрунтованих методів профілактики, а також адаптації превентивних стратегій до соціальних умов кожної окремої держави. У межах зазначених принципів завдяки своєму функціональному спектру активним учасником загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням стає ДМС України. Тісно співпрацюючи з іншими державними органами, науковими установами та міжнародними партнерами, ДМС України забезпечує комплексний підхід до запобігання злочинності у сфері міграції, громадянства та притулку, а свою діяльність спрямовує на своєчасне виявлення потенційних ризиків і загроз, що дає змогу формувати ефективну кримінологічну політику на національному рівні.

Для України зазначений міжнародний документ має не лише декларативний характер, а й виконує функцію стратегічного орієнтиру в процесі реформування національної правової системи та її гармонізації зі сталими європейськими стандартами. Зокрема, положення Рекомендації враховуються під час розроблення державних програм запобігання правопорушенням, удосконалення діяльності правоохоронних органів, органів контролю, а також під час реалізації соціальних ініціатив, спрямованих на зменшення ризиків протиправних діянь.

Так, ми бачимо, що ДМС України відповідно до покладених на неї завдань здійснює реалізацію державної політики у сфері міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, а також надання притулку. Завдяки регламентованим повноваженням ДМС України здійснює контроль за дотриманням міграційного законодавства, бере активну участь у виявленні каналів нелегальної міграції, фальсифікації документів, випадків торгівлі людьми та інших проявів транснаціональної злочинності. Крім того, її міжвідомча та міжнародна діяльність сприяє формуванню цілісної системи превентивних заходів на національному і транскордонному рівнях [2].

Також можемо зазначити, що важливим положенням Рекомендації є орієнтація національних урядів на протидію організованій злочинності шляхом реалізації превентивної стратегії, яка базується на використанні емпіричних даних про злочинність та аналізі її динаміки для досягнення поставлених цілей. Цей підхід є універсальним і відповідно може ефективно застосуватися в контексті загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням [1].

У рамках цього стратегічного бачення ДМС України виконує важливу функцію не лише як орган, що регулює міграційні процеси, а й як суб'єкт, здатний на основі аналітичної обробки міграційних даних виявляти потенційні ризики, пов'язані з криміногенними факторами. Постійний моніторинг міграційних потоків, документування порушень міграційного законодавства, а також взаємодія з іншими державними органами та міжнародними структурами дозволяють ДМС України активно долучатися до розроблення та реалізації загальнодержавної кримінологічної політики.

Отже, запобігання злочинності є за своєю сутністю стратегічним напрямом діяльності держави, що ґрунтується на узгодженій і послідовній кримінально-правовій політиці. Згідно з Рекомендацією така політика має охоплювати кілька взаємопов'язаних рівнів: загальносоціальну політику запобігання злочинності, тобто забезпечувати соціальну превенцію, кримінологічну політику, орієнтовану на зниження рівня злочинності, кримінально-правову, що втілена в індивідуалізації покарань, кримінально-процесуальну, яка передбачає розширення застосування альтернативних покарань, а також кримінально-виконавчу політику, тобто застосування заходів щодо реінтеграції правопорушників у суспільство.

Список використаних джерел

1. Recommendation No. R (96) 8 of the Committee of Ministers to member states on crime policy in Europe in a time of change: Adopted by the Committee of Ministers on 05 September 1996 at the 572nd meeting of the Ministers' Deputies. URL: <https://rm.coe.int/16804f836b> (accessed: 12.06.2025).
2. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.06.2025).

Богатирьов А. І.,

*прокурор відділу Офісу Генерального прокурора України,
доктор юридичних наук*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЮ ЗАСУДЖЕНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Організація та підтримання на належному рівні функціонування кримінально-виконавчої системи України та її послідовну трансформацію у пенітенціарну систему є одним з ключових завдань сучасної правової держави, важливим показником її спроможності забезпечувати захист прав людини як найвищої соціальної цінності.

Закріплені в Основному Законі держави положення певним чином стосуються функціонування установ виконання покарань України, у яких, на жаль, за моніторингом місць несвободи в Україні має місце катування засуджених та ув'язнених осіб, що не узгоджується з вимогами міжнародних стандартів поведіння з ув'язненими і засудженими [1].

Звичайно, катування засуджених в установах виконання покарань України суперечить національному та міжнародному законодавству, тому розглядається у Кримінальному кодексі України як кримінальне правопорушення, за яке настає кримінальна відповідальність.

Запобігання катуванню засуджених в установах виконання покарань України забезпечується Кримінально-виконавчим кодексом України, який встановлює сукупність правил поведінки для засуджених та заходів з боку персоналу установ виконання покарань, що має на меті досягнення цілей покарання, а не його жорстокі форми й методи поведіння із засудженими і ув'язненими.

З цього приводу український учений О. Г. Михайлик вважає, що катування засуджених та ув'язнених в установах виконання покарань України – це специфічний вид насильства. Однак він у більшості випадків має ознаки латентності, оскільки працівники Державної кримінально-виконавчої служби України самі за законом відповідають за збирання статистичної інформації про вчинене катування засуджених або ув'язнених в умовах ізоляції.

Однак, враховуючи корпоративні інтереси, дуже часто відомості про факти катування вони приховують. Ба більше, на думку вченого, адміністрація установи виконання покарань заради збереження оцінки оперативної обстановки в місцях несвободи на показнику «задовільно» штучно не повідомляє Міністерству юстиції України про вчинення насильства в різних формах його прояву, у тому числі шляхом катування [2, с. 130].

Звідси кожен факт катування, як зазначає у власному дослідженні Г. Н. Телесніцький, викликає нечуваний резонанс у суспільстві та сприймається як brutальне порушення невід'ємних прав людини і громадянина на здоров'я і життя, недоторканність і повагу їхньої гідності, волаюче нехтування законом, відкрита загроза демократії, приниження авторитету правоохоронних органів, недовіра до держави загалом [3, с. 167].

Оскільки забезпечення прав людини в установах виконання покарань є завданням особливо складним не тільки для пострадянських країн з їхнім прикритим історичним досвідом та збереженням (повним або частковим) культури зневаги до гідності людини з боку державного апарату та його службовців, а також впливової кримінальної субкультури, тому прояви катування в українських в'язницях мають місце тоді, коли їхній персонал порушує національне і міжнародне законодавство поведження із засудженими та ув'язненими [4, с. 5].

Український учений В. О. Човган, досліджуючи права і свободи засуджених у пенітенціарних закладах закордонних країн, зазначає, що умови тримання у в'язницях, катування, неприпустиме ставлення персоналу до засуджених, умови праці, корупція, становище довічно позбавлених волі жінок і чоловіків, навіть незадовільні порядки та умови несення служби в'язничним персоналом, – усе це повинно бути предметом занепокоєності Комітету проти катувань ООН та Ради Європи [5, с. 45].

Запобігання катуванню в установах виконання покарань передбачає не тільки спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи. Завдяки гласності та демократизації в суспільстві, діяльності громадських організацій, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини це явище стало відоме для рідних та близьких людей засуджених,

які чекають на повернення їх у соціум здоровими і законослухняними, а не хворими.

Отже, катування в установах виконання покарань розглядається нами як специфічний вид насильства або як форма такого насильства, що посягає на життя та здоров'я ув'язненого або засудженого в умовах ізоляції і передбачає за його вчинення кримінальну відповідальність, передбачену ст. 127 КК України. Тобто законодавець визначає катування як умисне заподіяння сильного фізичного болю або моральних страждань шляхом насильницьких дій з метою примусу, покарання, залякування або дискримінації [6].

Таким чином, на підставі вищевикладеного робимо висновок, що запобігання катуванню в установах виконання покарань – це окремих напрям кримінологічного дослідження, тому його обговорення є сучасним і актуальним для пенітенціарної системи України. Ба більше, це потребує розроблення окремої кримінологічної моделі запобігання у зв'язку з тим, що особа, яка вчиняє в установах виконання покарань України катування, має нести кримінальну відповідальність, передбачену ст. 127 КК України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 28.10.2025).
2. Михайлик О. Г. Катування як специфічний вид насильства в установах виконання покарань України. *Міжнародний юридичний вісник: Актуальні проблеми сучасності (теорія і практика)*. 2019. № 14. С. 126–134.
3. Телесніцький Г. Н. Кримінально-правова характеристика катування за законодавством України та іноземних держав. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 166–175.
4. Ащенко О. М., Човган В. О. Українське пенітенціарне законодавство у світлі стандартів Комітетів проти катувань ООН та Ради Європи / за заг. ред. С. Ю. Захарова. Харків : Права людини, 2014. 332 с.
5. Човган В. О. За державу соромно. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1379843571> (дата звернення: 28.10.2025).
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.10.2025).

Болгарова В. М.,

*здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр»
Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Приходько Ю. П.,

*професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових
експертиз Навчально-наукового експертно-криміналістичного
інституту Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПОШИРЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПРИЧИНИ ТА ПРОТИДІЯ

Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану створило низку викликів для функціонування пенітенціарної системи. В умовах війни зростає нестабільність, порушуються логістичні процеси, виникають проблеми з кадрами, контролем і матеріально-технічним забезпеченням. Ці фактори посилюють прояви кримінальної субкультури в установах виконання покарань, оскільки створюють умови для її укріплення та поширення. Міжнародні стандарти у сфері поводження із засудженими наголошують на важливості забезпечення прав людини та контролю над неформальними практиками, навіть у період збройного конфлікту.

Кримінальна субкультура – це система неформальних норм, традицій, символів, правил поведінки та соціальних ролей, що формується в кримінальному середовищі й зберігається в установах виконання покарань. Її ключові елементи – неофіційна ієрархія, поділ засуджених на «касти», неформальний авторитет лідерів, система покарань і винагород, внутрішні кодекси поведінки. Науковці зазначають, що кримінальна субкультура виконує функції «адаптаційного механізму» у ворожому або стресогенному середовищі, де засуджений шукає групової підтримки й захисту. Однак водночас вона становить загрозу для правопорядку, безпеки персоналу й ресоціалізації.

Через активні бойові дії ускладнюється доставка продуктів, медикаментів, засобів гігієни та інших необхідних ресурсів. Це створює дефіцит, який у місцях позбавлення волі традиційно

швидко перетворюється на «тіньову економіку», що контролюється кримінальними лідерами. Нестача забезпечення сприяє формуванню залежності засуджених від неформальних структур. У період воєнного стану частина працівників ДКВС мобілізована або переведена на інші ділянки служби. Це призводить до нестачі досвідченого персоналу, збільшення навантаження й зниження контролю над поведінкою засуджених. Такі умови сприяють активізації кримінальних авторитетів і поширенню їхнього впливу [2].

В умовах війни збільшуються ризики зовнішнього впливу з боку ворожих структур або організованих злочинних угруповань. Такі групи можуть використовувати кримінальну субкультуру як канал для поширення деструктивних ідей, координації злочинної діяльності або навіть вербування засуджених для диверсійних чи розвідувальних завдань. Військові загрози часто змушують установи виконання покарань проводити екстрені евакуації або переміщення засуджених. Це призводить до змішування контингенту, порушення усталених внутрішніх балансів та виникнення конфліктів. Евакуації створюють простір для переформатування кримінальних груп, поширення їхнього впливу та встановлення нових неформальних правил у приймаючих установах [6].

Стрес від війни, втрата рідних, невизначеність майбутнього та постійна інформаційна напруга значно підвищують рівень агресії, емоційної нестабільності та схильності до девіантної поведінки. У таких умовах засуджені частіше шукають групову підтримку, що сприяє укріпленню кримінальної субкультури. Дослідження вказують, що психологічний стрес є одним із найсильніших чинників радикалізації та групової консолідації в місцях позбавлення волі [3].

Підвищення рівня міжособистісного насильства, зростання впливу кримінальних авторитетів та організованих груп, посилення корупції серед персоналу та формування «тіньових економічних схем», ризик радикалізації засуджених, що може становити загрозу на національному рівні, погіршення ефективності ресоціалізації та збільшення ймовірності рецидиву після звільнення [5].

Необхідно забезпечити посилений контроль за дотриманням режимних вимог, у тому числі таким шляхом: підвищення частоти перевірок приміщень, запровадження сучасних технічних засобів контролю, ефективного моніторингу переміщень засуджених. Важливо водночас забезпечувати дотримання прав людини згідно з міжнародними стандартами, що зменшує потребу у зверненні засуджених до неформальних структур [1]. Рекомендовано впроваджувати програми психологічної допомоги, роботу кризових груп, тренінги з управління агресією та емоційною стабілізацією. Дослідження свідчать, що сильні психологічні програми суттєво зменшують ризик формування кримінальних і радикальних груп [3]. Потрібні такі навчальні програми щодо: розпізнавання неофіційних лідерів, реагування на групові конфлікти, дотримання міжнародних стандартів утримання. Заходи мають охоплювати: регулярні внутрішні аудити, співпрацю з Омбудсманом і правозахисними організаціями, прозорі канали повідомлень про зловживання [5].

Отже, воєнний стан створив складні умови для функціонування установ виконання покарань, що закономірно посилило тенденції до поширення кримінальної субкультури. Її зростання зумовлено поєднанням логістичних, кадрових, психологічних та безпекових факторів. Протидія цьому явищу потребує комплексного підходу, який стосується зміцнення режиму, підвищення професіоналізму персоналу, розвитку психологічної підтримки та суворого дотримання міжнародних стандартів. Лише поєднання цих заходів дасть змогу мінімізувати ризики й підвищити рівень безпеки як для персоналу, так і для засуджених.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон від 23.06.2005 № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 13.12.2025).
2. Лукашевич С. Кримінальна субкультура як один із факторів негативного впливу на засуджених. Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4539/1/Lukashevych_182.pdf (дата звернення: 13.12.2025).
3. Дільна З. Ф., Устрицька Н. І. Психологічні особливості ресоціалізації засуджених. Львів : ЛьвДУВС, 2020.

URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3364/1/дільна%20устрицька.pdf> (дата звернення: 13.12.2025).

4. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 13.12.2025).

5. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності : звіт. Київ : МВС України. С. 105–106. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf> (дата звернення: 13.12.2025).

6. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 № 934. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-п#Text> (дата звернення: 13.12.2025).

Гумін О. М.,

*завідувач кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної
освіти Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор юридичних наук, професор*

ВПЛИВ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ПОШИРЕННЯ НАРКОТИЗМУ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Ведучи мову про актуальні проблеми функціонування пенітенціарної системи, доцільно наголосити, що питання захисту прав та свобод громадян України взагалі, а тим більше в умовах дії правового режиму воєнного стану є доволі актуальною проблемою, над розв'язанням якої потрібно активно працювати.

Загальна декларація прав людини закріплює, що кожен і кожна повинні мати всі права і свободи, проголошені цим документом, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Конституція України проголошує, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини невідчужувані та непорушні. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

Водночас є люди, які через певні життєві обставини перебувають у місцях несвободи й не можуть належним чином повним обсягом захистити свої права, можуть зазнавати катувань

та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Як відомо, у пенітенціарних установах нашої держави поряд з іншими категоріями відбуває покарання значна категорія осіб, схильних до вживання наркотичних речовин, алкоголю, токсикоманічних речовин. Адміністрація зазначених вище установ зобов'язана організувати таким чином процес виконання покарання для цієї категорії осіб, щоб вони мали реальну можливість у процесі відбування покарань пройти процес лікування і в майбутньому утрималися від зловживання шкідливих для здоров'я предметів наркотизму.

Проведене нами дослідження показало, що на стан і рівень наркотизації засуджених, а також структуру наркотизації і її динаміку суттєво впливають головним чином такі криміногенні чинники:

1. Недостатня увага з боку держави до питань стратегії боротьби з наркотизмом загалом.

2. Недостатня антинаркотична і правова поінформованість засуджених, схильних до наркотизму, низький рівень організації правової пропаганди антинаркотизму.

3. Кількісні і якісні зміни у складі засуджених.

4. Спільне перебування у виправно-трудових колоніях засуджених, до яких застосована ст. 14 КК України, та інших засуджених.

5. Низький рівень матеріально-технічної бази медичних структур у виправно-трудових колоніях.

6. Недооцінка діяльності психологічних служб у виправно-трудових колоніях.

Вказані вище криміногенні чинники негативно сприяють поширенню наркотизму серед засуджених. Крім того, рівень важливості кожного з цих чинників залежить від виду режиму виправно-трудових колоній, умов і змісту праці засуджених, категорій вчинених ними злочинів і т. п. Природно, це певною мірою ускладнює процес вивчення й оцінки механізмів впливу того або іншого чинника на стан наркотизму серед засуджених до позбавлення волі. Тому цілком припустимо, що оцінка дії кожного чинника за ступенем його криміногенності має ймовірнісний характер і може коливатися залежно від протидії антикриміногенних умов і обставин.

Тож розгляньмо названі криміногенні чинники докладніше.

1. Недостатня увага з боку держави до питань боротьби з наркотизмом. Цей чинник посідає центральне місце в системі аналізованих криміногенних чинників в умовах виправно-трудова колоній. Як відомо, важливою функцією держави має бути визначення стратегічної лінії діяльності своїх інститутів – Міністерства охорони здоров'я, правоохоронних органів, засобів масової інформації, громадських організацій і т.п. – стосовно такого складного соціального явища, яким був і залишається наркотизм. Державна політика в цій сфері передбачає охоплення всіх прошарків суспільства. Відповідальне місце в цьому процесі має бути відведено активному закріпленню норм моралі, права. Ба більше того, мова має йти і про економічне обґрунтування політики держави у сфері боротьби з наркотизмом як загальнодержавної проблеми.

2. Недостатня правова поінформованість засуджених, схильних до наркотизму, низький рівень організації правової пропаганди антинаркотизму. Абсолютна більшість засуджених недостатньо володіє інформацією щодо чинного законодавства, спрямованого на боротьбу з наркотизмом, а це актуалізує проблему поліпшення якісного рівня правової антинаркотичної пропаганди серед засуджених.

Недолік правової пропаганди антинаркотизму серед засуджених полягає в тому, що така пропаганда найчастіше має водночас і силовий, і формальний характер, а це нерідко викликає в засуджених почуття протесту й навіть озлобленості.

3. Кількісні і якісні зміни у складі засуджених як криміногенний чинник завжди суттєво впливають на поширення наркотизму у виправно-трудова колоніях. Результати нашого дослідження підтверджують стійку тенденцію негативної динаміки поширеності наркотизму серед засуджених, до яких судом застосована ст. 14 КК України. Можна зробити аргументований висновок, що серед них переважають особи з явно вираженою стійкою антигромадською спрямованістю. Зокрема, характерною обставиною є той факт, що абсолютна більшість їх – 297 осіб (74,3 %) і раніше притягалася до кримінальної відповідальності.

4. Спільне перебування у виправно-трудових колоніях засуджених, до яких застосована ст. 14 КК України, та інших засуджених також є важливим криміногенним чинником. На необхідність його нейтралізації і за можливістю усунення вказують наші респонденти.

5. Низький рівень матеріально-технічної бази медичних структур у виправно-трудових колоніях. Як відомо, повне одужання від алкоголізму, наркоманії або токсикоманії є проблематичним навіть у звичних умовах, не пов'язаних із судимістю.

Проведене конкретно-соціологічне дослідження дозволяє стверджувати, що професійний рівень діяльності медичних служб (як і психологічних) перебуває у прямій залежності від якісного кадрового складу всього службового персоналу у виправно-трудових колоніях.

6. Недооцінка діяльності психологічних служб у виправно-трудових колоніях. Роль і значення психологічної допомоги особам, схильним до наркотизму, важко переоцінити. Світовий досвід боротьби з таким негативним соціальним явищем, яким є наркотизм, свідчить про те, що помітних успіхів у цьому напрямі можна досягти лише тоді, коли алкоголіки, наркомани і токсикомани будуть систематично одержувати кваліфіковану психологічну допомогу для «формування нових мотивів». Така допомога тим більше необхідна, коли йдеться про засуджених, що відбувають покарання у виправно-трудових колоніях.

Поряд з вищезазначеними положеннями у реальній дійсності існує ціла низка проблемних питань, над якими потрібно працювати. З огляду на викладене МЮ України спільно з МОЗ України варто докласти спільних зусиль для розроблення практичних умов інтеграції пенітенціарної системи охорони здоров'я в єдиний медичний простір з урахуванням можливих ризиків та досвіду інших країн.

Крім того, варто наголосити, що тенденція в країнах Європи полягає в тому, що пенітенціарні служби охорони здоров'я передаються (значною мірою або повністю) під відповідальність Міністерства охорони здоров'я.

Критичною проблемою залишається недостатня укомплектованість медичних частин і лікарень ДУ «ЦОЗ ДКВС України» кваліфікованим медичним персоналом. Попри те, що

медичні частини, які обслуговують ув'язнених у слідчих ізоляторах, загалом мають укомплектований штат, ситуація в лікувальних закладах установ виконання покарань залишається незадовільною.

Врахування зазначених вище проблемних питань допоможе в майбутньому більш ефективно забезпечити захист прав і свобод громадян України.

Список використаних джерел

1. Доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).

2. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання у 2023 році». URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploadedfiles/%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).

3. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання у 2024 році». URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%202024.pdf> (дата звернення: 10.11.2025).

4. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploadedfiles/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B7%D0%B0_2023_%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

5. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploadedfiles/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_2024_%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96.pdf (дата звернення: 10.11.2025).

Джумачук А. Т.,

аспірантка кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України

Науковий керівник:

Малишенко Є. Л.,

доцент кафедри вогневої та спеціальної підготовки Пенітенціарної академії України, кандидат юридичних наук

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОМУ ВПЛИВУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Забезпечення політичної та економічної стабільності в Україні вимагає суттєвих змін у правоохоронній політиці держави щодо боротьби з організованою злочинністю, яка стала однією із суттєвих загроз охоронюваним державою правам та інтересам громадян, сталому розвитку суспільства, а також національній і публічній безпеці України. Організована злочинність, а також особи, які здійснюють її організацію та керівництво – «злочодії у законі», формують в Україні типове для держав колишнього СРСР злочинне середовище. Воно характеризується наявністю жорсткого кодексу поведінки, сталих кримінальних традицій, високим рівнем організованості, ієрархічності, закритості і конспіративності [1].

У цьому контексті цілком слушно зазначає В. В. Шаблистий, що Конституція України у п. 14 ст. 92 проголосила, що виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань. Положення Основного Закону однозначно зобов'язують усіх без винятку осіб, відповідальних за виправлення та ресоціалізацію засуджених, керуватися у своїй діяльності принципом законності. Проте таку вимогу ускладнює криміногенна ситуація в установах виконання покарань Державної пенітенціарної служби України – останніми роками вона характеризується неоднозначними тенденціями [2, с. 5].

Так, 16 грудня 2022 р. Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження «Про схвалення Стратегії реформування

пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках».

Стратегія має на меті вдосконалення системи кримінальної юстиції та наявного механізму ресоціалізації засуджених з урахуванням руйнівних наслідків широкомасштабної воєнної агресії російської федерації проти України [3].

Серед завдань з реалізації цієї зазначеної вище Стратегії є: імплементація положень Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Мінімальних стандартних правил ООН щодо поводження з в'язнями та Правил ООН стосовно поводження з ув'язненими жінками і засобів покарання для жінок-правопорушниць без позбавлення їх свободи (Бангкокські правила), Європейських в'язничних правил та рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню в національну правову систему; створення та забезпечення функціонування подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій (зовнішніх та внутрішніх) з метою додержання прав і свобод людини і громадянина, які перебувають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань, закладах охорони здоров'я державної установи «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України»; удосконалення процедури фіксації тілесних ушкоджень засуджених та осіб, узятих під варту, медичними працівниками відповідно до рекомендацій Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; формування взаємин персоналу пенітенціарної системи та засуджених на засадах динамічної безпеки; модернізація центрів відеоспостереження в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, у тому числі в частині застосування портативних відеореєстраторів; протидія негативному впливу злочинної субкультури та неформальної тюремної ієрархії [3].

Отже, як можемо побачити зі змісту Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, одним із її пріоритетних завдань визначено протидію негативному впливу

злочинної субкультури та неформальної тюремної ієрархії. Це своєю чергою підтверджує тезу про те, що запобігання злочинному впливу в установах виконання покарань є ключовим елементом реформування пенітенціарної системи України, що зумовлює проведення комплексного монографічного дослідження в цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2513&skl=10 (дата звернення: 01.12.2025).

2. Якименко Л. Г., Шаблистий В. В. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань : монографія. Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.

3. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

Дудка Н. О.,

*старший викладач кафедри підвищення кваліфікації працівників
пробації Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України*

Косов О. М.,

*старший викладач кафедри підвищення кваліфікації працівників
пробації Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України*

Лілікович П. В.,

*доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії
України, кандидат наук з державного управління*

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

У чинному законодавстві України відсутнє чітке визначення поняття «кримінальна юстиція щодо неповнолітніх». Науковці та дослідники у своїх працях визначають, що кримінальна юстиція

щодо неповнолітніх – це система правового реагування держави на кримінальну злочинність серед неповнолітніх, яка охоплює діяльність уповноважених державних органів, законодавство, стратегії, процедури і методи роботи, розроблені спеціально для неповнолітніх правопорушників з метою зменшення дитячої злочинності та її повторності [3].

Перед Україною стоїть завдання у формуванні сучасної ювенальної юстиції, враховуючи міжнародні стандарти і правила. Головною метою цієї інституції є не покарання неповнолітньої особи, а виправлення та ресоціалізація, що мають охоплювати весь комплекс наявних у державі заходів, направлених на забезпечення захисту неповнолітнього, і водночас захист громади загалом.

Якщо проаналізувати історію започаткування та розвитку кримінальної юстиції стосовно неповнолітніх у світі, можна зазначити, що вона зародилася ще у стародавні часи. Свідченням цього є збірник права Стародавнього Риму «Закони XII Таблиць» (451–450 рр. до н. е.), Дигести імператора Юстиніана (530–533 рр.), збірник Німецького звичаєвого права «Швабське зерцало» (складено в Аугсбурзі 1275 р.). Ознайомившись з цими правовими актами, бачимо, що інститут формування правосуддя щодо неповнолітніх у світі має довгу історію, на законодавчому рівні відокремлені кримінальні правопорушення умисні та вчинені з необережності, передбачено захист неповнолітніх від несправедливого і жорстокого покарання, а також визначалися напрями боротьби з дитячою злочинністю. Уже в той час, наприклад в Італії, була створена спеціальна пенітенціарна установа для неповнолітніх правопорушників, з чітким визначенням категорії та умов утримання підлітків.

Окрім цього, створювалися й перші суди у справах неповнолітніх. Кримінальна юстиція США щодо неповнолітніх передбачала: індивідуальний підхід до дитини; спеціальну процедуру судового розгляду справ про обвинувачення неповнолітніх; посилену допомогу неповнолітнім, а не покарання; реалізацію державним опікуном і громадськістю обраних заходів для неповнолітнього; обговорення з опікунами і батьками призначення виховних та лікувальних заходів. Перший суд у справах неповнолітніх у Великій Британії був створений у 1905 р. у м. Бірмінгемі. Позитивні результати роботи, які

продемонстрував цей суд, стали поштовхом до створення загальнодержавної системи судів у справах неповнолітніх. Таку систему було створено у 1909 р. шляхом ухвалення Закону «Хартія для дітей» [3].

В Україні з урахуванням міжнародних практик у 2011 р. було схвалено «Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні». Метою цієї Концепції є побудова повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та подальшою соціальною підтримкою [4].

Війна, у якій опинилася країна, зумовила появу безлічі проблем, серед яких поряд із соціальними, економічними, політичними постала проблема злочинності. Подолання злочинності серед неповнолітніх набуло актуальності в умовах сьогодення. Підлітки є категорією громадян, які найбільш зазнають впливу негативних факторів, що штовхають їх на злочинні дії. У більшості випадків вчинення кримінальних правопорушень підлітками відбувається необдуманно, є проявом сміливості та самоствердження. Тому призначення покарання неповнолітнім за вчинені кримінальні правопорушення незначної тяжкості потребує особливого підходу, застосовуючи принцип «покарання без ув'язнення», адже перебування в місцях позбавлення волі чинить негативний вплив на психіку молодой особистості та не завжди є доцільною мірою для перевиховання й застереження від повторного вчинення кримінальних правопорушень. Як новий механізм роботи із засудженими діє інститут пробації, втілений у правову систему України у 2016 р., проте за умов війни виникла потреба вдосконалення норм кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, які, зокрема, стосуються і застосування заходів пробації щодо неповнолітніх [5]. Найвища соціальна цінність, визначена Конституцією України, – це людина, її життя і здоров'я, честь і гідність. Згідно зі статтею 52 Конституції України «...Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним...» [1]. Національна

політика та законодавство в Україні містять низку особливостей, що стосуються правовідносин з дітьми.

Стосовно правовідносин у сфері ювенальної юстиції слід зазначити, що Кримінальним кодексом України встановлено ряд особливостей щодо притягнення до кримінальної відповідальності та призначення покарання неповнолітнім.

Результатом реформування судової системи в Україні стало призначення в судах ювенальних суддів, які уповноважені розглядати кримінальні, цивільні справи щодо неповнолітніх, а також справи про адміністративні правопорушення.

Новим етапом у розбудові в Україні повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх є ухвалення 5 лютого 2015 р. Закону України «Про пробацію». Цей Закон дав можливість розробляти та втілювати у практичну сферу сучасні методи роботи з неповнолітніми суб'єктами пробації, основані на міжнародних практиках і стандартах.

Національні інновації у проведенні соціально-виховної роботи з неповнолітніми, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, охоплюють низку інструментів, за допомогою яких є можливість вплинути на поведінку таких осіб, тобто досягти необхідних змін у житті. Ці зміни стають дієвим механізмом у процесі забезпечення безпеки суспільства.

Таким чином, реформування системи ювенальної юстиції в Україні триває. Фактор війни став одним із провідних у процесі розроблення нових законопроектів, визначенні нових напрямів діяльності органів судової та кримінально-виконавчої системи. Подальшому розвитку інституту пробації в Україні сприяло ухвалення 23 серпня 2023 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо розвитку системи пробації, збільшення альтернатив позбавленню волі та створення умов для зниження рецидивної злочинності», який набув чинності 28 березня 2024 р. У змінах до чинного законодавства містяться й норми, які стосуються пробації щодо неповнолітніх [6].

Суттєвою зміною до Кримінального кодексу України є внесення нового виду покарання – пробаційного нагляду. У Міністерстві юстиції України переконані, що метою впровадження цього виду покарання є виконання рекомендацій ЄСПЛ, які містять вимогу оптимізації системи виконання

покарань та зменшення кількості засуджених. Тож основною метою ювенальної пробації є забезпечення нормального психічного та фізичного розвитку неповнолітніх, а також мотивації до позитивних змін. Для досягнення поставленої цілі розроблений інструментарій, що використовується працівниками пробації під час проведення соціально-виховної роботи з цією категорією суб'єктів пробації, який ґрунтується на дотриманні основоположних прав і свобод дитини й містить міжнародні практики.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

2. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

3. Григоренко А. М., Дука О. А. Методики та інструменти роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті законом: навчально-методичний посібник для практиків. Київ: ТОВ «Обнова Компані», 2017. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21324/1/UPF_Methodology-P01-RM-18-09-17_pr_obnova_WEB.pdf (дата звернення: 08.12.2025).

4. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні : Указ Президента України від 24.05.2011 № 597/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

5. Дудка Н. О. Пробаційний нагляд щодо неповнолітніх у розрізі змін до чинного законодавства. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2024. № 1 (15). С. 87–95.

6. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

Іваньков О. І.,

*доцент кафедри правових дисциплін
Навчально-наукового інституту роботи з персоналом
Національної академії Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, майор*

Сотник К. Л.,

*курсант Навчально-наукового інституту роботи з персоналом
Національної академії Національної гвардії України*

МІЖНАРОДНИЙ ТА НЕМІЖНАРОДНИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ: ПРАВОВІ КРИТЕРІЇ І ГУМАНІТАРНІ СТАНДАРТИ

Міжнародне гуманітарне право, що регулює правовий статус учасників збройних конфліктів та захист осіб, які не беруть участі в бойових діях, є однією з основних галузей міжнародного права, що безпосередньо стосується гуманітарних стандартів під час війни. Зростання кількості збройних конфліктів у світі, зокрема неміжнародних, підвищує значення чіткого визначення правових критеріїв для класифікації конфліктів як міжнародних та неміжнародних, а також застосування відповідних норм гуманітарного права для кожного з цих типів конфліктів.

Міжнародний збройний конфлікт визначається як конфлікт між двома або більше державами, що підпадає під значну частину міжнародних угод і конвенцій, які встановлюють правила ведення війни та захисту прав осіб. Неміжнародний збройний конфлікт, на відміну від міжнародного, відбувається всередині однієї держави, де збройні групи можуть стикатися з урядовими силами або між собою. Правові критерії класифікації цих конфліктів мають істотні відмінності, що визначають норми Міжнародного гуманітарного права (МГП) і застосовуються до сторін конфлікту.

Зважаючи на глобальні зміни в політичній та соціальній ситуації, кількість неміжнародних конфліктів, зокрема громадянських війн, перевищує кількість міжнародних. Це зумовлює необхідність подальшого розроблення ефективних механізмів застосування міжнародного гуманітарного права в таких умовах. Приклад – сучасний конфлікт в Україні, який є складним з правової точки зору, оскільки він містить елементи як міжнародного, так і неміжнародного характеру. Тому правильне

визначення правових критеріїв та застосування відповідних гуманітарних стандартів є важливим для забезпечення прав людини під час війни.

Актуальність дослідження зумовлена кількома важливими факторами. По-перше, зростаюча кількість міжнародних конфліктів вимагає чітких і однозначних критеріїв для розмежування типів збройних конфліктів. По-друге, різні категорії конфліктів потребують специфічних підходів до застосування норм міжнародного гуманітарного права, зокрема щодо захисту жертв війни та обмеження методів ведення бойових дій. По-третє, новітні технології, такі як кібернапади або автономні системи озброєнь, значно ускладнюють застосування традиційних гуманітарних стандартів, тому важливо адаптувати їх до реалій сучасних конфліктів.

Важливою частиною дослідження є оцінка правового статусу учасників збройних конфліктів у контексті МГП. Як зазначають учені, серед найбільш суперечливих питань є кваліфікація учасників міжнародних збройних конфліктів, а також застосування стандартів гуманітарного права до недержавних акторів, таких як збройні групи, приватні військові компанії та інші організації. У цьому контексті важливе місце посідає діяльність міжнародних організацій, зокрема Міжнародного Комітету Червоного Хреста, який здійснює контроль за дотриманням норм гуманітарного права в різних типах конфліктів.

На сучасному етапі розвитку міжнародного гуманітарного права питання класифікації збройних конфліктів залишається центральним у правовій теорії та практиці. В Україні, як і в багатьох інших країнах, питання визначення правового статусу конфлікту, зокрема його міжнародного або неміжнародного характеру, набуває особливої важливості в умовах військової агресії та внутрішніх збройних сутичок.

За словами міжнародного експерта Філіппа Сандерса, основною ознакою міжнародного збройного конфлікту є участь держав, а неміжнародного – неучасть міжнародних акторів, при цьому кожен тип конфлікту має свої специфічні механізми правового регулювання.

Одним із основних принципів, що застосовуються для класифікації збройних конфліктів, є принцип розмежування. Як

зазначає український учений Олександр Мережко, основним правовим критерієм для визначення міжнародного конфлікту є участь у ньому держав та визнання міжнародними актами. Відповідно неміжнародний конфлікт, навіть якщо він відбувається на території одного державного суб'єкта, також потребує дотримання певних гуманітарних норм, оскільки впливає на гуманітарний стан осіб, що перебувають під його впливом.

Водночас критерії класифікації не завжди однозначні. Особливо це стосується сучасних «гібридних» конфліктів, де важко визначити межу між міжнародним та неміжнародним характером. За словами професора Хайді Кітц, сучасні конфлікти часто містять у собі елементи зовнішнього втручання та використання недержавних акторів, що ускладнює застосування традиційних підходів до кваліфікації конфліктів за правовими критеріями.

Незважаючи на відмінності між міжнародними і неміжнародними конфліктами, обидва типи збройних конфліктів підпадають під норми міжнародного гуманітарного права, хоча й з деякими відмінностями у застосуванні гуманітарних стандартів.

Для міжнародних конфліктів основними джерелами гуманітарного права є Женевські конвенції 1949 р. та їх Додаткові протоколи 1977 р., які визначають мінімальні стандарти захисту жертв війни. Вони регулюють поведінку з військовополоненими, пораненими, хворими, а також із цивільними особами, що опинилися в зоні бойових дій. Водночас для неміжнародних конфліктів застосовуються не тільки ці конвенції, але й додаткові міжнародні угоди, зокрема Спільна стаття 3 Женевських конвенцій та Додатковий протокол II 1977 р., які спеціально адресуються правам осіб, що постраждали через внутрішні збройні конфлікти. Тому гуманітарні стандарти для кожного типу конфлікту різняться, але їх основною метою залишається забезпечення мінімального захисту людської гідності в умовах війни.

Водночас, як зазначає міжнародний правознавець Джеймс Керр, сучасні гуманітарні стандарти потребують адаптації до нових реалій, таких як використання автономних озброєнь, кібератак та інформаційних кампаній. Ці нові технології поставили перед міжнародним гуманітарним правом нові виклики, що вимагають від правозастосовчої практики

оперативного реагування та оновлення норм МГП для захисту осіб, які опинилися в зоні таких конфліктів.

Таким чином, незважаючи на відмінності у правових характеристиках міжнародних і неміжнародних конфліктів, основні гуманітарні стандарти залишаються універсальними й повинні бути застосовані для забезпечення мінімального захисту людей, що страждають через насильство в умовах війни. Виконання цих стандартів є обов'язковим для всіх учасників конфлікту, що підлягають міжнародному праву, незалежно від того, йдеться про міжнародну війну чи внутрішній конфлікт.

Івашко С. В.,

завідувач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої країни пенітенціарна система функціонує у надзвичайно складних обставинах. Це обумовлено дефіцитом кадрів та обмеженим фінансуванням, а також підвищенням безпекових ризиків. Усі фактори, безумовно, не можуть не створювати підґрунтя та сприяють вчиненню корупційних правопорушень.

Суспільна небезпека корупційних правопорушень полягає в тому, що ці діяння підривають довіру до пенітенціарної системи, до інших державних інституцій, до держави загалом, порушують права людини, негативно впливають на національну безпеку нашої країни, дискредитують серед міжнародної спільноти імідж нашої країни як правової.

Оскільки мова йде про корупційні ризики у пенітенціарній системі в умовах сьогодення, в умовах правового режиму воєнного стану, який введений Указом Президента України [1] з урахуванням пропозицій Ради національної безпеки і оборони України та відповідно до статті 106 Конституції України, Закону

України «Про правовий режим воєнного стану», дослідимо вплив війни на рівень корупційних ризиків.

Воєнний стан посилює корупційні загрози через обмежений контроль і нагляд, скорочення кількості перевірок, надмірне навантаження на персонал, психологічне виснаження працівників, а також спрощення окремих процедур в інтересах безпеки.

Основною особливістю корупційних ризиків у кримінально-виконавчій системі є те, що ця сфера державної діяльності має свою специфіку в силу тих функцій і завдань, які законодавець покладає на неї. Закритість цієї системи, особливість взаємин у колективі між собою, а також у взаєминах між посадовими особами та особами, щодо яких здійснюється кримінально-виконавчий вплив, і є визначальним фактором, що дозволяє виокремити особливість корупційних ризиків у кримінально-виконавчій системі. Не останнє місце у цьому належить специфічним дискреційним повноваженням персоналу кримінально-виконавчої системи стосовно засуджених осіб.

Основними напрямками протидії корупційним правопорушенням у пенітенціарній системі є посилення внутрішнього контролю за персоналом, ротація персоналу, а також вжиття заходів щодо реального обмеження неформальних контактів між персоналом та засудженими.

До заходів правового характеру протидії корупційним правопорушенням доцільно віднести невідворотність усіх видів юридичної відповідальності, а також захист викривачів корупції.

З метою протидії запобігання корупційним проявам доцільно посилити добір кадрів пенітенціарної системи, проводити з працівниками антикорупційне навчання та здійснювати психологічну підтримку працівників.

Основними корупційними ризиками у пенітенціарній системі, які існували до початку війни і залишились донині, є отримання персоналом неправомірної вигоди за передачу заборонених предметів, а саме телефонів, алкогольних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Для прикладу. Двоє засуджених, які відбувають покарання у Житомирській установі виконання покарань № 8, організували схему постачання та збуту наркотичних і сильнодіючих лікарських засобів серед інших ув'язнених. До злочинної схеми

вони залучили раніше судимого мешканця Житомира та працівника установи. Житомирець купував наркотичні та сильнодіючі лікарські засоби й передавав їх молодшому інспектору відділу режиму та охорони. Той заносив заборонені речовини до установи й передавав засудженим, які вже продавали їх іншим ув'язненим.

Правоохоронці задокументували кілька епізодів такої діяльності. Під час чергової спроби перенесення наркотиків злочинну діяльність угруповання було припинено. Проведено низку обшуків, під час яких вилучено наркотичні та сильнодіючі лікарські засоби, засоби для їх фасування, мобільні телефони, банківські картки тощо.

Двох осіб, у тому числі працівника установи, 02.12.2025 затримано в порядку ст. 208 КПК України. За процесуального керівництва Житомирської обласної прокуратури співучасникам повідомлено про підозру за ч. 2 ст. 307 та ч. 3 ст. 321 КК України й обрано запобіжні заходи у виді тримання під вартою.

Досудове розслідування здійснюється другим відділом (з дислокацією у м. Житомирі) ТУ ДБР, розташованим у м. Хмельницькому. Оперативний супровід забезпечують УСБУ в Житомирській області, УСР в Житомирській області ДСР НПУ та УБН ГУНП в Житомирській області [2].

Іншим корупційним ризиком у кримінально-виконавчій системі є сприяння у пом'якшенні режиму утримання засуджених, що є наслідком широких дискреційних повноважень персоналу кримінально-виконавчої системи.

Ці повноваження дають можливість на власний розсуд оцінювати певний юридичний склад, надавати юридичному складу оцінку, що призводить до виникнення чи зміни правовідносин. Переважно це стосується можливості застосування заходів заохочення або стягнення до засудженої особи. Адже завдяки наявності в особи заходів стягнень чи заохочень залежить і можливість достроково бути звільненою від відбування покарання.

Для прикладу. Працівники ДБР завершили досудове розслідування щодо двох колишніх керівників «Бердичівського виправного центру № 108», які систематично вимагали гроші з ув'язнених. Обвинувальний акт скеровано до суду.

ДБР за сприяння СБУ та ДКВС у червні 2025 р. викрило ці факти. Один із фігурантів на той момент очолював Бердичівську колонію, а його попередник уже керував «Райківською виправною колонією № 73». Встановлено, що останній залишив своєму наступнику «робочу схему здирництва» і навіть намагався запровадити її на новій посаді. Посадовці систематично вимагали гроші за організацію виїздів за межі установ виконання покарань та за підготовку документів, необхідних для умовно-дострокового звільнення.

Ціни залежали від становища ув'язненого та «послуги»:

- одноразовий виїзд – 16 тис. грн;
- «абонемент» на виїзди – від 12 тис. грн на місяць;
- оформлення документів для умовно-достроково звільнення – до 1 тис. доларів США.

Протиправні дії були викриті завдяки зверненню одного з ув'язнених, який просив дозвіл на короткостроковий виїзд у зв'язку з пологами дружини. Нині обох посадовців звільнено. Колишньому керівнику Райківської колонії інкримінують пособництво в одержанні службовою особою неправомірної вигоди (ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 368 КК України). Колишньому начальнику «Бердичівського виправного центру № 108» – безпосереднє одержання неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368 КК України) та службове підроблення (ч. 1 ст. 366 КК України).

Санкції статей передбачають покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 10 років з конфіскацією майна [3].

Такі випадки, на жаль, є непоодинокими.

До корупційних ризиків у сфері управлінської діяльності належать зловживання владою, пов'язані з протиправним розподілом гуманітарної допомоги, а також розкрадання бюджетних коштів усіх рівнів.

Корупційним ризиком, який існує у цій сфері, є проведення непрозорих закупівель харчування, одягу, будівельних матеріалів, обладнання. У цих протиправних схемах часто використовуються проведення тендерних закупівель з порушенням процедури з наперед визначеним переможцем торгів. Як наслідок цього, мають місце так звані відкати. А якщо йдеться про будівництво чи закупівлю харчування, одягу, мається на увазі завищення закупівельної вартості. У результаті всіх цих

протиправних дій відбувається непрозоре використання бюджетних коштів.

Для прикладу. 05.12.2025 керівництво однієї з установ ДКВС області було викрито у розтраті коштів.

За процесуального керівництва Черкаської обласної прокуратури повідомлено про підозру тимчасовому виконавцю обов'язків начальника однієї з установ Державної кримінально-виконавчої служби області та підприємцю. Їм інкримінують розтрату майна та підроблення документів (ч. 4 ст. 191, ч. 1 ст. 366 КК України).

Слідство встановило, що посадовець і підприємець оформили фіктивні документи на закупівлю електросилового кабелю для потреб установи на суму 97 тис. 200 грн. Кошти перерахували підприємцю, хоча кабель фактично був придбаний і поставлений іншим постачальником за замовленням засудженого.

Унаслідок цих дій державі завдано матеріальної шкоди на вказану суму.

Досудове розслідування проводять слідчі Четвертого слідчого відділу ДБР (м. Черкаси) Територіального управління ДБР у місті Києві за оперативного супроводу Управління внутрішньої безпеки Департаменту з питань виконання кримінальних покарань.

Санкції статей передбачають покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років із заборотою обіймати певні посади або займатися певною діяльністю до трьох років.

Нині вирішується питання щодо відсторонення посадовця від виконання обов'язків та обрання підозрюваним запобіжних заходів» [4].

Воєнний стан у нашій країні призвів до виникнення низки інституційних проблем у кримінально-виконавчій системі. Однією з таких проблем є обмежений доступ правозахисників, громадськості до установ виконання покарань, особливо до тих, які розташовані на межі зони бойових дій або неподалік від місць бойових зіткнень. Здійснення відвідувань установ зазначеними суб'єктами запобігання корупційним правопорушенням у кримінально-виконавчій системі є проблемними з огляду на бойові дії.

Тому підлягає посиленню на законодавчому рівні відповідальність службових осіб, у тому числі службових осіб кримінально-виконавчої системи, за протиправні дії, пов'язані з

незаконним використанням бюджетних коштів усіх рівнів, а також використання гуманітарної допомоги, яка надходить від країн-донорів.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

2. На Житомирщині викрито злочинну схему постачання наркотиків до виправної установи – учасникам, серед яких працівник установи, повідомлено про підозру. URL: https://zhit.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=406217&fp=20 (дата звернення: 09.12.2025).

3. На Житомирщині судитимуть двох керівників установ виконання покарань за систематичне вимагання коштів з ув'язнених. URL: <https://dbr.gov.ua/news/na-zhitomirshhini-suditimut-dvoh-kerivnikiv-ustanov-vikonannya-pokaran-za-sistematichne-vimagannya-koshtiv-z-uvyaznenih> (дата звернення: 09.12.2025).

4. Керівництво однієї з установ ДКВС області викрито у розтраті коштів. URL: https://chk.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=407310&fp=10 (дата звернення: 09.12.2025).

Іващенко В. О.,

*професор кафедри кримінології та інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВА ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Стратегією реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р, серед основних цілей передбачено забезпечення належного рівня безпеки та правопорядку в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах [1]. Зазначена ціль спрямована на формування та впровадження ефективних інноваційних підходів у сфері забезпечення правопорядку та безпеки в пенітенціарній системі, зменшення кількості правопорушень та надзвичайних ситуацій, зміну взаємин між персоналом органів і установ пенітенціарної системи та засудженими на засадах взаємоповаги і законності. При цьому одним із завдань з реалізації вказаної стратегічної цілі

є вдосконалення правової регламентації процедури виконання кримінального покарання, забезпечення безпеки та прав учасників пенітенціарного процесу.

Досягнення зазначеної цілі пов'язано, зокрема, з майбутнім станом пенітенціарної злочинності в Україні та її запобіганням. Науковці визначають цей вид злочинності як сукупність кримінально караних діянь, вчинених як засудженими, так і персоналом у місцях несвободи Міністерства юстиції України, які пов'язані між собою кримінально-виконавчим процесом, мають свою динаміку, свої закономірності, кількісні та якісні характеристики і в сукупності негативно впливають на порядок і умови виконання й відбування покарання [2, с. 454]. Додамо, що пенітенціарну злочинність охоплюють також кримінальні правопорушення, вчинені в установах відбування покарань Міністерства оборони України. Причому після введення воєнного стану спостерігається зростання правопорушень, вчинених військовослужбовцями.

Найпоширенішими злочинами, що вчиняються в місцях несвободи, є злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК), дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК), втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК). Також засуджені допускають вчинення кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи і статевої недоторканності особи, проти власності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у сфері службової діяльності та ін. Окремі з цих злочинів вчиняють представники персоналу установ виконання покарань.

Розглянемо правову основу запобігання пенітенціарній злочинності в сучасних умовах дії правового режиму воєнного стану. Адже за допомогою правових норм упорядковується запобіжна діяльність, забезпечується злагодженість дій суб'єктів у цій сфері.

По-перше, здійснюючи запобігання пенітенціарній злочинності, потрібно враховувати положення Конституції України [3] в частині прав, свобод та обов'язків людини і громадянина (Розділ II). При цьому в місцях несвободи актуальними є норми про те, що ніхто не може бути підданий

катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню (ч. 2 ст. 28). Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду (ч. 3 ст. 63).

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Але частина з конституційних прав і свобод у жодному випадку не можуть бути обмежені. Наприклад, право на життя, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність та інші, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України.

По-друге, закони та інші нормативно-правові акти ухвалюються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ч. 2 ст. 8). На підставі положень окремих законодавчих та підзаконних актів і проводиться робота щодо запобігання злочинності.

Так, Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК) [4] закріплює, що метою кримінально-виконавчого законодавства є захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами (ч. 1 ст. 1).

Важливим у запобіганні пенітенціарній злочинності є виправлення і ресоціалізація засуджених. КВК до основних засобів виправлення і ресоціалізації відносить встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробацію, суспільно корисну працю, соціально-виховну роботу, здобуття загальної середньої та/або професійної освіти, професійних кваліфікацій, громадський вплив (ч. 3 ст. 6).

Наприклад, засобами забезпечення режиму в установах виконання покарань є застосування технічних засобів нагляду і контролю (ст. 103 КВК); проведення оперативно-розшукової діяльності в колоніях (ст. 104 КВК); виокремлення режиму особливих умов у колоніях (ст. 105 КВК); застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї (ст. 106 КВК).

Сприяють запобіганню пенітенціарній злочинності здійснення прокурорського нагляду (ст. 22 КВК); відомчого контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань

(ст. 23 КВК); контролю з боку осіб, які згідно із законом мають право відвідувати установи виконання покарань (ст. 24 КВК); громадського контролю (25 КВК).

Право засуджених на особисту безпеку, передбачене ст. 10 КВК, також є правовою засадою запобігання вчиненню щодо засуджених в установах виконання покарань кримінальних правопорушень. Що є вкрай актуальним в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Кримінальний процесуальний кодекс України та Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» містять конкретні положення щодо забезпечення особистої безпеки осіб, які перебувають в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах або у місцях із спеціальним режимом тримання.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх службові і посадові особи та об'єднання громадян у межах своїх повноважень сприяють Державній кримінально-виконавчій службі України у виконанні її завдань [5].

Отже, закони, що регулюють особливості діяльності органів влади, судових та правоохоронних органів, також належать до правової основи запобігання пенітенціарній злочинності. Серед таких документів: закони України «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про судоустрій та статус суддів».

Інші закони, що стосуються досліджуваних проблем, зокрема «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про попереднє ув'язнення», «Про пробацію», також мають превентивне значення. Сюди можна віднести Кримінальний кодекс України (далі – КК), до завдань якого належить запобігання кримінальним правопорушенням (ч. 1 ст. 1) [6].

Зупинимось коротко на підзаконних нормативно-правових актах з означених питань. У випадку відбування кримінальних покарань у виді обмеження волі, позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі діють Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 28 серпня 2018 р. № 2823/5, у

яких конкретизуються можливості щодо запобігання пенітенціарній злочинності у цих установах.

Щодо засуджених військовослужбовців діють:

- Порядок відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні, затверджені наказом Міністерства оборони України від 04 червня 2021 р. № 155;

- Порядок тримання засуджених, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців, затверджені наказом Міністерства оборони України від 03 листопада 2020 р. № 394.

Отже, з вищевикладеного можна підсумувати, що в Україні запобігання пенітенціарній злочинності здійснюється на підставі низки законодавчих та підзаконних правових актів. На жаль, правові норми щодо запобігання злочинності не систематизовані, містяться в різних галузях законодавства, що ускладнює їх застосування. На практиці потрібно встановлювати специфічні причини та умови пенітенціарної злочинності з метою їх усунення, а також вчасно виявляти осіб, які можуть вчинити злочини в місцях несвободи, та проводити з ними індивідуальну профілактику. При цьому системне вивчення середовища засуджених, його структури, взаємозв'язків допоможе в запобіжній діяльності.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

2. Пенітенціарна кримінологія : підручник / І. Г. Богатирьов, А. В. Боровик, О. М. Джу́жа, Д. М. Тичина та ін. Одеса : Гельветика, 2022. 464 с.

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

5. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон від 23.06.2005 № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

Короїд Ю. М.,

аспірант кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України

Науковий керівник:

Марущак О. А.,

доцент кафедри теорії та історії держави і права, міжнародного права гуманітарного факультету Пенітенціарної академії України, кандидат юридичних наук

КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Касаційне провадження має велике значення для досягнення завдань кримінального процесу, зокрема для запобігання виконанню незаконного судового рішення й захисту через свою діяльність громадянина і суспільства від незаконного та необґрунтованого засудження, незалишення безкарними осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження.

Стаття 129 Конституції України серед основних засад здійснення правосуддя визначає забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення [1].

Касаційне провадження є засобом процесуального впливу на діяльність судів як першої, так і апеляційної інстанції. Перевіряючи судові рішення, касаційний суд здійснює процесуальний контроль за діяльністю судів нижчих інстанцій. Тобто в процесі скасування або зміни судового рішення касаційна інстанція виправляє помилки, усуває порушення, вчинені у кримінальному провадженні.

Крім того, скасовуючи або змінюючи судові рішення за наявності, наприклад, порушення права на захист, касаційна

інстанція в такий спосіб забезпечує охорону прав і законних інтересів учасників процесу та реалізацію ними гарантованих законом прав.

Касаційне провадження не є обов'язковою стадією кримінального процесу України. Вона виникає та існує лише в результаті реалізації кимось із представників сторін чи потерпілим свого диспозитивного права на оскарження рішення суду першої інстанції після його перегляду в апеляційному порядку, а також після рішення суду апеляційної інстанції, постановленого щодо відповідного рішення суду першої інстанції.

На відміну від суду апеляційної інстанції, суд касаційної інстанції не розглядає справу повторно. Його основною функцією є перевірка законності судових рішень, у яких суд апеляційної інстанції не усунув істотні порушення закону, допущені судом першої інстанції, або сам їх допустив, і забезпечення однакового застосування закону.

Реалізація права на касаційне оскарження судових рішень пов'язана з дотриманням вимоги щодо необхідності перегляду судового рішення в апеляційному провадженні до моменту подання касаційної скарги. Недотримання цієї вимоги унеможливує перегляд відповідного рішення суду в касаційному провадженні. Тобто законодавець, запровадивши послідовний інстанційний порядок касаційного оскарження рішень судів першої інстанції, опосередковано заборонив перегляди вироків судів першої інстанції, якщо вони не були переглянуті в апеляційному порядку.

Згідно з положеннями кримінального процесуального законодавства не всі судові рішення підлягають касаційному оскарженню.

Відповідно до ст. 424 КПК України у касаційному порядку можуть бути оскаржені вирок та ухвали про застосування або відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції.

Ухвали суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також ухвали суду апеляційної інстанції

можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених цим Кодексом [2].

Якщо систематизувати положення вищевказаної статті, то в касаційному порядку підлягають оскарженню такі судові рішення:

1) вироки та ухвали про застосування або відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції виключно після їх перегляду в апеляційному порядку;

2) судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо вказаних вище вироків та ухвал;

3) вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку;

4) судові рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на вказаний вище вирок;

5) ухвали суду першої інстанції, які перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК, після їх перегляду в апеляційному порядку;

6) ухвали суду апеляційної інстанції, які перешкоджають подальшому кримінальному провадженню.

Застосоване законодавцем словосполучення «якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню» передбачає доволі широкі можливості його застосування, проте саме воно нерідко викликає труднощі в питанні його тлумачення правозастосовною практикою.

Слушною є думка Бобечка Н. Р., що у контексті ч. 2 ст. 424 КПК України такими, що перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, є підсумкові та проміжні ухвали судів першої та апеляційної інстанцій, якими завершується кримінальна процесуальна діяльність у відповідній стадії кримінального судочинства. При цьому проміжні ухвали цих судів унеможливають доступ до контрольного провадження [3, с. 176].

До ухвал апеляційного суду, що не підлягають оскарженню, КПК України відносить:

- ухвалу суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на ухвали слідчого судді (ст. 424);

- ухвалу про залишення апеляційної скарги без руху (ст. 399);

- ухвалу щодо підготовки до апеляційного розгляду та ухвалу про закінчення підготовки та призначення апеляційного розгляду (ст. 401).

До ухвал суду апеляційної інстанції, що перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, можна віднести:

- 1) про закриття кримінального провадження;
- 2) про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) ухвала судді-доповідача про відмову в поновленні строку на апеляційне;
- 4) ухвала судді-доповідача про повернення апеляційної скарги;
- 5) ухвала судді-доповідача про відмову у відкритті апеляційного провадження;
- 6) ухвала про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами;
- 7) ухвала про відмову у скасуванні вироку, яким була затверджена угода;
- 8) ухвала суду, що здійснював провадження за нововиявленими обставинами тощо.

Законодавством також передбачена можливість постановлення вироку судом на підставі угод, а саме:

- 1) угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;
- 2) угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Чинний КПК України містить прямі заборони на оскарження окремих рішень. Відповідно до частини четвертої ст. 424 КПК ухвала слідчого судді після її перегляду в апеляційному порядку, а також ухвала суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на таку ухвалу оскарженню в касаційному порядку не підлягають.

Існують також і опосередковані заборони на оскарження судових рішень в касаційному порядку. До таких заборон можна віднести вказівки у КПК на те, що відповідне судове рішення підлягає лише апеляційному оскарженню. Наприклад, частина п'ята ст. 539 КПК встановлює, що за наслідками розгляду

клопотання (подання) суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Заборона оскарження тих чи інших судових рішень у касаційному порядку є одним із фільтрів касаційного перегляду кримінальних проваджень, які закріплені в нормах законодавства.

Обмеження на касаційне оскарження судових рішень відповідає правовій природі касаційного перегляду та узгоджується із загальновизнаними стандартами і практикою Європейського суду з прав людини, правова позиція якого полягає у тому, що право доступу до суду не може бути обмежено таким чином або такою мірою, що буде порушена сама його сутність. У своїх рішеннях ЄСПЛ визнає, що відмова у допуску до касаційного (третього) перегляду справи не порушує п. 1 ст. 6 Конвенції, якщо національним законодавством визначені відповідні обмеження та вони є пропорційними і передбачуваними.

ЄСПЛ зазначає, що право на доступ до суду не є абсолютним, воно може бути предметом обмежень, у тому числі щодо умов прийнятності апеляційних скарг, а держави можуть користуватися певною свободою розсуду у цьому питанні. Разом з тим такі обмеження не повинні обмежувати доступ людини таким чином або до такої міри, що порушується сама суть права; такі обмеження не будуть сумісні з п. 1 ст. 6 Конвенції, якщо вони не мають законну мету або якщо немає розумного співвідношення пропорційності між використовуваними засобами і метою, яку прагнуть досягти.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text> (дата звернення: 11.11.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 11.11.2025).

3. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: правове регулювання, доктрина, практика : монографія / за ред. В. Т. Нора. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2016. 686 с.

Лазаренко А. М.,

*доцент кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права
Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОФАЙЛІНГ У МЕХАНІЗМІ ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

В Україні проблема рецидивної злочинності залишається однією з найгостріших. За статистикою, згідно з єдиним звітом Генеральної прокуратури кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення повторно, у випадках, коли судимість не знята й не погашена, за січень–грудень 2025 року становить: кримінальні проступки – 9470; особливо тяжкі злочини – 2965; тяжкі – 277 та нетяжкі – 4169 [1]. І хоча це менші показники, ніж за 2024 рік [2], однак це не зменшує небезпеку рецидивної злочинності, особливо в умовах військового стану.

Аналіз низки наукових праць учених щодо сутності профайлінгу дає можливість стверджувати, що це інтегральна, комплексна методика, яку обґрунтовано можна вважати інструментом запобігання злочинності.

Підтримуємо позицію В. О. Білецького, який вважає, що профайлінг є превентивною технологією в запобіганні злочинності. Основною перевагою цього методу, на думку вченого, є те, що його впровадження сприяє обміну даними про потенційні загрози та ризики, що є важливим для ефективної реакції на них [3, с. 533]. Отже, сучасне розуміння профайлінгу набуває проспективного характеру – формування багатоаспектного профілю засудженої особи для прогнозування ризику повторного злочину та визначення дієвих механізмів втручання. Профайлінг як прикладна технологія оцінки ризиків та індивідуалізації превентивних заходів відкриває нові можливості для поступового зниження показників рецидиву.

Профайлінг у контексті запобігання рецидивній злочинності – це постійний процес збору, аналізу та інтерпретації інформації про особу з метою визначення ймовірності повторного вчинення злочину, ідентифікації факторів, що сприяють криміногенній поведінці, та розроблення індивідуалізованих превентивних заходів.

Загалом у міжнародній практиці при всій різноманітності позицій щодо оцінки ризиків рецидиву сформувалося два основних методи: клінічний і статистичний (актуарний) [4].

У рамках клінічного методу здійснюється медична та психологічна діагностика правопорушника з метою прогнозування його поведінки [5]. У цьому випадку думка фахівця стосовно ризику ґрунтується на даних, отриманих під час його неструктурованого інтерв'ю зі злочинцем, а також на інформації, що міститься в його справі або за необхідності з інших джерел.

Науковець К. Дуглас разом з іншими вченими стверджує, що цей метод прогнозування заснований на професійній думці, досвіді та інтуїції; вибір факторів ризику та способів їх інтерпретації абсолютно суб'єктивний [6]. З цієї причини цей метод оцінки ризиків, незважаючи на його популярність, постійно критикується за недостатню точність і надійність. Для усунення певних недоліків оцінка ризиків здійснювалась також у рамках статистичного (актуарного) методу. Основною метою було забезпечення об'єктивної оцінки на основі статистичних даних [7].

Варто зазначити, що в Україні в результаті тривалої співпраці працівників Центру пробації, міжнародних та національних експертів з удосконалення інструментів пробації Міністерство юстиції України видало наказ від 24.06.2025 № 1776/5. Цей наказ запроваджує новий, удосконалений інструмент оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення повнолітніми суб'єктами пробації – FRAME (Full Risk Assessment Method) [8].

Український інструмент демонструє чітку структурну відповідність класичній парадигмі актуарного профайлінгу, зокрема моделі LSI-R (Level of Service Inventory-Revised). Це проявляється у:

1. Поділі на статичні та динамічні фактори. Наприклад, розділ I охоплює «Історію правопорушень» (статичні фактори), що стосується незмінних характеристик криміногенного минулого. Розділ II містить 12 підрозділів динамічних факторів, які можна змінити через реабілітаційні втручання. Це повністю узгоджується з науковим розумінням того, що статичні фактори є сильними предикторами ризику, тоді як динамічні визначають напрями втручання.

2. Багатовимірності оцінки. Наприклад, інструмент охоплює житло, освіту, роботу, матеріальне становище, психологічні

характеристики (мислення, емоції та поведінка), адиктивну поведінку (алкоголь, наркотики), соціальні зв'язки, сімейні стосунки, ставлення до злочину, поведінку під час відбування покарання та мотивацію до змін.

3. Кількісній системі оцінювання. Бальна система з подальшим визначенням низького, середнього або високого рівня ризику є характерною рисою актуарних інструментів, що дозволяє стандартизувати прогнозування та забезпечує його об'єктивність.

У Методичних рекомендаціях імплементовано всесвітньо визнаний принцип RNR (Risk-Need-Responsivity), розроблений канадськими кримінологами Ендрюсом та Бонта [9]. Відповідно, ризик (Risk) – інтенсивність втручання відповідає рівню ризику. У пункті 14 Методичних рекомендацій прямо вказано, що більш високий рівень втручання повинен забезпечуватися щодо засуджених з вищим рівнем ризику. Це означає, що особи з високим ризиком отримують інтенсивні багатокомпонентні програми, тоді як низькоризикові – мінімальне втручання.

Потреба (Need) – термін «криміногенні потреби» визначається як «актуальні фактори ризику, оцінка яких свідчить про високу вірогідність їх впливу на виникнення протиправної поведінки». Завдання оцінки стосуються встановлення цілей і заходів соціально-виховної роботи з урахуванням індивідуальних потреб, що забезпечує адресність втручання.

Реактивність / сприйнятливність (Responsivity) – концепція «факторів сприйняття», яка містить особистісні фактори чи фактори в оточенні засудженої особи, які впливають на рівень реагування цієї особи на втручання».

Важливою особливістю Методичних рекомендацій є охоплення «факторів захисту» – характеристик та ресурсів особи, сім'ї та громади, які зменшують вплив факторів ризику. Це відображає сучасний напрям у кримінологічному профайлінгу – перехід від ризикорієнтованого до збалансованого підходу, що враховує протективні ресурси. У міжнародній практиці такий підхід використовується, зокрема, в інструменті SAVRY (Structured Assessment of Violence Risk in Youth) для неповнолітніх [10].

Таким чином, Методичні рекомендації за своєю суттю є профайлінговою технологією, що інтегрує ключові елементи міжнародних моделей – актуарну оцінку (подібно до LSI-R),

структуроване професійне судження та принцип Risk-Need-Responsivity. Це не просто механічне копіювання, а адаптація світових стандартів до української правової та пенітенціарної системи.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravororushennya-2> (дата звернення: 01.12.2025).

2. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

3. Білецький В. О., Матняк В. М. Профайлінг як превентивна технологія у запобіганні злочинам на державному кордоні України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 531–533.

4. Blackburn R. *The psychology of criminal conduct: Theory, research and practice*. Chichester, Reino Unido : Wiley, 1994.

5. Andrews D. A., Bonta J. *The psychology of criminal conduct*. 5th ed. New Providence, NJ : LexisNexis Matthew Bender, 2010.

6. Douglas K. S., Hart S. D., Webster C. D., Belfrage H., Guy L. S., Wilson C. M. Historical-Clinical-Risk Management-20, Version 3 (HCR-20V3): Development and Overview. *International Journal of Forensic Mental Health*. 2014. № 13 (2). P. 93–108. URL: <https://doi.org/10.1080/14999013.2014.906519> (дата звернення: 01.12.2025).

7. Grove W. M., Meehl P. E. Comparative efficiency of informal (subjective, impressionistic) and formal (mechanical, algorithmic) prediction procedures: The clinical-statistical controversy. *Psychology, Public Policy, and Law*. 1996. № 2 (2). P. 293–323. URL: <https://doi.org/10.1037/1076-8971.2.2.293> (дата звернення: 01.12.2025).

8. Новий інструмент оцінки ризиків FRAME: крок до ефективної пробації в Україні. URL: <https://www.probation.gov.ua/news/novij-instrument-ocinki-rizikiv-frame-krok-do-efektivnishoyi-probaciyi-v-ukrayini> (дата звернення: 01.12.2025).

9. Andrews D. A., Bonta J., Wormith J. S. The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model: Does adding the Good Lives Model contribute to effective crime prevention? *Criminal Justice and Behavior*. 2011. № 38 (7). P. 735–755. URL: <https://doi.org/10.1177/0093854811406356> (дата звернення: 01.12.2025).

10. Tools to Identify and Assess the Risk of Offending Among Youth. Julie Savignac National Crime Prevention Centre. Canada, 2010. 98 p. URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/tls-dntf-rsk-rprt/tls-dntf-rsk-rprt-eng.pdf> (дата звернення: 01.12.2025).

Макаренко О. В.,

старший викладач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку Державної кримінально-виконавчої служби України характеризується істотними трансформаціями у сфері забезпечення безпеки, законності та правопорядку в місцях несвободи. У цих умовах оперативні підрозділи ДКВС України відіграють ключову роль у протидії злочинності, нейтралізації криміногенних загроз та забезпеченні стабільного функціонування установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. Разом з тим на їхню діяльність істотно впливають сучасні виклики, зумовлені як внутрішніми проблемами пенітенціарної системи, так і загальнодержавними та глобальними процесами.

Одним із основних сучасних викликів для оперативних підрозділів ДКВС України є ускладнення криміногенної обстановки в місцях несвободи. Концентрація осіб з високим рівнем кримінального досвіду, зростання агресивності та соціальної напруженості серед спецконтингенту створюють передумови для вчинення насильницьких злочинів, групових непокор, масових заворушень та інших дій, що дестабілізують роботу установ. У таких умовах оперативні підрозділи змушені постійно вдосконалювати методи аналізу оперативної обстановки, прогнозування ризиків та своєчасного реагування на загрози.

Серйозним викликом є поширення кримінальної субкультури та неформальних ієрархій серед засуджених. Наявність так званих «лідерів кримінального середовища» та стійких негативно спрямованих груп ускладнює реалізацію режимних вимог, створює умови для тиску на інших засуджених і персонал, а також сприяє вчиненню злочинів. Оперативні підрозділи ДКВС України змушені здійснювати системну роботу з виявлення, нейтралізації та роз'єднання таких груп, поєднуючи оперативно-розшукові, профілактичні та організаційні заходи.

Окрему групу викликів становить незаконний обіг заборонених предметів і речовин у місцях позбавлення волі. Незважаючи на посилення режимних і технічних заходів, у практиці діяльності установ ДКВС України продовжують фіксувати факти надходження наркотичних засобів, психотропних речовин, мобільних телефонів, холодної та саморобної зброї. Такі явища не лише створюють безпосередню загрозу безпеці, а й сприяють формуванню тіньових економічних відносин і корупційних ризиків. Для оперативних підрозділів це зумовлює необхідність постійного вдосконалення форм і методів виявлення каналів постачання та осіб, причетних до протиправної діяльності.

Сучасні виклики для оперативних підрозділів ДКВС України пов'язані також з використанням новітніх інформаційних та комунікаційних технологій. Активне застосування засудженими незаконних засобів зв'язку дозволяє їм координувати протиправну діяльність, підтримувати контакти з кримінальним середовищем за межами установ та впливати на перебіг подій у місцях несвободи. У відповідь на це оперативні підрозділи мають розвивати аналітичні спроможності, використовувати автоматизовані інформаційні системи та сучасні технічні засоби з дотриманням вимог законодавства про захист прав людини і персональних даних.

Важливим викликом є необхідність забезпечення балансу між ефективністю оперативно-розшукової діяльності та дотриманням прав і свобод людини. Умови ізоляції, обмеження прав засуджених і осіб, узятих під варту, вимагають від оперативних працівників високого рівня правової культури, чіткого дотримання принципів законності, необхідності та пропорційності. Порушення цих принципів не лише підривають довіру до органів ДКВС України, а й можуть призводити до юридичної відповідальності та негативних міжнародних наслідків для держави.

Не менш актуальним викликом є кадрова проблема. Дефіцит підготовлених оперативних працівників, плінність кадрів, професійне вигорання, психологічне навантаження, низький рівень грошового забезпечення та відсутність фінансування оперативно-розшукової діяльності в ДКВС України негативно впливають на ефективність діяльності оперативних підрозділів.

Складні умови служби, постійний контакт з агресивним середовищем і високий рівень відповідальності вимагають удосконалення системи професійної підготовки, підвищення кваліфікації та психологічної підтримки персоналу.

Сучасні виклики діяльності оперативних підрозділів ДКВС України тісно пов'язані і з реформуванням кримінально-виконавчої системи загалом. Зміна підходів до виконання покарань, орієнтація на ресоціалізацію засуджених, впровадження європейських стандартів поведіння з ув'язненими та засудженими вимагають переосмислення ролі оперативно-розшукової діяльності. Вона має не лише забезпечувати безпеку і правопорядок, а й створювати умови для ефективної виховної та соціально-психологічної роботи.

У цьому контексті особливої уваги потребує питання міжвідомчої взаємодії. Оперативні підрозділи ДКВС України мають тісно співпрацювати з органами Національної поліції, Служби безпеки України, Державним бюро розслідувань, органами прокуратури та іншими суб'єктами сектору безпеки. Ефективність такої взаємодії значною мірою залежить від своєчасного обміну інформацією, чіткої координації дій та узгодженості правових механізмів.

Окремим сучасним викликом для оперативних підрозділів ДКВС України є функціонування установ виконання покарань в умовах воєнного стану та загроз національній безпеці. Воєнні дії, внутрішнє переміщення осіб, зростання рівня соціальної напруги та обмеженість ресурсів істотно впливають на оперативну обстановку в місцях несвободи. За таких умов підвищується ризик дестабілізації оперативної обстановки, зростає ймовірність втеч, масових непокор, поширення панічних настроїв та використання кримінального середовища з деструктивною метою. Це вимагає від оперативних підрозділів підвищеної готовності до реагування на кризові ситуації та тісної взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Ще одним важливим викликом є необхідність удосконалення аналітичної складової оперативно-розшукової діяльності. Сучасні умови вимагають переходу від переважно реактивних форм реагування на злочини до проактивних моделей, заснованих на аналізі ризиків, тенденцій і прогнозуванні розвитку оперативної

обстановки. Оперативні підрозділи ДКВС України потребують розвитку систем кримінального аналізу, використання автоматизованих інформаційних ресурсів, накопичення та узагальнення даних про криміногенні прояви в установах виконання покарань. Водночас впровадження таких підходів має здійснюватися з дотриманням вимог законодавства про захист інформації та персональних даних.

Суттєвим викликом залишається проблема корупційних ризиків у діяльності установ ДКВС України. Наявність незаконних каналів надходження заборонених предметів, можливі зловживання службовим становищем окремих працівників негативно впливають на ефективність оперативно-розшукової діяльності та підривають авторитет служби. У цьому контексті оперативні підрозділи мають відігравати важливу роль у виявленні, документуванні та запобіганні корупційним проявам, у тому числі шляхом проведення превентивних заходів і взаємодії з підрозділами внутрішньої безпеки.

Необхідність впорядкування національної практики оперативно-розшукової діяльності з міжнародними та європейськими стандартами також є сучасним викликом для оперативних підрозділів ДКВС України. Виконання зобов'язань України у сфері прав людини, практика Європейського суду з прав людини, рекомендації міжнародних організацій щодо поводження з ув'язненими вимагають від оперативних працівників глибокого розуміння правових меж своєї діяльності. Це зумовлює потребу в системному підвищенні правової культури персоналу та впровадженні сучасних стандартів професійної етики.

Таким чином, сучасні виклики оперативних підрозділів ДКВС України мають комплексний характер і зумовлені поєднанням криміногенних, організаційних, технологічних, кадрових та безпекових чинників. Їх подолання потребує системного підходу, удосконалення нормативно-правової бази, розвитку аналітичних і кадрових спроможностей, а також поглиблення міжвідомчої та міжнародної співпраці. Лише за умови адаптації оперативно-розшукової діяльності до сучасних викликів можливо забезпечити належний рівень безпеки, законності та правопорядку в установах ДКВС України.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Аброськін В. В., Албул С. В., Єгоров С. О. та ін. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : навчальний посібник. Одеса : ОДУВС, 2020. 400 с.
4. Аркуша Л. І., Пожар В. Г., Стоянов М. М., Шилін Д. В. Основи детективної та оперативно-розшукової діяльності : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., перероб. Одеса : Фенікс, 2023. 97 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25206>; DOI: 10.32837/11300.25206 (дата звернення: 01.12.2025).
5. Основи оперативно-розшукової діяльності : навчальний посібник / О. Ю. Анциферов, О. М. Чистолінов, С. В. Єськов та ін.; за ред. С. М. Гусарова. Харків : Золота миля, 2015. 312 с.
6. Оперативно-розшукова діяльність : курс лекцій. Київ : НАВС. URL: https://nnizdn.navs.edu.ua/files/rozklad/slukhachi/2020/sluh_lekcii_ord.pdf (дата звернення: 01.12.2025).
7. Цехан Д. М. Оперативно-розшукова протидія злочинності у місцях позбавлення волі : монографія. Одеса : Юридична література, 2021. 296 с.

Мисливий В. А.,

професор кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», доктор юридичних наук, професор

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ІНШИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальний кодекс України (КК України) передбачає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111-1) як одну з ключових кримінально-правових новел періоду воєнного стану [1]. Поява цієї кримінально-правової

норми та її активне застосування у правозастосовній практиці дають підстави для формулювання деяких спостережень щодо особливостей суб'єктивної сторони вказаних кримінальних правопорушень, зокрема з позицій запобігання.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень, у період воєнного стану протягом 2022–2025 рр. за ст. 111-1 КК України оцифровано та офіційно оприлюднено 3180 вироків, з яких майже третину (948) становлять кримінальні проступки, передбачені частинами 1 і 2 цієї статті. Така статистика свідчить про значну поширеність соціально небезпечних форм колабораційної поведінки.

Кримінальна відповідальність за вказані діяння настає, зокрема, за публічне заперечення збройної агресії проти України, публічні заклики до підтримки рішень або дій держави-агресора, її збройних формувань чи окупаційної адміністрації, а також за добровільне зайняття громадянином України посад, не пов'язаних із виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади на тимчасово окупованих територіях.

Аналіз судової практики показує, що відповідні кримінальні проступки вчиняються як у формі поодиноких дій, так і шляхом їх поєднання. Поширеними серед них є вербальні та цифрові форми прояву протиправної поведінки, зокрема реалізовані через соціальні мережі та інші електронні комунікаційні платформи. Такі дії проявляються у вигляді публічних розмов, агітаційних висловлювань, дописів, репостів, фото- та відеоматеріалів, які поширюються з використанням комп'ютерної техніки та мобільних пристроїв. Характерним є також застосування програмних засобів із вбудованими VPN-сервісами для доступу до інформаційних ресурсів, заблокованих на території України. Іншою формою колабораційної діяльності в частині 2 статті 111-1 КК України передбачено добровільне зайняття посад рядових працівників у незаконних органах окупаційної влади.

Дослідження вироків засвідчує домінування у судовій практиці контекстуального підходу, за якого суди розгорнуто обґрунтовують нормативні, політичні та воєнні передумови криміналізації колабораційної діяльності. Однак такий підхід нерідко має декларативний характер і не супроводжується належним аналізом суб'єктивної сторони діяння, що призводить

до формального встановлення вини без глибокого з'ясування мотивів і внутрішньої спрямованості поведінки колаборантів.

Матеріали справ свідчать, що колабораційні діяння вчиняються, як правило, добровільно, з власної ініціативи та з прямим умислом. Разом з тим найбільш істотним недоліком у провадженнях цієї категорії є формальний підхід до з'ясування мотивів і мети вчинення кримінальних проступків, які у значній частині вироків або взагалі не встановлюються, або зводяться до шаблонних формулювань.

Мотив кримінального правопорушення традиційно розглядається як внутрішнє спонукання, що визначає спрямованість та зміст протиправної поведінки особи, тоді як мета відображає уявлення винного про бажаний результат своїх дій. Зведення у вироків мотивів до формули «особисті спонукання» є методологічною вадою судового аналізу, оскільки фактично підміняє встановлення внутрішніх детермінант поведінки їх декларативним позначенням і не дає змоги з'ясувати, чи діяла особа з корисливих, ідеологічних, політичних мотивів або з мотивів свідомого неприйняття державної політики, що мають різну кримінально-правову й кримінологічну значущість.

Показовим у цьому контексті є вирок Новобаварського районного суду м. Харкова від 21 листопада 2025 р., яким встановлено, що засуджена, перебуваючи в умовах ізоляції у слідчому ізоляторі, публічно заперечувала збройну агресію Російської Федерації проти України та закликала інших ув'язнених до підтримки дій держави-агресора [2]. Наведений приклад переконливо свідчить, що колабораційна діяльність здатна проявлятися навіть у межах пенітенціарних установ, тобто в середовищі, яке за своїм призначенням має мінімізувати протиправний вплив особи на оточення. Водночас суд, обмежившись констатацією умисного характеру діяння, фактично не з'ясував мотивів стійкої антисоціальної установки засудженої, чим позбавив органи та установи виконання покарань важливої інформації про її особистісні та мотиваційні характеристики, необхідні як для індивідуалізації процесу виправлення, так і для ефективного запобігання подальшим кримінальним правопорушенням.

Особливу небезпеку становлять поодинокі, але соціально резонансні випадки колабораційної діяльності серед

представників освітньої сфери, науково-педагогічних працівників, а також духовенства, оскільки їхній статус об'єктивно розширює коло потенційного впливу на інших осіб.

Однією з ключових перешкод превенції колабораційної діяльності є недотримання судами вимог п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України, відповідно до яких у кримінальному провадженні підлягають доказуванню не лише форма вини, а й мотив і мета вчинення кримінального правопорушення [3]. Ігнорування цих елементів не є формальним недоліком, а підриває здатність кримінального, кримінального процесуального і кримінально-виконавчого законодавства виконувати свої запобіжні функції.

Значною мірою така ситуація зумовлена поширеністю спрощеного провадження у справах про кримінальні проступки, коли обвинувачені не заперечують встановлені обставини, а судовий розгляд здійснюється без участі сторін. Хоча це зменшує навантаження на судову систему, водночас нівелюється важливий виховний та превентивний потенціал судового розгляду, у межах якого особа має безпосередньо отримати публічну негативну оцінку своїх дій від імені держави.

Крім того, суспільство, яке переживає війну за власну державність, має бути обізнаним про реальний стан ціннісних орієнтацій, мотивів і рівня національної солідарності, що неможливо без ґрунтового аналізу суб'єктивної сторони колабораційних проявів та їх профілактики в майбутньому.

Отже, запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність у період воєнного стану стало вимушеним, але концептуально обґрунтованим кроком, спрямованим на захист основ державності України. Разом з тим судова практика демонструє не лише значне поширення кримінальних проступків, а й певну ваду правозастосування – підміну аналізу суб'єктивної сторони формальною констатацією вини. Відсутність у вироках розгорнутої характеристики мотивів, мети й соціально-психологічних детермінант колабораційної поведінки фактично позбавляє кримінальне право його прогностичної та превентивної функцій і унеможливорює розроблення адресних заходів запобігання іншим кримінальним правопорушенням як у межах пенітенціарної системи, так і на рівні суспільства.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

2. Вирок Новобаварського районного суду міста Харкова від 21.11.2025. Справа № 639/8688/25, провадження № 1-кп/639/475/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131938239> (дата звернення: 01.12.2025).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

Михайлик Д. О.,

*прокурор Офісу Генерального прокурора України,
кандидат юридичних наук*

НАСИЛЬНИЦЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сучасне запобігання негативним соціальним явищам, включно з насильницькою злочинністю, вимагає наявності достовірних даних про ці явища, що передбачає насамперед встановлення їх реальних масштабів і стану. Відповідно для уникнення помилок у реалізації кримінальної відповідальності за насильницькі кримінальні правопорушення в умовах війни необхідно мати (та своєчасно інформувати суспільство) максимально повну й достовірну інформацію про стан злочинності в країні.

Це особливо стосується тих кримінальних правопорушень, що стосуються поняття «насильницька злочинність», яка є найбільш суспільно небезпечною як за характером, так і за ступенем. До речі, життя людини, її здоров'я та свобода є найвищими і незмінними соціальними цінностями. З огляду на це комплексний аналіз кримінального насильства, його тенденцій та закономірностей має виняткове кримінологічне, соціальне й навіть політичне значення.

Війна, прояви сепаратизму, намагання створення терористичних організацій, збільшення кількості засобів ураження в незаконному

обігу, зростання рівня тяжких кримінальних правопорушень у складі банд та організованих груп спричиняють зростання насильницької злочинності в Україні.

Звичайно, усе це створює злочинне середовище з власними кодексами поведінки, кримінальними традиціями та високим рівнем організованості. Ослаблення контролю за кордоном, політичні конфлікти та сповільнення реформ у правоохоронній сфері дозволяють злочинному світу поширювати свій вплив. Офіційна статистика, яка вказує на зниження рівня організованої злочинності, не відображає реальну ситуацію, а свідчить про неконтрольовану експансію насильницького злочинного середовища на суспільство.

Такі різновекторні геополітичні впливи на Україну в умовах неефективності гарантій її безпеки, «розмороження» конфліктів біля її кордонів, поширення корупції, а також критична зовнішня залежність національної економіки обумовлюють уразливість України, послаблюють її роль на міжнародній арені, виштовхують на периферію світової політики, у «сіру зону безпеки», перешкоджають розв'язанню нагальних проблем суспільного розвитку й сприяють політичній радикалізації, а також призводять до зростання екстремістських настроїв і рухів, що у стратегічній перспективі може створити реальну загрозу національному суверенітету і територіальній цілісності України.

Водночас задекларовані у Стратегії національної безпеки (затвердженій Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020) законодавчі та інституційні зміни так і залишилися нереалізованими. Прискорення процесів реформування, застарілість положень нормативно-правових актів, наявність прогалин в організації боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань, скорочення спеціальних підрозділів у правоохоронних органах, відсутність належної взаємодії та координації між ними, а також недосконалість моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки, що призводить до низької ефективності результатів боротьби зі злочинністю, свідчать про недосягнення визначених цілей [1]

Вивчаючи питання насильницької злочинності в умовах війни, не слід забувати, що вона являє собою не тільки складний, багатовимірний феномен, детермінований безліччю біологічних і

соціальних факторів і механізмів, а феномен, «включений» у правове поле, тобто вона є частиною правової реальності.

Розкриваючи зміст насильницької злочинності, вітчизняний дослідник А. О. Литвяк доводить, що класифікація кримінальних правопорушень передбачає врахування тих чи інших критеріїв (ознак), залежно від цілей класифікації. Для кримінологічної класифікації набагато важливіше враховувати ознаки, що свідчать про характер антисуспільної спрямованості особистості винного, її глибину і стійкість, про механізм, спосіб злочинного посягання, обставини, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення [2, с. 379].

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

2. Литвяк А. О. Класифікація кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками правоохоронних органів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 377–385.

Михайлик О. Г.,

науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права, доктор юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛУЖБОВИХ ТА КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Службові та корупційні кримінальні правопорушення, що вчиняються в місцях несвободи ДКВС України, – це складна наукова проблема, для розв’язання якої слід звернутися до міжгалузевого підходу дослідження. Вбачається, що це явище недостатньо вивчено з позицій кримінального, адміністративного, кримінально-виконавчого права, соціології та кримінології.

Останнім часом проведено велику кількість досліджень з цієї проблематики як вітчизняними, так і закордонними науковцями, однак з урахуванням особливостей функціонування ДКВС

України проблема службових та корупційних кримінальних правопорушень, що вчиняються в місцях несвободи ДКВС України, залишається недостатньо вивченою і потребує детальнішого наукового пошуку.

Звичайно, кримінальні правопорушення, що вчиняють у місцях несвободи працівники органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) у зв'язку зі своєю службовою діяльністю, є доволі поширеними і становлять підвищену суспільну небезпеку. Оскільки в законодавстві визначено узагальнювальне поняття «службові і корупційні правопорушення», то ми можемо говорити про необхідність правильного застосування спеціальних норм, які спрямовані на обтяження становища осіб, що їх вчиняють.

Особа, яка має фахову юридичну освіту, насамперед сама повинна дотримуватися норм закону, оскільки володіння нею владними повноваженнями надає можливості застосування до засуджених у місцях несвободи різних засобів примусу, тому вона більш небезпечна, ніж будь-яка інша службова особа.

Незважаючи на те, що за останні роки намітилася стала тенденція до зменшення кількості службових та корупційних правопорушень серед персоналу місць несвободи, обстановка в органах і установах виконання покарань ще не дає змогу усунути такі злочини повністю або хоча б зробити їх украй рідкісними.

Вітчизняний учений В. В. Мартиновський, розглядаючи соціально-правову характеристику корупції, пропонує виокремити три законодавчо визначені форми корупції:

1) використання службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей;

2) прийняття неправомірної вигоди чи прийняття її обіцянки / пропозиції для себе чи інших осіб;

3) обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам [1, с. 10].

Отже, корумпованість персоналу ДКВС України є гострою проблемою сучасного українського суспільства, оскільки вона підриває авторитет правосуддя, владні повноваження самої кримінально-виконавчої системи України, формує недовіру населення країни до органів і установ виконання покарань.

Серед кримінальних правопорушень, що вчиняє персонал місць несвободи ДКВС України, варто виділити:

- зберігання, збут або передачу наркотичних засобів;
- одержання хабара;
- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;
- привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;
- перевищення влади або службових повноважень;
- службова недбалість;
- зловживання владою або службовим становищем;
- шахрайство;
- службове підроблення, підроблення документів та їх використання тощо.

У зв'язку з цим, незважаючи на те, що за останні роки намітилася стала тенденція до зменшення кількості службових та корупційних правопорушень серед персоналу місць несвободи, обстановка в органах і установах виконання покарань ще не дає змогу усунути такі злочини повністю або хоча б зрідити їх украй рідкісними.

На думку О. Ю. Бусол та Е. В. Расюка, при наданні кримінологічної характеристики корупційної злочинності можна застосовувати метод так званого «аналітичного скринінгу» злочинності, який полягає в тому, щоб за допомогою аналізу соціальних (політичних, економічних, правових, моральних) явищ, що відбуваються в суспільному житті, ідентифікувати злочинність, тобто виявити ознаки ураженості нею тих чи інших сфер суспільного життя [2, с. 407].

Ми поділяємо думку інших учених, які вказують на необхідність обов'язкового встановлення відношень і зв'язків (кореляції) між елементами цілого. У силу цього набір елементів перетворюється на чітке ціле, де кожен елемент виявляється в кінцевому рахунку пов'язаним з усіма іншими елементами і його властивості не можуть бути зрозумілі без урахування цього зв'язку.

Отже, кримінологічну характеристику службових та корупційних кримінальних правопорушень, що вчиняються в місцях несвободи, можна сформулювати як цілісна, відносно масова сукупність злочинів корупційної спрямованості та осіб, які їх вчинили, котрі посягають на авторитет або охоронювані

законом інтереси ДКВС України, що виражаються у незаконному одержанні неправомірної вигоди або прийнятті обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянці / пропозиції чи наданні неправомірної вигоди особі, яка належить до персоналу ДКВС України, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей, якщо має (може мати) місце використання посадового, службового становища як складової частини механізму злочину.

Список використаних джерел

1. Запобігання корупції : підручник / Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М. В. Романов та ін.; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.
2. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук проф. В. В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук. проф. О. М. Джужі. Київ : ФОП Маслакова, 2020. 612 с.

Ночовна К. А.,

здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр»

Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Приходько Ю. П.,

професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових

експертиз Навчально-наукового експертно-криміналістичного

інституту Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

КОНТРАБАНДА Й ОБІГ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ У В'ЯЗНИЦЯХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на всі сфери суспільного життя, зокрема на функціонування кримінально-виконавчої системи. Умови війни значно ускладнили забезпечення належного рівня правопорядку в установах виконання покарань, що призвело до загострення низки хронічних проблем, серед яких особливе місце посідає контрабанда та незаконний обіг заборонених предметів.

Контрабанда у місцях позбавлення волі в умовах воєнного часу набуває підвищеної суспільної небезпеки, оскільки створює реальні загрози внутрішній безпеці пенітенціарних установ, життю та здоров'ю персоналу й засуджених, а також може використовуватися для вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів. Крім того, нелегальні канали зв'язку та постачання заборонених предметів у в'язниці можуть бути використані для координації злочинної діяльності за межами установ, у тому числі в умовах воєнних дій [1].

Під забороненими предметами у кримінально-виконавчих установах слід розуміти речі, зберігання, використання або розповсюдження яких прямо заборонене кримінально-виконавчим законодавством України, внутрішніми правилами установ та нормативними актами Міністерства юстиції України.

До основних категорій заборонених предметів належать наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги; алкогольні напої та сурогати алкоголю; мобільні телефони, SIM-картки, зарядні пристрої; холодна зброя; вогнепальна зброя, вибухові речовини; грошові кошти; предмети, що можуть бути використані для втечі або нападу на персонал.

У воєнний час перелік таких предметів може фактично розширюватися за рахунок засобів військового призначення, деталей боєприпасів, елементів військової амуніції або інформаційних носіїв, що становлять загрозу державній безпеці [2].

Воєнний стан створює сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які сприяють зростанню незаконного обігу заборонених предметів у в'язницях.

По-перше, значною проблемою є кадровий дефіцит у кримінально-виконавчій системі. Частина персоналу мобілізована до лав Збройних Сил України або залучена до інших оборонних заходів, що знижує можливості контролю та нагляду.

По-друге, матеріально-технічне забезпечення установ виконання покарань у період війни часто є недостатнім. Руйнування інфраструктури, перебої з постачанням, відсутність сучасних технічних засобів огляду значно ускладнюють протидію контрабанді.

По-третє, суттєву роль відіграє психологічний фактор. Постійний стрес, небезпека обстрілів, нестабільність умов

утримання негативно впливають як на персонал, так і на засуджених, що підвищує ризик девіантної поведінки та корупційних проявів.

По-четверте, зростає рівень корупційних ризиків. В умовах економічної нестабільності та недостатнього фінансування пенітенціарної системи окремі посадові особи можуть бути залучені до незаконного сприяння переміщенню заборонених предметів [3]

У воєнний час використовуються як традиційні, так і нові способи доставки контрабанди в місця позбавлення волі. Серед них: передача під час коротких та довгострокових побачень; пересилання у посылках та передачах із маскуванням заборонених предметів; використання безпілотних літальних апаратів; приховане переміщення через недбалість або змову персоналу; використання волонтерських або гуманітарних вантажів з протиправною метою [4].

Незаконний обіг заборонених предметів має комплексні негативні наслідки. Він сприяє зростанню рівня насильства серед засуджених; формуванню злочинних угруповань у межах установ; поширенню наркотичної залежності; організації масових заворушень та непокори адміністрації; підриву авторитету державних інституцій.

У воєнний час такі наслідки можуть мати ще більш небезпечний характер, оскільки дестабілізація ситуації у в'язницях створює додаткові ризики для національної безпеки [5].

Протидія незаконному обігу заборонених предметів у місцях позбавлення волі регулюється нормами Кримінального кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України, а також підзаконними нормативними актами. Однак воєнний стан вимагає адаптації цих норм до нових реалій, зокрема шляхом посилення відповідальності та вдосконалення процедур контролю [6].

Ефективна боротьба з контрабандою у в'язницях в умовах війни потребує комплексного підходу, який охоплює посилення внутрішнього контролю та нагляду; впровадження сучасних технічних засобів (сканери, металодетектори, системи відеоспостереження); підвищення соціального та матеріального забезпечення персоналу; антикорупційну підготовку працівників;

міжвідомчу взаємодію з правоохоронними та військовими органами; удосконалення законодавства з урахуванням воєнних загроз [7].

Контрабанда й обіг заборонених предметів у місцях позбавлення волі в умовах воєнного стану становлять серйозну загрозу як для пенітенціарної системи, так і для національної безпеки України. Ефективна протидія цьому явищу можлива лише за умови комплексного реформування кримінально-виконавчої системи, удосконалення законодавства та підвищення професійної відповідальності персоналу.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

3. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

5. Бандурка О. М. Пенітенціарна система України: проблеми та шляхи реформування. Харків, 2018. 256 с.

6. Саблук С. А. Забезпечення правопорядку в установах виконання покарань в умовах надзвичайних правових режимів. *Право України*. 2022. № 7. С. 112–119.

7. Крестовська Н. М. Кримінально-виконавче право України. Київ, 2020. 384 с.

Оліферчук А. А.,

*здобувачка вищої освіти ступеня «бакалавр»
Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Приходько Ю. П.,

*професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових
експертиз Навчально-наукового експертно-криміналістичного
інституту Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КІБЕРБЕЗПЕКА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стан кібербезпеки в пенітенціарних установах України визначається низкою факторів, серед яких ключовими є: рівень цифровізації систем обліку засуджених, впровадження сучасних технологій захисту інформації, рівень підготовки персоналу та наявність спеціалізованих протоколів реагування на кібератаки. В умовах воєнного стану пенітенціарна система стає більш вразливою до зовнішніх і внутрішніх кіберзагроз, що створює необхідність впровадження комплексних рішень для забезпечення безпеки даних і стабільності роботи установ [1].

Основні кіберзагрози для пенітенціарної системи становлять: несанкціонований доступ до інформаційних систем, витік персональних даних засуджених та персоналу, збої у функціонуванні електронних систем обліку, маніпуляції з цифровими комунікаціями та використання технологій для організації правопорушень усередині закладів. Також спостерігається ризик кібератак, спрямованих на системи відеоспостереження, контрольні пристрої та мережеву інфраструктуру, що може призвести до серйозних порушень безпеки [2].

Сучасні технології забезпечення кібербезпеки охоплюють багаторівневі системи захисту, які поєднують антивірусне програмне забезпечення, міжмережеві екрани, шифрування даних, засоби контролю доступу та системи резервного копіювання. Важливим аспектом є регулярне проведення аудиту інформаційних систем для виявлення вразливостей і моделювання сценаріїв кібератак. Особлива увага приділяється

навчання персоналу та підвищенню їх кіберграмотності, що дозволяє ефективно реагувати на загрози та уникати помилок, які можуть призвести до компрометації систем [3].

В Україні вже впроваджуються практики цифрового моніторингу та контролю доступу до інформаційних ресурсів у пенітенціарних установах. Проте відсутність єдиної інтегрованої системи кіберзахисту створює ризик фрагментарності заходів та підвищує ймовірність успішних атак. Вихідним рішенням є створення єдиної платформи, що забезпечує централізований контроль, швидке виявлення аномалій у роботі систем та оперативне реагування на інциденти [4].

Міжнародний досвід демонструє ефективність комплексного підходу до кібербезпеки у пенітенціарних системах. У США система NIC (National Institute of Corrections) використовує спеціалізовані протоколи реагування, інтегровані платформи моніторингу та регулярне тестування на проникнення. У країнах Європи впроваджують програми навчання персоналу, аудит інформаційних систем та симуляції кібератак для підвищення готовності до інцидентів [5].

Впровадження подібних практик в Україні дозволить знизити ризики витоку інформації та забезпечити стабільну роботу установ навіть в умовах воєнного стану. Додатковим інструментом запобігання правопорушенням є моніторинг цифрових слідів у мережевих системах, контроль за використанням електронних пристроїв і систем управління доступом, а також впровадження політики постійного резервного копіювання та відновлення даних у разі атаки. У разі виявлення порушень мають застосовуватися швидкі й ефективні протоколи реагування, включно з блокуванням доступу, повідомленням адміністрації та правоохоронним органам [6].

Отже, у підсумку можна зробити такий висновок, що забезпечення кібербезпеки в пенітенціарній системі України в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, що охоплює технологічні, організаційні та навчальні заходи. Це дозволить підвищити стійкість установ до кіберзагроз, захистити персональні дані засуджених і персоналу, а також забезпечити стабільну роботу пенітенціарної системи в умовах високого ризику кібератак.

Список використаних джерел

1. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон від 23.06.2005 № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text> (дата звернення: 13.12.2025).

2. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Офіційні матеріали щодо кібербезпеки в державних установах. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/kibergigiyena-v-derzhorganakhderzhspeczv-yazku-zatverdila-metodichni-rekomendaciyi-dlya-navchannya-posadovciv> (дата звернення: 13.12.2025).

3. National Institute of Corrections (NIC), USA. *Cybersecurity Guidelines for Correctional Facilities*. URL: https://www.cisecurity.org/cybersecuritybestpractices?gad_source=1&gad_campaignid=13185464368&gbraid=0AAAAADLJ4LKUjKDIDoEMVGvXKiWa65acr&gclid=Cj0KCQiA0p7KBhCkARIsAE6XlA4Ob2pUqDRgVunOgt7s2M63QhV5FSsXV9rrTzmkrA_gP9QmmAZcaAiaBEALw (дата звернення: 13.12.2025).

4. Симоненко С. П., Щубелка Н. В. Про можливі виклики та загрози реалізації концепції цифрового майбутнього. *Перспективи*. 2022. № 1. С. 94–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Perspekt_2022_1_15 (дата звернення: 13.12.2025).

5. Ковальчук О. В. Сучасні загрози кіберзлочинності в Україні. *Науковий вісник МВС України*. 2022. № 3.

6. Бондаренко А. М. Захист інформаційних систем в умовах воєнного стану. *Інформаційні технології та безпека*. 2023. № 2.

Петровська Ю. М.,

*начальник гуманітарного факультету (очного та заочного навчання) Пенітенціарної академії України,
кандидат історичних наук, доцент*

Попружна А. В.,

начальник кафедри гуманітарних дисциплін гуманітарного факультету (очного та заочного навчання) Пенітенціарної академії України, кандидат історичних наук, доцент

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Недопустимість дискримінації та принцип рівності встановлені як основоположні цінності всього міжнародного співтовариства. Це відображається в ухвалених світовою спільнотою міжнародних актах у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина. Зокрема, статті 1, 2, 7 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. закріплюють

«рівність усіх людей від народження», заборону дискримінації містить і стаття 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. Сутність терміну «дискримінація» висвітлено у Конвенції з подолання дискримінації в освіті від 14 грудня 1960 р. та Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять № 111 від 25 червня 1958 р., а згодом було уточнено в Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р. та у Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. Відповідно до частини 1 статті 1 Конвенції з подолання дискримінації в освіті термін «дискримінація» містить «будь-яке виокремлення, виключення, обмеження чи надання переваги за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, економічного стану чи народження» [1, с. 146].

Попри наявність широкого спектра універсальних і регіональних документів, спрямованих на забезпечення рівності та недискримінації, реальна практика реалізації цих стандартів вказує на стійкість і трансформацію різних форм дискримінації в соціальних, економічних і правових відносинах. Нагадаємо, що стаття 2 Загальної декларації про права людини передбачила, що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) також встановлює загальну заборону дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини (стаття 2). Пакт покладає на держави обов'язок передбачити в національному законі заборону не тільки дискримінації будь-якого роду (стаття 26), але й будь-якого відступу «на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства» (стаття 20). Крім того,

стаття 4 Пакту передбачає, що під час надзвичайного становища в державі, коли життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки такою мірою, якою це диктується гостротою становища, за умови, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЕКПЛ) у статті 14 та статті 1 Протоколу № 12 також закріплює принцип недискримінації. Стаття 24 Конституції України гарантує громадянам рівні конституційні права і свободи та рівність перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

З метою реалізації зазначених конституційних положень, визначення організаційно-правових засад запобігання та протидії дискримінації, забезпечення рівних можливостей щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина ухвалено і діє Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» 3, який вводить загальну заборону дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними.

Кримінальний кодекс України (стаття 161) встановлює кримінальну відповідальність за дії, спрямовані на порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками [2, с. 5–6].

З одного боку, антидискримінація залишається найсильнішою сферою у більшості країн ЄС, водночас український контекст набуває особливого значення у зв'язку з масовим переміщенням українців унаслідок збройної агресії та застосуванням у державах

Європейського Союзу механізму тимчасового захисту, що актуалізує потребу концептуального осмислення антидискримінаційної політики як елементу міжнародних стандартів захисту людських прав [3].

Зазначимо, що міжнародні стандарти захисту прав людини доцільно розуміти як результат еволюції міжнародного права, спрямований на встановлення мінімально необхідних, загальнообов'язкових орієнтирів поведінки держав у сфері забезпечення гідності та свободи особи.

Водночас концептуальне розуміння міжнародних стандартів захисту прав людини не зводиться до фіксації єдиного статичного набору зобов'язань. Їх характерною ознакою є динамічність, що проявляється у здатності адаптуватися до соціальних трансформацій, нових форм уразливості та змін у балансі між публічними інтересами і свободою особи. Саме через таку динаміку міжнародні стандарти набувають змістовного наповнення, трансформуючись із абстрактних нормативних приписів в інструмент оцінки ефективності державної політики, зокрема в частині запобігання дискримінації та забезпечення фактичної рівності, що дозволяє розглядати міжнародні стандарти не як зовнішній орієнтир, а як внутрішній критерій якості правового регулювання в демократичній державі.

Наголосимо, що антидискримінаційну політику в межах міжнародних стандартів захисту прав людини доцільно розглядати не як сукупність окремих заборон чи декларативних принципів, а як цілісну концептуальну конструкцію, що поєднує нормативний, інституційний та процедурний виміри. Міжнародно-правові акти універсального та регіонального рівнів закріплюють принцип недискримінації як загальний стандарт, що пронизує весь масив людських прав незалежно від їх покоління чи сфери реалізації. Особливого значення у цьому контексті набуває співвідношення антидискримінаційної політики з іншими складовими міжнародних стандартів захисту прав людини.

Загалом антидискримінаційна політика постає як динамічний елемент міжнародних стандартів захисту людських прав, який відображає зміну парадигми від формальної заборони нерівного ставлення до комплексного забезпечення фактичної рівності.

Антидискримінаційна політика набуває системного значення для демократичної держави та виступає одним із ключових індикаторів відповідності національного правопорядку сучасним міжнародним стандартам захисту людських прав.

Список використаних джерел

1. Дац А. Міжнародні стандарти та європейська практика у сфері протидії дискримінації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 2 (38). С. 146–150.
2. Практичний посібник аргументації у справах щодо дискримінації / С. Заєць, Р. Мартиновський. Страсбург : Рада Європи, 2015. 72 с. URL: <https://rm.coe.int/16803034ea> (дата звернення: 02.12.2025).
3. Migrant Integration Policy Index. NEW MIPEX. 2025 EU update. URL: https://www.mipex.eu/?gad_source=1&gad_campaignid=17342400187&gbraid=0AAAAAoK5BARxsWKZyT4XRBJasdbOoYBxH&gclid=Cj0KCQiAsY3LBhCwARIsAF6O6XiGu_U3APfcCq4vCxPLXM6XouF8GAjmkpUHJnC7s92jUL1B5F88qGsaAvY6EALw_wcB (дата звернення: 02.12.2025).

Пономарьова А. А.,

аспірантка кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України

МОДЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ООН ЯК ОСНОВА ЗАХИСТУ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Домашнє насильство щодо дітей має універсальний характер і властиве суспільствам з різним рівнем добробуту та культурними традиціями. В умовах воєнного стану вразливість дитини зростає через вимушені переміщення, втрату соціальних зв'язків, тривалий стрес опікунів і травматичний досвід (небезпека, розлука, втрата житла), що підсилює конфліктність і знижує самоконтроль дорослих.

Модельне законодавство ООН у сфері протидії домашньому насильству формує узгоджену систему норм і процедур та слугує орієнтиром для законотворців і правозастосувачів. Воно фіксує чіткі дефініції насильства щодо дитини, передбачає інструменти термінового і тривалого захисту, умови застосування захисних приписів, порядок документування, обов'язки поліції та судів, доступ до правової, психологічної і медичної допомоги,

механізми перенаправлення. Завдяки міжвідомчій координації ця рамка забезпечує швидкий і послідовний захист дитини, уніфікацію практик і зниження ризику повторних інцидентів, у тому числі в умовах воєнного стану.

На доктринальному рівні наведено розуміння корелює з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], Стамбульської конвенції «Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» [2] та Лансаротської конвенції «Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» [3], які покладають на державу обов'язок запобігати насильству, забезпечувати захист постраждалих і ефективно переслідувати кривдників із пріоритетом найкращих інтересів дитини.

У межах української правової системи ці засади конкретизуються Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [4], нормами Кримінального кодексу України [5] та Кримінального процесуального кодексу України [6] з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини і особливостей правового режиму воєнного стану.

Модельне законодавство ООН у сфері протидії домашньому насильству [7; 8] становить узгоджений комплекс дефініцій, процедур та інституційних ролей, спрямований на цілісну відповідь держави на ризики щодо дітей. Його структура вибудовується навколо послідовності: ідентифікація ризиків, терміновий захист, процесуальні гарантії, міжвідомча координація, моніторинг виконання, що трансформує міжнародні стандарти у практичні приписи для поліції, судів, служб у справах дітей та соціальних служб. Нормативна логіка полягає у забезпеченні узгодженості з актами міжнародного права та операціоналізації відповідних вимог у національному праві, з урахуванням адаптації процедур під час воєнного стану.

Пропонується чітке розмежування фізичного, психологічного, сексуального та економічного насильства щодо дитини з окремим урахуванням ситуацій, коли посягання здійснюється в її присутності як самостійної форми психологічної шкоди. Узгодженість термінів забезпечує єдність правозастосування і коректність кримінально-правової кваліфікації.

Пріоритет надається найкращим інтересам дитини, реалізується право бути вислуханою з урахуванням віку та зрілості, гарантується участь фахівця з дитячої психології у процесуальних діях. Такий підхід мінімізує ризики вторинної віктимізації та підвищує якість доказування.

Передбачаються термінові заборонні приписи та інші обмежувальні заходи, спрямовані на швидке припинення небезпеки й недопущення безконтрольного контакту кривдника з дитиною. За умов ускладненого доступу до органів державної влади забезпечується можливість дистанційного звернення і ухвалення рішень у скорочені строки.

Обов'язки поліції та суду. Встановлюються вимоги до первинної оцінки ризиків, належного документування обставин події, повного інформування постраждалих про їхні права та оперативного розгляду заяв і клопотань. Практика має враховувати попередні інциденти і забезпечувати безперервність захисту на всіх етапах провадження.

Доступ до допомоги. Гарантується отримання правової, психологічної та медичної допомоги, функціонування притулків і служб у справах дітей, а також доступ до безоплатної правової допомоги. Визначаються чіткі механізми взаємного перенаправлення між суб'єктами для безперервного супроводу сім'ї.

Моніторинг і дані. Формується єдина система статистичного обліку, що охоплює винесені приписи, їх виконання та частоту повторних інцидентів. Аналітична обробка даних слугує підставою для корекції політик і підвищення ефективності заходів захисту.

У контексті воєнного стану пріоритетними є швидкість і безперервність правового реагування на звернення про домашнє насильство щодо дітей. Ефективність захисту залежить від процедур, які дають змогу ухвалювати термінові та обмежувальні приписи у стислі строки, зокрема з використанням дистанційних механізмів подання заяв і розгляду матеріалів, коли фізичний доступ до судів або органів правопорядку ускладнений небезпекою, комендантськими обмеженнями чи зруйнованою інфраструктурою. Юридичні алгоритми мають передбачати чіткі критерії оцінки невідкладності, інтеграцію електронних сервісів і можливість оперативної комунікації між суб'єктами взаємодії,

що мінімізує часові лаги між повідомленням, фіксацією події та фактичним наданням захисту.

Масові переміщення населення зумовлюють розрив контактів із соціальними службами та зміну юрисдикцій, що унеможлиблює механічне відтворення довоєнних маршрутів допомоги. За цих умов необхідно вибудувати міжрегіональну координацію і стандартизовані протоколи перенаправлення справ, аби забезпечити безперервний супровід сімей з дітьми незалежно від місця їхнього тимчасового перебування. Узгодження підсудності та підслідності, а також уніфікація вимог до документів дають змогу уникати повторного збору відомостей, прискорювати призначення захисних заходів і зменшувати ризик втрати критичної інформації.

Окремого значення набуває підтримання безперервності індивідуального плану безпеки дитини в ситуаціях евакуації та повернення. Ідеться про збереження інформаційного сліду провадження, зокрема медичних висновків, психологічних оцінок, копій приписів і контактів відповідальних фахівців у різних регіонах. Технологічні рішення на кшталт захищених реєстрів та контрольованого доступу до даних мають поєднуватися з чіткими правилами передачі справ між установами, що дозволяє відтворювати послідовність попередніх дій і уникати провалів у захисті.

Суттєвим ризиком у період збройного конфлікту є вторинна віктимізація неповнолітніх під час процесуальних дій. Нефахово організовані або багаторазові опитування, відсутність належних умов для комунікації з дитиною та контакт із кривдником без нагляду підсилюють психологічні травми і підривають довіру до правосуддя. Для мінімізації цих ризиків необхідні спеціально обладнані дитячі кімнати правосуддя, участь психолога чи педагога, застосування відеофіксації та дистанційних інструментів, а також уніфіковані методики щадного інтерв'ювання.

Нарешті, практична реалізація захисту обмежується ресурсними та координаційними чинниками. Дефіцит підготовлених фахівців, нестача безпечних місць для тимчасового розміщення, перебої в логістиці і комунікаціях, а також фрагментарність міжвідомчої взаємодії знижують спроможність системи оперативно реагувати на загрози.

Подолання цих бар'єрів потребує пріоритезації випадків із підвищеним ризиком для дітей, запровадження спільних стандартів обліку й моніторингу, регулярних координаційних нарад на рівні громад і регіонів, а також цільових програм підготовки персоналу.

Таким чином, модельне законодавство ООН у сфері протидії домашньому насильству надає цілісний набір інструментів для захисту дитини. Послідовне застосування його положень у період воєнного стану дозволяє швидко нейтралізувати ризики, підтримувати безперервність супроводу та гарантувати процесуальні права дитини.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 30.10.2025).

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 30.10.2025).

3. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 30.10.2025).

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 30.10.2025).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 30.10.2025).

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.10.2025).

7. Handbook for Legislation on Violence against Women. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20egislation%20on%20violence%20against%20women.pdf?utm> (дата звернення: 30.10.2025).

8. United Nations. General Assembly. Crime prevention and criminal justice measures to eliminate violence against women: General Assembly resolution 52/86, 02 February 1998, A/RES/52/86. New York: United Nations, 1998. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/52/86?utm> (дата звернення: 30.10.2025).

Попружний Т.,

*студент природничо-математичного факультету
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка*

Кисельов О.,

*студент медичного факультету № 1
Полтавського державного медичного університету*

ХІМІЧНІ РЕЧОВИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛІСТА

Під час розслідування кримінальних правопорушень нерідко виникають завдання щодо визначення внутрішньої будови, складу, структури та властивостей певної речовини (фарби, волокон одягу, горючих матеріалів, наркотиків тощо), виявленої на місці події, під час обшуку або інших слідчих дій. Криміналісти здавна приділяли увагу пошуку можливостей аналізу відповідних об'єктів з метою їх індивідуалізації та встановлення групової належності. В основі таких досліджень – технології природничих і технічних наук, насамперед хімії [1].

Сутність застосування лабораторних методів полягає у проведенні дослідження об'єктів, явищ або процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, особою, яка володіє науковими технічними або іншими спеціальними знаннями (експертом). Одними з найбільш поширених методів лабораторної криміналістики є хімічні методи дослідження, об'єктами яких стають речовини та предмети матеріального світу, з метою встановлення їх складу, походження, однорідності або різнорідності. Багато хімічних методів поєднуються з фізичними, утворюючи фізико-хімічні методи. З класичних хімічних методів найчастіше застосовуються полярографічні, хроматографічні та спектральні [2].

Аналіз складу речовин здійснюється за допомогою методів аналітичної хімії. Їх прийнято зокрема поділяти на методи якісного та кількісного аналізу. Якісний аналіз полягає у встановленні хімічного складу речовини, тобто з яких елементів він складається, а кількісний – у виділенні та визначенні кожного складового елемента.

Серед хімічних методів якісного аналізу найпоширенішими є крапельний аналіз та мікрокристалоскопія. Крапельний аналіз

полягає у проведенні хімічних реакцій невеликої кількості речовини, що аналізується, та спеціальних реагентів. Мікрокристалоскопічні реакції полягають у впливі на досліджувану речовину певних реагентів, які викликають формування характерних кристалічних опадів.

З хімічних методів кількісного аналізу найчастіше застосовують методи гравіметричного аналізу і титриметричного аналізу. Гравіметричний аналіз – це метод, що полягає у вимірюванні точної маси певної хімічної речовини або сполуки. Титриметричний аналіз заснований на точному вимірі об'ємів розчинів 2-х речовин, що вступають між собою в реакцію. У криміналістичних дослідженнях методи гравіметричного та титриметричного аналізу застосовуються доволі широко, у тому числі комплексно для аналізу хімічних сумішей. Основними перевагами цих методів є доступність обладнання, простота, технологічність і при цьому достатньо висока точність [2, с. 65].

Загалом хімія перебуває на стику науки та кримінального правосуддя, надаючи основні висновки, які можуть вирішити справу. Ця міждисциплінарна галузь застосовує хімічні методи та принципи для аналізу фізичних доказів, зібраних з місць злочину, допомагаючи з'ясувати, що сталося, і зрештою ведучи до правосуддя. З розвитком технологій вплив хімії на кримінальні розслідування стає дедалі глибшим, впливаючи як на вирішення справ, так і на сприйняття громадськістю ефективності правоохоронних органів.

Хімія передбачає дослідження різних типів матеріалів, включно з наркотиками, вибуховими речовинами та біологічними зразками. Аналіз цих речовин вимагає глибокого розуміння хімії, а також спеціалізованих методів, таких як хроматографія, мас-спектрометрія та спектрофотометрія. Ці методи дозволяють судовим хімікам ідентифікувати невідомі речовини, кількісно визначати хімічні сполуки та визначати джерело доказів, що робить їх незамінними в широкому спектрі розслідувань.

Одним із найважливіших застосувань судово-медичної хімії є аналіз наркотиків. Правоохоронні органи часто стикаються із ситуаціями, пов'язаними з незаконним обігом наркотиків, і судово-медичні хіміки відіграють ключову роль у визначенні складу цих речовин. Точна ідентифікація наркотиків не лише

допомагає в переслідуванні правопорушників, а й допомагає зрозуміти моделі незаконного обігу наркотиків, тим самим формуючи стратегії запобігання. Зі зростанням популярності синтетичних наркотиків та нових психоактивних речовин здатність швидко адаптувати аналітичні методи для виявлення цих загроз, що постійно змінюються, стала ключовим напрямом судово-медичної хімії. Ще однією галуззю, де судово-медична хімія проявляє себе, є аналіз слідів доказів. Волосся, волокна, фарба та залишки вогнепальної зброї можуть забезпечити життєво важливі зв'язки між підозрюваним та місцем злочину. Судово-медичні хіміки використовують складні методи для аналізу цих матеріалів на мікроскопічному рівні, що дає уявлення про обставини злочину.

Наприклад, аналіз залишків вогнепальної зброї може вказати, чи застосував підозрюваний вогнепальну зброю, що є ключовим доказом у справах про вбивства та напади. Надійність таких аналізів постійно підвищується завдяки розвитку технологій, що призводить до більш точних та обґрунтованих результатів у суді.

Ба більше, судова хімія відіграє важливу роль у токсикології, яка досліджує біологічні зразки, такі як кров і сеча, для виявлення наявності наркотиків або отрут. Цей аспект особливо важливий у випадках передозування або отруєння. Судові токсикологи можуть визначити не лише наявність речовини, а й її концентрацію, що може вплинути на обставини смерті або втрати дієздатності. Здатність відстежувати хронологію впливу може допомогти слідчим скласти розповідь про події, забезпечуючи ясність у часто заплутаних ситуаціях.

Зростання цифрової криміналістики також вплинуло на судову хімію. З розвитком технологій злочинці все частіше використовують цифрові пристрої для полегшення своєї діяльності. Судові хіміки тепер співпрацюють з експертами з цифрової криміналістики для аналізу хімічних доказів, пов'язаних з електронними пристроями, таких як залишки, знайдені на смартфонах або комп'ютерах. Таке зближення дисциплін підкреслює необхідність міждисциплінарного підходу в сучасних судових розслідуваннях.

Поряд з тим цілісність судово-медичних доказів має першорядне значення, оскільки забруднення або неправильне

тлумачення можуть призвести до помилкових вироків або виправдання винних. Безперервне навчання та дотримання суворих стандартів є важливими для судово-медичних хіміків, щоб підтримувати достовірність своїх висновків [3].

Отже, хімія є незамінним інструментом у досягненні правосуддя. Її здатність перетворювати складні хімічні аналізи на чіткі практичні висновки надає правоохоронним органам докази, необхідні для розкриття злочинів та захисту суспільства. Інтеграція передових технологій та міждисциплінарна співпраця, безсумнівно, розширяють можливості судових хіміків. Зрештою дотримання суворих наукових стандартів сприятиме, щоб судова хімія продовжувала відігравати ключову роль у підтримці правосуддя та суспільної довіри до системи кримінального правосуддя.

Список використаних джерел

1. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Деякі теоретичні та прикладні проблеми розвитку криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 548–551.

2. Степанюк Р. Л., Гусева В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навчальний посібник. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с.

3. Bhakyajothi C. The Role of Forensic Chemistry in Recent Crime Solving. *Research & Reviews: Journal of Chemistry*. 2024. 13:007. URL: <https://www.rroj.com/open-access/the-role-of-forensic-chemistry-in-recent-crime-solving.php?aid=94936> (дата звернення: 11.12.2025).

Сікорська Н. В.,

*ад'юнкт кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права
Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України*

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СУТЕНЕРСТВА ТА ВТЯГНЕННЯ У ПРОСТИТУЦІЮ

Аналіз кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення у проституцію потребує звернення до історичних передумов формування відповідних заборон. Криміналізація цих діянь має еволюційний характер і пов'язана зі зміною суспільних уявлень про проституцію, її соціальні ризики та роль третіх осіб у сексуальній експлуатації. У цьому зв'язку особливого значення набуває аналіз історичних моделей легітимації проституції та

трансформації правових підходів до діяльності третіх осіб, які отримують прибуток від надання сексуальних послуг іншими.

Історично ставлення до проституції було неоднозначним. У різні періоди її сприймали як соціально допустиме або навіть регламентоване явище. З часом підходи змінювалися: від толерантного ставлення поступово перейшли до усвідомлення потреби кримінально-правового реагування на діяльність осіб, які отримують прибуток від сексуальної експлуатації інших. Така еволюція стала підґрунтям сучасної криміналізації сутенерства та втягнення у проституцію.

Водночас історичний розвиток свідчить, що правова оцінка проституції значною мірою залежала від соціально-економічних умов розвитку суспільства, релігійних уявлень та культурних норм, пов'язаних із сексуальністю і мораллю. Ці обставини мають безпосереднє значення для розуміння сучасної правової оцінки таких явищ, як сутенерство, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, а також втягнення у проституцію неповнолітніх чи осіб, які перебувають у вразливому стані.

Уже в найдавніших цивілізаціях Близького Сходу проституція могла мати інституційне, сакральне або економічне обґрунтування. Наприклад, у месопотамських містах (Урук, Вавилон) вона розглядалася не лише як соціально допустиме, а й як культурно значуще явище. Практики храмової проституції, що мали місце в рамках культу Іштар, легітимізувалися через релігійні функції [1]. У Греції гетери не лише брали участь у суспільному житті, але й оподатковувалися, тобто визнавалися суб'єктами економічної діяльності. У Римській імперії проституція була легалізованою та регламентувалася державою – зокрема, передбачалася реєстрація повій і фіксація їхнього статусу в правових документах [2].

Однак у процесі історичної трансформації відбулося поступове зрушення в бік репресивного підходу до проституції. Такі зміни були зумовлені християнською мораллю, поширенням патріархального контролю над жіночою сексуальністю, а згодом – розвитком інститутів сучасної держави.

У подальшому з формуванням сучасних держав акцент поступово змістився від сприйняття проституції як соціально допустимого явища до криміналізації діяльності третіх осіб, які

отримують прибуток від сексуальної експлуатації інших. Зокрема сутенерства, торгівлі людьми та втягнення у проституцію. Така трансформація стала відповіддю на зростання усвідомлення ризиків експлуатації, примусу та насильства щодо вразливих груп, насамперед жінок і дітей.

Як зазначають дослідники, у класичних правових системах тривалий час домінував регламентаційний підхід, за якого держава визнавала існування проституції, однак поступово відмовлялася від нього під впливом ідей захисту людської гідності та прав людини. Активний перехід до криміналізації посередницької діяльності у цій сфері відбувся у XX столітті, зокрема під впливом міжнародних зобов'язань держав щодо протидії торгівлі людьми та сексуальній експлуатації [3].

У закордонній доктрині зазначається, що сучасні кримінально-правові підходи сформувалися під впливом правозахисної та феміністичної критики регламентаційних моделей, які розглядалися як такі, що виправдовують експлуатацію жінок. Водночас еволюція правових механізмів протидії сексуальній експлуатації відображає загальну тенденцію переходу від морально-каральної моделі до правозахисної, у центрі якої перебуває вразливість жертв і відповідальність експлуаторів [1]. У сучасних компаративних дослідженнях також наголошується, що криміналізація сутенерства значною мірою стала результатом міжнародної уніфікації стандартів захисту прав людини, зокрема в межах діяльності ООН і Ради Європи.

У цьому контексті важливо наголосити, що сучасна кримінально-правова заборона на сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією має не лише моральний, а й соціальний та захисний характер. Вона спрямована на охорону особистої свободи, сексуальної недоторканності, людської гідності та автономії особи, а також на запобігання економічній і психологічній експлуатації у сфері надання сексуальних послуг. Такий підхід відображає трансформацію кримінально-правової політики від морального осуду поведінки до пріоритетного захисту фундаментальних прав людини як безпосереднього об'єкта кримінально-правової охорони.

Список використаних джерел

1. Lerner G. The Origin of Prostitution in Ancient Mesopotamia. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 1986. Vol. 11. No. 2. P. 236–254. URL: <https://www.jstor.org/stable/3174047> (дата звернення: 14.12.2025).
2. McGinn T. A. J. Prostitution, Sexuality, and the Law in Ancient Rome. Oxford : Oxford University Press, 1998. 416 p.
3. Шендрик В. В. Кримінально-правова характеристика сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією як одна із підвалин протидії злочинності. *Форум права*. 2015. № 1. С. 366–370.

Стрелюк Я. В.,

*керівник Кіровоградської обласної прокуратури,
старший радник юстиції, доктор юридичних наук*

ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Насильницька злочинність у місцях несвободи Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) є не тільки небезпечним посяганням на цілі і завдання правосуддя, нормальну роботу установ виконання покарань ДКВС України, а являє собою реальну загрозу життю та здоров'ю засудженим і персоналу місць несвободи.

Беззаперечно, вчинення засудженим у місцях несвободи ДКВС України нового кримінального правопорушення – це надзвичайна подія, або, як назвав І. Копотун, надзвичайна подія кримінального характеру в кримінально-виконавчій установі [1, с. 40].

Отже, кримінальні правопорушення, вчинені засудженими в місцях несвободи ДКВС України, завжди отримують широкий громадський резонанс, є об'єктом обговорення українськими і міжнародними правозахисними організаціями, нерідко надають їм політичне забарвлення.

Вивчаючи насильницьку злочинність у місцях несвободи ДКВС України, ми не могли обійти визначення терміну «насильство», яке застосовується для опису різних явищ і визначається в широкому та у вузькому сенсах.

З одного боку, насильство поєднує навмисність і фактичне вчинення акту насильства, а з іншого – воно залежне від результату настання наслідків. В Особливій частині

Кримінального кодексу України поняття «наси́льство» вживається в більш ніж 40 статтях Особливої частини як конструктивна або кваліфікуюча ознака низки кримінальних правопорушень або окремих їх видів.

За результатами дослідження ми можемо з упевненістю стверджувати, що насильство є складним соціальним явищем не тільки в суспільстві, а й у місцях несвободи ДКВС України, де ця проблема особливо гостра. На підставі проведеного дослідження нам вдалося встановити, що в установах виконання покарань, крім низки злочинів проти статевої свободи, життя і здоров'я людини, насильство також присутнє в пенітенціарних злочинах (ст. 392, ст. 393 КК України) і може виявлятися в трьох формах:

1) застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я, щодо засудженого або співробітника місця позбавлення волі чи місця утримання під вартою у зв'язку зі здійсненням ним службової діяльності;

2) застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, щодо засудженого або співробітника місця позбавлення волі чи місця утримання під вартою у зв'язку зі здійсненням ним службової діяльності;

3) загроза застосування насильства щодо засудженого або співробітника місця позбавлення волі чи місця утримання під вартою у зв'язку зі здійсненням ним службової діяльності.

Аналізуючи диспозиції норм КК України, вітчизняний учений О. Ведмицький дійшов висновку, що законодавець до поняття насильства включає заподіяння смерті, тяжкої, середньої тяжкості і легкої шкоди здоров'ю людини, нанесення побоїв чи вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю потерпілому[3, с. 14].

При цьому низка кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в місцях несвободи ДКВС України, властиві лише цій категорії осіб, оскільки їх вчинення можливе тільки під час відбування покарань. Зокрема до них належать:

1) ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389);

2) ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі (ст. 390);

3) злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391);

4) дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392);

5) втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393);

6) втеча зі спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394) [3].

Квінтесенцією проведеного дослідження є висновок про те, що насильство є складним соціальним явищем не тільки в суспільстві, а й у місцях несвободи ДКВС України, де ця проблема особливо гостра.

Список використаних джерел

1. Втеча в'язнів з місць несвободи (міжгалузеве дослідження) : монографія / О. В. Ведмідський, А. І. Богатирьов, О. О. Некрасов. Київ : ВД «Дакор», 2015. 228 с.

2. Копотун І. М. Поняття надзвичайних подій кримінального характеру в кримінально-виконавчих установах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 3. С. 39–42.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.09.2025).

Супрун-Ковальчук Т. М.,

*доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
комунального закладу вищої освіти «Барський
гуманітарно-педагогічний коледж ім. Михайла Грушевського»,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ

Корупційні ризики в діяльності персоналу пенітенціарної служби становлять одну з найбільш уразливих ділянок функціонування системи виконання покарань, що зумовлює високу актуальність теми у сучасних умовах реформування правоохоронного сектору. Корупція в установах виконання покарань безпосередньо впливає на дотримання прав людини, рівність доступу до гарантій, безпеку персоналу та ув'язнених, а також формує негативний суспільний образ державних органів. Розглядуване негативне явище підриває верховенство права,

створює нерівні умови тримання і ставить під сумнів здатність держави виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання у сфері поводження з утримуваними особами (зокрема відповідно до UN Nelson Mandela Rules та рекомендацій СРТ).

Вивчення причин виникнення корупційних ризиків та розроблення практичних заходів їх мінімізації є складовою частиною реформи пенітенціарної системи та запорукою дотримання прав людини.

Питання корупційних проявів у пенітенціарній системі досліджували як українські, так і закордонні науковці, серед яких варто виокремити О. Банчука, І. Богатирьова, О. Литвинова, М. Хавронюка, А. Чорненка, О.Шкуту та ін., а також експертів Ради Європи та UNODC, котрі у своїх аналітичних звітах неодноразово наголошували на системності корупції в пенітенціарних установах та необхідності комплексного підходу до її мінімізації.

Корупційні ризики в діяльності персоналу виникають через поєднання організаційних, економічних, кадрових та етичних чинників. Нечіткі внутрішні регламенти, надмірна дискреція посадових осіб, низький рівень матеріального забезпечення, вплив зовнішніх кримінальних груп, недостатня професійна підготовка та низький рівень культури добросовісності створюють сприятливі умови для зловживань. Зокрема, отримання неправомірної вигоди за надання привілеїв, незаконна передача заборонених предметів, зловживання владою та неформальні домовленості з ув'язненими є найбільш поширеними формами корупції.

Важливим фактором поширення корупції серед персоналу пенітенціарної служби є її латентність, оскільки багато корупційних проявів залишаються непоміченими через обмежений контроль, недостатню прозорість внутрішніх процедур та низьку готовність засуджених і колег повідомляти про порушення, що створює умови для системного повторення правопорушень і ускладнює їх ефективне виявлення та запобігання.

Свою чергою латентність корупції в пенітенціарній службі безпосередньо пов'язана з відсутністю відкритої та деталізованої статистики щодо правопорушень саме серед її персоналу. Оскільки державні органи, такі як НАЗК та Офіс Генерального прокурора, публікують загальні дані про корупційні кримінальні

правопорушення без розподілу за професійними групами, фактична картина проявів корупції в пенітенціарній сфері залишається невидимою для науковців, аналітиків і громадськості. Це ускладнює моніторинг, виявлення та запобігання корупційним діям серед персоналу, створюючи сприятливі умови для їх системного повторення. Відсутність спеціалізованих даних також знижує ефективність розроблення превентивних заходів та оцінки ризиків, адже заходи антикорупційної політики базуються на неповній або агрегованій інформації, що не враховує специфіку пенітенціарних установ та особливості поведінки їх персоналу.

Рекомендації міжнародних організацій свідчать про необхідність поєднання правових, технічних та етичних інструментів як єдиного комплексу превенції. Мова йде про рекомендації Ради Європи, ООН та її Бюро з наркотиків та злочинності (UNODC) а також Групи держав проти корупції (GRECO), які фокусуються на комплексному підході до запобігання корупції в пенітенціарній системі:

1. Запровадження ефективних внутрішніх механізмів контролю та аудиту: Рада Європи та GRECO рекомендують створювати незалежні підрозділи внутрішнього контролю в пенітенціарних установах, які здійснюють регулярні перевірки діяльності персоналу, аудит фінансових операцій та контроль дотримання правил служби. Це зменшує можливості для зловживань, підвищує прозорість і формує дисципліновану корпоративну культуру.

2. Використання електронних і технічних засобів моніторингу: UNODC та Рада Європи рекомендують застосовувати сучасні інформаційні системи для обліку надходжень і витрат, електронний контроль доступу до об'єктів та відеоспостереження у місцях із підвищеним ризиком корупції. Ці заходи дозволяють фіксувати дії персоналу, забезпечують доказову базу та слугують превентивним інструментом.

3. Підвищення професійної етики та регулярне навчання персоналу: рекомендовано проводити обов'язкові тренінги з антикорупційної політики, етичних стандартів і прав людини для всього персоналу. В ООН наголошують, що формування етичної

культури та усвідомлення наслідків корупційних дій є ключовим фактором запобігання зловживанням у пенітенціарних закладах.

Як результат – основними напрямками запобігання корупції є не лише оновлення нормативної бази, а й створення дієвих інституційних механізмів контролю. Його ефективність може бути забезпечена діяльністю незалежних антикорупційних підрозділів, зовнішнім моніторингом (Омбудсман, громадські спостерігачі, міжнародні місії) та регулярними аудитами.

У цьому контексті особливого значення набувають цифровізація внутрішніх процесів, посилення кадрової політики, ротація на ризикових посадах, підвищення прозорості управлінських рішень та належний захист викривачів.

На основі викладеного вище, можемо зробити висновок, що корупційні ризики в діяльності персоналу пенітенціарної служби є наслідком поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів, а їх подолання потребує системної, багатовекторної політики. Комплексне впровадження правових, організаційних, кадрових і технічних заходів здатне створити умови, за яких корупційні практики втрачатимуть можливість існувати. Це своєю чергою сприятиме зміцненню законності, забезпеченню прав людини та підвищенню ефективності пенітенціарної системи загалом.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 43. Ст. 456.
2. Національне агентство з питань запобігання корупції. Аналітичний звіт про стан запобігання корупції в Україні за 2023 рік. Київ, 2024. 52 с.
3. Council of Europe. GRECO Fourth Evaluation Round: Evaluation Report on Ukraine. Strasbourg : Council of Europe, 2015. 68 p.
4. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Handbook on Anti-Corruption Measures in Prisons. Vienna, 2015. 80 p.
5. Державна служба України з питань виконання покарань. Звіт про діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України 2020–2023 рр. Київ, 2024. 60 с.

Томков О. М.,

аспірант кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ЗБРОЇ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із важливих напрямів у протидії Національною поліцією України (далі – НПУ) незаконному обігу зброї, що вчиняється організованими злочинними групами, є взаємодія з іншими правоохоронними органами.

Взаємодія – це філософська категорія, яка показує специфічний тип взаємозв'язків між об'єктами, коли кожен з об'єктів впливає на інші об'єкти, приводячи їх до зміни, і водночас зазнає впливу з боку кожного з цих об'єктів, тобто зумовлює зміну його стану.

Взаємодія визначається як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь; взаємний вплив, який зумовлює зміну стану [1].

Тому, зважаючи на цей аспект, ми використовуємо поняття «взаємодія» як основне, оскільки в ньому робиться акцент на зв'язках, зміні станів об'єктів, які зазнають впливу, реальної взаємодії.

Розглядаючи суть взаємодії, потрібно звернути увагу на такі положення:

- а) можливі як позитивні, так і негативні наслідки взаємодії;
- б) кожний об'єкт взаємодії може бути її ініціатором;
- в) елементи, що взаємодіють, мають схожі властивості;
- г) відокремлені об'єкти, що взаємодіють, мають спільні засоби, мету, діяльність;
- д) коли системи функціонують одночасно, тоді має місце взаємодія;
- е) коли наявні дві чи більше співіснуючі системи з подібними функціями, тоді існує взаємодія;
- є) під час взаємодії відбувається зміна якісних рис об'єктів взаємодії.

Деякі вчені вважають, що поняття «взаємодія» поєднано з функціями управління і саме тому може досліджуватись як форма зв'язку частин системи, які, взаємодоповнюючи, утворюють умови для ефективного функціонування всієї системи [2, с. 80].

Якісне функціонування будь-якої системи планує відповідну організацію взаємодії її складових між собою, а також взаємодію зі складовими інших соціальних систем. Тому не є винятком і система НПУ, управління якою планує організацію взаємодії між оперативними підрозділами НПУ та іншими підрозділами й відомствами, зокрема під час організації протидії оперативними підрозділами кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю.

На цей час нормативними актами МВС України визначено, що основним завданням взаємодії, зокрема оперативних підрозділів з іншими органами та підрозділами поліції, є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх вчинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Важливо вказати, що, незважаючи на широке використання поняття «взаємодія», проблематика цього питання досліджена недостатньо системно, відсутнє одне тлумачення такого поняття, його сутності та змісту. Понад 79 % працівників оперативних підрозділів, які брали участь в анкетуванні з приводу проблемних питань, які виникають під час протидії незаконному обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю, вказують, що теперішній стан взаємодії під час протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю, не відповідає вимогам сьогодення.

Ми вважаємо, що причинами такого становища є:

- відсутність конкретних вимог щодо проведення взаємодії в нормативних актах;
- існування міжвідомчих перепон щодо обміну оперативною інформацією;
- відсутність нормативної бази, що регулює взаємодію на всіх структурних рівнях та за напрямками діяльності оперативних підрозділів;

- відсутність методичних рекомендацій щодо здійснення взаємодії;

- незлагодженість організаційних структур оперативних підрозділів, які на сьогодні ще перебувають у процесі реформування та в період дії правового режиму воєнного стану.

Якщо розглядати взаємодію соціальних систем, то важливо вказати, що якісна робота суб'єктів, які взаємодіють, створює їхній взаємний розвиток і відображається в завершальному результаті, що виник завдяки взаємодії та описує її. Зважаючи на мету діяльності, взаємодію можна умовно поділити на негативну та позитивну.

Під час позитивної взаємодії суб'єкти у своїй роботі налаштовані на досягнення однієї спільної мети (у нашому випадку – протидії оперативних підрозділів кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю), їхні намагання направлені в одну сторону, під час цього здійснюється найоптимальніше використання їх взаємних можливостей, щоб виконати спільні завдання. Під час такої взаємодії робляться потрібні умови для вдалої реалізації завдань. З цього можна зробити висновок, що за допомогою позитивної взаємодії утворюються якісно нові можливості, яких немає у суб'єктів, що взаємодіють поодиночки. Негативна взаємодія – це функціонування суб'єктів, яке спрямоване на досягнення протилежних цілей, а вплив кожного з них направлений на перешкодження розвитку іншого суб'єкта.

Важливим, на нашу думку, є відокремлення поняття «взаємодія» від поняття «координація».

Щодо етимології поняття «координація». Ця дефініція визначається як погодження, зведення до відповідності, встановлення взаємозв'язку, контакту в діяльності людей між діями, поняттями; узгодженість рухів, дій [3].

Український учений О. Литвинов визначає поняття координації в контексті змісту профілактики злочинів, під якою пропонує розуміти «узгодження дій тактично самостійних суб'єктів системи профілактики злочинів за різними елементами діяльності за наявності рівноправних зв'язків між ними, спільної стратегічної мети діяльності для підвищення ефективності протидії злочинності» [4, с. 74].

Досліджуючи питання координації, український учений В. Сухонос визначив, що головна мета координації – підвищення ефективності діяльності органів та організації й об'єднання їх зусиль [5, с. 11].

Провівши дослідження наукових поглядів, можна стверджувати, що категорія «координація» виступає управлінським методом організації взаємодії та має тільки управлінський характер.

Взаємодію органів та підрозділів НПУ під час дослідження нашої проблематики можна розглядати як своєрідну систему, де існує одна мета – протидія кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю. Така взаємодія може класифікуватися за такими підставами:

- за суб'єктами;
- за етапами здійснення – організаційна і тактична;
- за функціями – кримінально-процесуальна, оперативно-розшукова, організаційно-управлінська, виховна, адміністративно-правова;
- за характером зв'язків – безпосередня та опосередкована;
- за часом взаємодія може здійснюватися постійно і тимчасово.

На нашу думку, взаємодія оперативних підрозділів у протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю, – це врегульована чинним законодавством та відомчими нормативними актами сукупність заходів, скоординованих за завданнями, метою, часом і місцем, які на підставах системного застосування сил, можливостей, заходів і засобів оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів забезпечують якісну роботу з протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняється організованою злочинністю.

Взаємодія може бути внутрішньою (у рамках єдиної системи) і зовнішньою (між оперативними підрозділами двох і більше державних органів України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, іншими державними органами, громадськістю, громадськими організаціями і установами тощо).

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і

оборони України, Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 в Україні введено воєнний стан [6].

Війна в Україні торкнулась майже всіх сфер суспільного життя. Не минула війна і діяльності НПУ, у тому числі щодо протидії незаконному обігу зброї, що вчиняється організованими злочинними групами.

Слід визнати, що правоохоронна система виявилась неготовою до великої кількості зброї, яка опинилась у населення, та можливістю її використання організованими злочинними групами під час вчинення кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим рівень взаємодії НПУ з іншими правоохоронними органами стосовно протидії незаконному обігу зброї, що вчиняється організованими групами, має вийти на інший, більш якісний рівень.

Тому, здійснивши аналіз практичної діяльності оперативних підрозділів з протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї, що вчиняються організованою злочинністю, можна запропонувати такі види взаємодії:

- 1) з органами досудового розслідування НПУ;
- 2) з іншими оперативними підрозділами НПУ;
- 3) з іншими підрозділами НПУ;
- 4) з органами прокуратури;
- 5) із судовими органами;
- 6) з іншими правоохоронними органами та спеціальними службами України (Служба безпеки України, Державна кримінально-виконавча служба України, Державна прикордонна служба України, Державна митна служба України);
- 7) з правоохоронними і спеціальними службами інших держав, а також з міжнародними правоохоронними організаціями;
- 8) з органами місцевого самоврядування, контролюючими органами, іншими державними органами, громадськими організаціями й громадянами.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <http://slovopedia.org.ua/93/53394/837543.html> (дата звернення: 01.12.2025).

2. Юхно О. О. Актуальні аспекти взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ при запобіганні, припиненні та розкритті злочинів *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 4. С. 32–36.

3. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/koordinacija> (дата звернення: 01.12.2025).

4. Литвинов О. М. Кримінологічні прогнозування і планування в координації діяльності суб'єктів профілактики злочинів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. Спец. вип. С. 69–74.

5. Сухонос В. В. Планування роботи в органах прокуратури. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 9. С. 8–13.

6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

Хайнацький Є. С.,

суддя Печерського районного суду міста Києва,

кандидат юридичних наук

ЧИ МОЖНА ВВАЖАТИ КРИМІНАЛЬНУ СУБКУЛЬТУРУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ ФОНОВИМ ЯВИЩЕМ?

Кримінальна субкультура, її прояви серед засуджених в установах виконання покарань України розглядається нами як явище, що формувалося серед засуджених незалежно від заборон з боку адміністрації і персоналу в місцях несвободи Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України). Доречно зауважити, що саме кримінальна субкультура стає на перешкоді належного функціонування органів і установ виконання покарань, оскільки в більшості випадків вона орієнтована на протидію адміністрації виправних колоній, особливо середнього і максимального рівнів безпеки.

Тому актуальність дослідження кримінальної субкультури в місцях несвободи ДКВС України зумовлена не тільки тим, що це негативне явище є закритою темою для суспільства, воно також тісно взаємопов'язано із вчиненням в УВП ДКВС України нового кримінального правопорушення.

Необхідно зазначити, що українські вчені, досліджуючи кримінальну субкультуру в місцях несвободи ДКВС України, дійшли висновку, що вона нам дісталася від радянської доби. Так,

український дослідник В. С. Медведєв вважає, що кримінальна субкультура – це сукупність цінностей, норм, традицій, які підміняють офіційні, загально визнані регулятори поведінки і визначають, регламентують функціонування середовища засуджених та окремих їх представників [1, с. 124–125].

Інші вчені – О. М. Джужа, В. В. Василевич та О. Г. Колб – під кримінальною субкультурою розуміють особливу сферу життєдіяльності особи в умовах ізоляції від суспільства, яка виявляється в кримінальній ідеології, специфічних етичних нормах і цінностях, естетичних установках і потребах, міфології та смаках, якими керуються засуджені у повсякденному житті та побуті [2, с. 32].

Щодо поняття «насильства», то, за визначенням В. Т. Бусла, під цим терміном варто розуміти застосування фізичної сили до кого-небудь; застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось [3, с. 735]. Це визначення поєднує навмисність і фактичне вчинення акту насильства незалежно від його результату. Застосування слів «використання влади» розширює традиційне розуміння природи насильницького акту, оскільки включає в поняття насильства дії, джерелом яких є влада над людиною, тобто загрози і залякування.

Ураховуючи вразливість органів і установ виконання покарань ДКВС України, кримінальна субкультура і насильство серед засуджених проявляються в застосуванні до них з боку кримінальних елементів психічного, фізичного та сексуального насильства. На жаль, це насильство за нашим дослідженням у більшості випадків залишається прихованим. Однією із причин такого приховування є страх засуджених щодо повторного насильства.

До речі, за нашими даними, 40 % робочого часу адміністрація виправних колоній середнього і максимального рівнів безпеки витрачає на врегулювання конфліктів серед засуджених. Це пов'язано з такими негативними проявами в місцях несвободи, як сплата боргу, крадіжка речей засуджених, прояви сексуального насильства, приниження тощо.

Отже, кримінальна субкультура в місцях несвободи ДКВС України характеризується особливим видом життєдіяльності засуджених в умовах ізоляції від суспільства, має власну

кримінальну ідеологію і суттєво впливає на форми насильства серед засуджених та персоналу місць несвободи ДКВС України.

Кримінальна субкультура визначається своєю специфікою й унікальністю взаємопов'язаних чинників, властивих саме цим місцям несвободи. І хоча кримінальна субкультура суперечить цінностям, притаманним суспільству, на жаль, особа, яка засуджена за кримінальне правопорушення і потрапляє під вплив такої субкультури, відчуває на собі прояв насильства з боку засуджених, заражених цією субкультурою.

Список використаних джерел

1. Медведєв В. С. Кримінальна психологія. Київ : НАВСУ, 2003. 234 с.
2. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань : навчальний посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 146 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

Чорний В. С.,

*професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Військового інституту телекомунікацій
та інформатизації ім. Героїв Крут,
доктор філософських наук, професор*

Сушков О. О.,

*доцент кафедри тактичної і фізичної підготовки
Навчально-наукового інституту права і психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час воєнного стану найбільше страждають вразливі верстви населення – діти і жінки. Розглянемо деякі аспекти жіночої злочинності, які є наслідком акцентуалізації психічних розладів під час війни.

Жінка – тендітна істота, з якої починається життя. В усіх світових релігіях жінка є святою. Наприклад, у Корані написано: «Біля ніг твоєї матері знаходиться рай», і це свідчить про те, що саме з жінки починається все живе. Тоді чому в нашому суспільстві існує поняття «жіноча злочинність»? Під час роботи в

установах виконання покарань ми спробували знайти відповідь на це питання й вивели методику роботи з жінками, які перебувають під вартою та в місцях позбавлення волі.

Жіноча злочинність являє собою сукупність злочинів, вчинених жінками. Кримінальний кодекс України передбачає лише один склад злочину (ст. 117), спеціальним суб'єктом якого є тільки жінка (вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини). Жіноча злочинність – складова частина всієї злочинності та підкоряється її загальним закономірностям і змінам. Узагалі жіночій злочинності, якщо порівнювати з чоловічою, притаманні такі риси, як більша стабільність кількісно-якісних показників, певна структурна одноманітність, менші агресивність, жорстокість і вандалізм. Звичайно, історично змінюються соціальні умови, гострота реагування держави на неприпустимі форми поведінки, у зв'язку з чим змінюється і кримінологічна характеристика жіночої злочинності.

Зниження динаміки злочинності жінок пояснюється низкою обставин, а саме: скороченням населення, міграцією, декриміналізацією деяких злочинів та ін. Злочинність неповнолітніх дівчат своєю чергою становить до 6 % від усієї кількості злочинів.

Як відомо, жінки більш незахищені, фізично і психологічно слабкіші за чоловіків. Але разом з тим жінки, на наш погляд, швидше й легше пристосовуються до мінливих життєвих реалій, і часто там, де об'єктивні обставини ставлять чоловіка у глухий кут, жінка неодмінно знайде вихід.

Злочинність жінок відрізняється від злочинності чоловіків, як відзначають науковці, і за характером злочину, і його наслідками, і способами, і знаряддям вчинення злочину, і вибором жертви, і збігом сімейно-побутових обставин. Варто ще додати, що злочини жінок відрізняються від злочинів, скоєних чоловіками, більшою емоційністю, необдуманістю.

Найбільш поширеними злочинами серед жінок є крадіжки особистого, державного і громадського майна. Ця категорія злочинів становить 15 % серед загальної злочинності жінок.

Заслуговує на увагу також насильницька злочинність жінок. За даними статистики Державної пенітенціарної служби України, 1 % жінок становлять особи, засуджені за вбивства і замаху на

вбивства, 1 % – засуджені за тяжкі тілесні ушкодження, більше 3 % – за грабежі та розбійні напади з метою заволодіння державним, громадським і особистим майном громадян.

Крадіжки найчастіше здійснюються жінками в містах, оскільки там більше магазинів, торгових точок, підприємств громадського харчування, певну роль відіграє також більша кількість населення порівняно із сільською місцевістю, адже серед великого скупчення людей таку категорію злочинів важче виявити. Серед жінок чимало тих, хто скоює крадіжки на постійній основі у ватагах жебраків, які не мають постійного місця проживання. І саме ця категорія осіб є найскладнішою для проведення заходів із запобігання злочинам та виправлення злочинниць.

Насильницькі злочини, скоєні жінками, становлять невеликий відсоток порівняно з насильницькими злочинами чоловіків – усього 7–10 %. Це пояснюється різницею в соціальних ролях чоловіка й жінки. Істотно відрізняються мотиви скоєння злочинів жінками. Насамперед це ревності, помста, заздрощі, прагнення позбавитися від потерпілого. Багато злочинів жінки скоюють на ґрунті яскраво вираженої протиправної поведінки самих потерпілих. Останніми роками спостерігається зростання таких злочинів серед жінок, як убивства з хуліганських чи корисливих мотивів, під час розбійних нападів. Спостерігається зростання насильницьких злочинів, скоєних з особливою жорстокістю. Це пояснюється зміною соціальної ролі жінки, руйнуванням інституту сім'ї і внаслідок цього психологічною невпевненістю жінки, відсутністю необхідних навичок виховання дітей, залежністю від несприятливих складних обставин.

Історично для жінок існувало набагато більше заборон, ніж для чоловіків, причому найчастіше виконання таких самих діянь чоловіками не вважалося відхиленням від норми. Так, на Таїті жінкам заборонялося торкатися до зброї, на Маркільських островах злочином вважалася поява жінки на кораблі, а в Стародавній Юдеї жорстоко каралося носіння жінками чоловічого одягу. Нерідко жінки ставали жертвами не тільки порядків і традицій суспільства, але й просто упереджень: сотні тисяч жінок були спалені на вогнищах інквізиції за звинуваченням у чаклунстві. Останній факт можна пояснити панівною тоді думкою про початкову гріховну природу жінок.

Жінки багатьох розвинених країн сьогодні ведуть боротьбу за рівні з чоловіками права. Рівноправність статей визнається одним з неодмінних атрибутів демократичного суспільства. Рівні права передбачають рівну відповідальність за вчинені дії.

Говорячи про кримінальну мотивацію жінок, необхідно відзначити, що в нормальних умовах жінки практично не здійснюють злочинів. Найчастіше на вчинення злочинних діянь їх штовхають драматичні обставини власного життя. Сучасний темп і стиль життя змушують жінок брати на себе традиційно чоловічі функції, що призводить до сприйняття ними елементів чоловічої культури, дозволяє самостверджуватися, але при цьому залишає глибоку психологічну незадоволеність і почуття провини. Звідси й відчуття ворожості світу, невпевненість і як наслідок – ймовірна захисна агресія, жорстокість, соціальна дезадаптація.

Особливості жіночої психіки в поєднанні з психічними відхиленнями породжують іноді такі жахливі злочини, як дітовбивство. Дітовбивство – позбавлення життя новонародженої дитини. Ця категорія злочинів вчиняється насамперед молодими жінками, погано адаптованими до сучасного життя, які не мають засобів до існування, свого житла. Дітовбивства найчастіше скоюють у сільській місцевості, де немає достатнього медичного оснащення для ранньої діагностики та переривання небажаної вагітності. Дається взнаки й малодоступність засобів контрацепції, відсутність елементарного статевого виховання серед дівчат-підлітків.

Порівняно з 1920-ми роками кількість дітовбивств зросла втричі: жінка не ставиться до свого немовляти як до істоти, яка має право на власне, окреме від матері, життя.

Убивство дитини сприймається нею як убивство частини самої себе. У результаті блокування можливості прояву описаної вище агресії ззовні, тобто гетероагресії, проявляється аутоагресія, яка може виражатися і в здійсненні подібного злочину. Дітовбивство іноді може відбуватися як реакція на звалтування, а також обумовлюватися особливостями психічного стану жінки в момент пологів і відразу після них.

До інших негативних тенденцій у структурі жіночої злочинності належать: зростання частки скоєних жінками тяжких злочинів; зростання професіоналізму й організованості жіночої

злочинності (все частіше лідерами злочинних угруповань є жінки); зростання числа вбивств жінками дітей старшого віку (вбивство дочки на ґрунті ревнощів до співмешканця; вбивство дітей коханця з метою усунути перешкоду для залишення ним сім'ї; вбивство власних дітей, які опинилися перешкодою для створення нової сім'ї і т. д.); зростання числа співучасті у звалтуванні (на ґрунті ревнощів, помсти, заздрості).

Тому це і є основними чинниками жіночої злочинності, над подоланням яких варто працювати щодня, і держава повинна більше звертати увагу на проблему вчинення жінками злочинів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Конституційне право України : підручник / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. Київ : Ін Юре, 2002. 544 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 01.12.2025).

Шестак Л. В.,

*доцент кафедри адміністративного та конституційного права
Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності
та психології Пенітенціарної академії України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Рубаха К. Г.,

слухач магістратури Пенітенціарної академії України

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ БОРОТБИ З КОРУПЦІЙНИМИ ПРОЯВАМИ В СИСТЕМІ ДКВС УКРАЇНИ

Проблема корупції глибоко вкорінена в усі сфери суспільного життя України, але мало хто звертає увагу, наскільки гострого та загрозливого характеру вона набуває в закритих, високоризикованих та соціально чутливих державних інституціях, до яких належить система Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України). Ефективність

функціонування цієї служби, її здатність до реалізації конституційних принципів законності, дотримання прав і свобод людини в місцях несвободи, а також успіх ресоціалізації засуджених критично залежать від рівня доброчесності персоналу та прозорості управлінських рішень. Каяття і переосмислення своїх вчинків неможливе в умовах корупції, бо засуджений, який бачить зловживання, порушення, неналежне виконання службових обов'язків у місцях виконання покарань, де фактично мають перевиховувати людей, змінювати їх на краще, втрачає довіру як до персоналу установи, так і до законів загалом. Саме тому аналіз недоліків чинного правового регулювання боротьби з корупцією в системі ДКВС України є актуальним, стратегічно важливим кроком для формування дієвої державної політики у сфері юстиції.

Фундаментальною проблемою на рівні законодавства була і залишається неузгодженість антикорупційної архітектури, яка, попри наявність Закону України «Про запобігання корупції» [1], положення якого знайшли своє відображення і в інших актах законодавства, залишається фрагментованою, роздрібненою, переобтяженою колізіями та недостатньо адаптованою до специфіки пенітенціарної служби [2, с. 34].

Актуальною є проблема недостатньої якості законодавчої деталізації превентивних механізмів, спеціально орієнтованих на ДКВС України. Більшість положень, які стосуються запобігання корупції (фінансовий контроль, обмеження, етичні норми), є універсальними для всієї публічної служби, оскільки виступають предметом правового регулювання адміністративного права, але ігнорують унікальну специфіку корупційних ризиків, властивих саме установам виконання покарань: незаконна передача в установи виконання покарань заборонених предметів, незаконні побачення, приховування порушень засуджених, фальсифікація документів для умовно-дострокового звільнення. Ці ризики не мають належного відображення в антикорупційному законодавстві чи внутрішніх нормативних актах ДКВС України, що створює прогалини під час розв'язання питання про притягнення персоналу до адміністративної відповідальності.

Варто відзначити й нечітке визначення понять та суб'єктного складу правопорушень, пов'язаних з корупцією. Адже нині низовий персонал (молодші інспектори, інспектори ДКВС

України), який є найбільш вразливим до вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, через низьке матеріальне забезпечення та наявність контакту із засудженими, часто не повною мірою усвідомлює юридичні наслідки своїх протиправних діянь. Це свідчить про дефіцит якісної правової освіти та неадекватну адаптацію законодавчих норм на практиці.

Доречно вказати й на проблему стосовно перевірки персоналу. Зазвичай це здійснюється компетентними органами щодо керівників установ, тоді як низовий персонал залишається поза увагою, що лише «розв'язує руки», дозволяючи без зайвих побоювань вчиняти корупційні правопорушення на постійній основі.

Наступною проблемою є недоліки у сфері превентивних механізмів – імітація діяльності та формалізм. Надмірний акцент законодавства на формальних процедурах (подання декларацій, повідомлення про наявність конфлікту інтересів) за відсутності дієвих механізмів внутрішнього контролю призводить до імітації запобігання корупції. Хоча електронне декларування є непоганим інструментом, в умовах ДКВС України воно часто перетворюється на суто технічну процедуру. Персонал витрачає ресурси на заповнення декларацій, але процес їхньої повної та всебічної перевірки (особливо способу життя, що є критичним для виявлення корупції в закритих установах) з боку Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) є обмеженим через значний обсяг даних. Як наслідок, створюється хибна впевненість у прозорості даних, оскільки всі зобов'язані подати декларації, але відсутність невідворотності глибокої перевірки дозволяє недоброчесним особам продовжувати діяльність, маскуючи свої доходи складними схемами або використовуючи доходи, отримані готівкою / неофіційно, які важко відстежити. Декларація набуває вигляд так званої «ліцензії на доброчесність», яку просто потрібно вчасно подати.

Наступним проблемним аспектом запобігання корупції в ДКВС України є конфлікт інтересів та його неповне врегулювання. У теорії законодавство вимагає повідомлення про реальний / потенційний конфлікт інтересів, але його практична реалізація в умовах ДКВС України є ускладненою. Так, родинні зв'язки персоналу з особами, які перебувають під слідством чи відбувають покарання, або інша приватна зацікавленість, яка

може впливати на службові рішення, не завжди ефективно виявляється та усувається. Законодавчі приписи є загальними, а внутрішні порядки ДКВС України часто не забезпечують достатньої оперативності та неупередженості у прийнятті рішень про врегулювання конфлікту. Це створює лазівки для уникнення відповідальності шляхом посилання на відсутність «реального» конфлікту інтересів [3, с. 117].

Ще однією проблемою є питання захисту викривачів корупції, особливо в питаннях гарантій їх захисту під час викривання правопорушень, пов'язаних з корупцією. Закон «Про запобігання корупції» передбачає для викривачів захист та гарантії, проте реальна практика у закритій системі ДКВС України свідчить про системний страх та недовіру до цього інституту. Персонал боїться розкривати інформацію через загрозу кар'єрному переслідуванню, остракізму та неналежний рівень гарантованого захисту від керівництва та колег. Викривання адміністративних корупційних проступків часто сприймається як прояв неповаги до колег, а відсутність належного, надійно захищеного та анонімного внутрішнього каналу повідомлень, який би не контролювався безпосереднім керівництвом установи, суттєво підриває його ефективність. Викривачі по суті залишаються один на один зі складною та часто ворожою системою [4, с. 148–151].

Ефективна боротьба з корупцією вимагає чіткої вертикалі відповідальності та координації між антикорупційними органами (НАБУ, САП, НАЗК) та внутрішніми підрозділами ДКВС України (внутрішня безпека).

На жаль, у чинному правовому полі є прогалини, оскільки зазначені структури майже не залучаються для виявлення правопорушень, пов'язаних з корупцією, а реагують вже на факти кримінально каранних діянь, що породжує відчуття безкарності в персоналу, та недостатня взаємодія: по-перше, незважаючи на те, великі корупційні схеми за участі високопосадовців ДКВС України належать до юрисдикції НАБУ, масштабна «дрібна» та «побутова» корупція на рівні окремих установ виконання покарань часто залишається у сфері відповідальності Національної поліції та Державного бюро розслідувань (ДБР). Цей розподіл створює затримки, оскільки ці органи можуть мати

недостатню спеціалізацію для роботи в закритій пенітенціарній системі, а також обмежує можливість формування повної картини корупційної мережі. Розпорошеність повноважень ускладнює оперативність та знижує загальну ефективність. По-друге, підрозділи внутрішньої безпеки ДКВС України, які повинні бути «першою лінією оборони», страждають через обмежені повноваження, кадровий дефіцит та структурну залежність від керівництва, яке вони мають контролювати. Відсутність повної операційної незалежності цих підрозділів, а також недосконалість законодавчого закріплення їхніх функцій та гарантій нівелює їхній потенціал як ефективного інструменту превенції та виявлення [4, с. 98–109].

Не можна не згадати про проблему реалізації покарання та відповідальності. Правове регулювання, що стосується притягнення до відповідальності за корупційні діяння у системі ДКВС України, характеризується певною м'якістю та наявністю обхідних шляхів для уникнення суворого покарання [5, с. 23–25]. По-перше, існують певні недоліки у застосуванні дисциплінарної відповідальності: у багатьох випадках, коли йдеться про менш значні корупційні діяння або конфлікт інтересів, застосовується винятково дисциплінарна відповідальність, яка часто обмежується доганою. Недостатня чіткість критеріїв розмежування між дисциплінарним проступком і корупційним правопорушенням, а також суб'єктивність прийняття рішень на місцях дозволяє уникати кримінальної або адміністративної відповідальності, що дестимулює доброчесність.

Другою проблемою цього блоку є прогалини у конфіскації та поверненні активів. Незважаючи на вдосконалення законодавства щодо конфіскації та спеціальної конфіскації, процедури арешту та управління корупційними активами (через АРМА) залишаються складними, тривалими та забюрократизованими, що уповільнює процес відновлення справедливості та зменшує економічний ефект від антикорупційної діяльності. Фактично відсутність невідворотності економічного покарання зменшує мотивацію для уникнення корупції.

Наостанок слід охарактеризувати проблему кадрової політики. Кадрова політика ДКВС України, яка є невід'ємною частиною її функціонування, виступає одним з основних

корупціогенних факторів, що прямо пов'язаний з недоліками правового регулювання. Відсутність дієвого та юридично обов'язкового механізму перевірки на добросовісність персоналу під час прийому на роботу та під час служби, крім декларацій та спеціальних перевірок, створює ризики проникнення в систему недобросовісних осіб, натомість наявні процедури часто формалізовані та легко обходяться. Законодавчо не гарантований належний рівень матеріального забезпечення, соціальних та пенсійних гарантій для персоналу ДКВС України, що робить їх вразливими до спокуси неправомірної вигоди. Ця недооцінка праці та пов'язана з цим правова неврегульованість компенсаційних механізмів є фундаментальним корупціогенним чинником.

Таким чином, детальний аналіз виявляє, що недоліки правового регулювання боротьби з корупцією в системі ДКВС України є багатошаровою та системною проблемою. Вони пролягають від фундаментальної неузгодженості загального антикорупційного законодавства зі специфічними пенітенціарними ризиками до практичної неефективності превентивних інструментів, таких як інститут викривачів, внутрішній контроль та ін. Окрім цього, слід додати недостатню координацію між ключовими антикорупційними органами та прогалини у сфері невідворотності покарання та соціального захисту персоналу, що своєю чергою демонструє картину складної правової конструкції, яка не забезпечує належного захисту від корупційних проявів. Подолання цих недоліків вимагає не просто внесення чергових змін до законів, а глибокої системної реформи, що охоплює спеціалізацію антикорупційного законодавства під потреби пенітенціарної служби, гарантування повної незалежності внутрішнього контролю та підвищення соціального захисту персоналу.

Список використаних джерел

1. Василик В. В. Сучасний стан і проблеми запобігання корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 грудня 2019 р.): у 2 ч. Київ: НАВС, 2019. Ч. 1. С. 34–38.

2. Кравчук О. О. Конфлікт інтересів як категорія антикорупційного права. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному*

вимірі: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 грудня 2019 р.): у 2 ч. Київ: НАВС, 2019. Ч. 1. С. 120–123.

3. Мотлях О. І. Новели в регламентації діяльності викривачів корупції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 грудня 2019 р.): у 2 ч. Київ: НАВС, 2019. Ч. 1. С. 152–156.

4. Іщук Д. О. Адміністративно-правовий статус спеціалізованих суб'єктів протидії корупції України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 404 с.

5. Баранець В. А., Школьніков В. І. Законодавча необхідність встановлення справедливої відповідальності за всі види корупційних злочинів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 грудня 2019 р.): у 2 ч. Київ: НАВС, 2019. Ч. 1. С. 24–27.

Victor Minervino Quintiere,

Brazilian Criminal Defense Attorney. Ph.D. in Law - Brazilian Institute of Education, Development, and Research - IDP,

Professor in the postgraduate program in Criminal Law - University Center of Brasília-DF (UniCEUB), Professor in the postgraduate program at IBMEC in Economic Criminal Law

HABEAS CORPUS AS A CIVILIZING GUARANTEE: CONTEMPORARY REFLECTIONS ON BRAZIL AND LATIN AMERICA

I. Introduction: The Heroic Remedy in Times of Structural Crisis:

Latin America, historically marked by regimes of exception and institutional instabilities, found in Habeas Corpus (and its related institutes, such as the Amparo) not just a procedural tool, but a true civilizing shield. In Brazil, however, we are experiencing a peculiar phenomenon: the massification of the writ as a response to a structural crisis of jurisdiction.

As I have had the opportunity to analyze previously, the "bloating" of Brazilian criminal jurisdiction is an alarming symptom. The Justice Yearbook indicated that while 35,820 writs were filed in the Superior Court of Justice (STJ) in 2010, this number practically doubled in 2019, reaching 68,059 new petitions. This scenario has not changed; it has become more acute.

This article proposes an update to the debate: how Habeas Corpus has transcended its classical function of protecting freedom of movement to become, both in Brazil and in comparative Latin American jurisprudence, the main instrument of control for strict legality and conventionality, especially within the complex architecture of sentencing dosimetry.

II. The Brazilian Reality: The HC as a Necessary "Appeal":

The jurisprudence of Brazilian higher courts has oscillated between the need to contain the avalanche of requests and the duty to correct flagrant illegalities. STJ Ministers, such as Sebastião Reis Júnior, have already warned that 70 % to 80 % of the processes analyzed in their offices are Habeas Corpus .

This occurs for a pragmatic reason that criminal defense attorneys face daily: the systemic disobedience of lower courts regarding the precedents of the Higher Courts. Often, the lawyer has no other option but to file a Habeas Corpus in the face of the refusal by first-degree judges to follow the consolidated jurisprudence of the STJ.

Sentencing Dosimetry in the Focus of the Writ.

A crucial point of evolution in Brazil is the recognition of the HC as an appropriate avenue for resizing penalties. Although it does not lend itself to a re-examination of facts and evidence, the heroic remedy has become fundamental for curing vices in the application of the Penal Code.

In preceding studies, I highlighted the leading case of HC No. 35.896/DF. In this case, the Sixth Panel of the STJ granted the order to determine a new dosimetry, recognizing that the permanent deformity of the victim could not qualify the crime and, simultaneously, be used to exacerbate the base penalty as an unfavorable judicial circumstance . This bis in idem is a classic example of flagrant illegality that dispenses with evidentiary expansion.

More recently, the Third Section of the STJ has refined this understanding, allowing, for example, the compensation of the mitigating factor of spontaneous confession with the aggravating factor of recidivism , or adjusting disproportionate increase fractions in continued crimes . The HC, therefore, acts in the legitimation of a just sentence.

III. The Latin American Dialogue: Control of Conventionality and the "Amparo":

When looking at our Latin American neighbors, we realize that Brazil is not isolated in the extensive use of constitutional guarantees, although the nomenclature varies. What we call Habeas Corpus for freedom, in countries like Mexico, Argentina, and Colombia, often dialogues with the Juicio de Amparo or Tutela, broad instruments for the protection of fundamental rights.

The major update in the regional scenario is the incidence of the Control of Conventionality. The Inter-American Court of Human Rights (IACHR) has forced domestic penal systems to adjust their practices – including sentencing and prison regimes – to the standards of the American Convention.

In Brazil, the application of the HC to halt proceedings or annul sentences due to illicit evidence (such as photographic recognition or home invasion without a warrant) reflects this regional trend of raising the standard of evidence and the reasoning of judicial decisions.

IV. Contemporary Challenges and Rationalization Criteria:

The excessive use of the heroic remedy undeniably generates a side effect: the difficulty for Higher Courts to deepen theses that could generate binding precedents, given the volume of repetitive work.

To guarantee the survival and effectiveness of Habeas Corpus in Brazil and Latin America, it is urgent to establish objective criteria for recognizing "flagrant illegality," allowing the writ to be heard even when a specific appeal is foreseen. I propose that such criteria involve, alternatively:

1. Direct violation of the text of the Federal Constitution or infraconstitutional legislation .
2. Frontal violation of the consolidated jurisprudence of the Supreme Court (STF) or STJ, or disrespect for binding precedents.

Furthermore, technology in criminal procedure – accelerated by the pandemic, with virtual hearings and audiovisual records – has brought new challenges. The STJ has already decided, for example, that the audiovisual recording of the hearing does not require full transcription, valuing orality and speed. The HC has been the instrument to monitor whether this modernization does not trample on due process and broad defense.

V. Conclusion:

Habeas Corpus continues to be the "oxygen" of criminal procedure in fragile or consolidating democracies. The analysis of the

jurisprudential evolution of the STJ demonstrates that the writ generates impacts that go far beyond immediate ambulatory freedom; it serves as a true compass to declare what should (or should not) be considered adequate sentencing dosimetry.

Whether in Brazil, correcting mathematical and evaluative errors in the penalty, or in the Latin American context, serving as a barrier against state arbitrariness under the lens of Human Rights, the technical and fearless handling of Habeas Corpus remains the primary mission of combative criminal defense.

References

1. BRAZIL. STJ. 6th Class. HC nº 35,896/DF. Judgment published on 08/16/2004. Available at:< www.stj.jus.br>. Accessed on: 06/20/2022.

2. BRAZIL. STJ. 3rd Section. HC no. 361.631/SP, rapporteur Minister Ribeiro Dantas, Terceira Section, judged on 12/14/2016, DJe of 2/2/2017. Accessed on: 06/27/2022.

3. BRAZIL. STJ. 3rd Section. HC no. 362.535/MG, rapporteur Minister Felix Fischer, rapporteur for the ruling Minister Maria Thereza de Assis Moura, Third Section, judged in 14/12/2016, DJe of 8/3/2017. Accessed on: 06/27/2022.

4. BRAZIL. STJ. 3rd Section. HC no. 365.963/SP, rapporteur Minister Felix Fischer, Third Section, judged on 10/11/2017, DJe of 11/23/2017. Accessed on: 06/27/2022.

5. BRAZIL. STJ. 3rd Section. HC no. 462.253/SC, rapporteur Minister Nefi Cordeiro, Third Section, judged on 11/28/2018, DJe of 2/4/2019. Accessed on: 06/27/2022.

6. BRAZIL. STJ. 3rd Section. HC no. 463.434/MT, rapporteur Minister Reynaldo Soares da Fonseca, Third Section, judged on 11/25/2020, DJe of 12/18/2020. Access at: 27.06.2022.

7. BRAZIL. STJ. 3rd Section. HC no. 725.534/SP, rapporteur Minister Ribeiro Dantas, Third Section, judged on 4/27/2022, DJe of 6/1/2022. Accessed on: 06/27/2022.

8. FILHO, Roberto Freitas; LIMA, Thalita Moraes. Decision Analysis Methodology – MAD. Univ. JUS, Brasília, n. 21, p. 1-17, Jul./Dec. 2010.

9. QUINTIERE, Victor Minervino. The effects of habeas corpus on criminal proceedings: studies in honor of Minister Sebastião Reis Júnior involving the filing of habeas corpus and its impacts on the construction/legitimation of evidence. In: COLAVOLPE, Luis, ESPÍÑEIRA LEMOS, Bruno and MATTOS, Maurício. *Approves e o processo penal constitucionalizado. Estudos em homenagem ao ministro Sebastião Reis Júnior*. 1ª edição. Minas Gerais. Editora D' Plácido. 2021.

Наукове видання

**ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА
У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ**

**Матеріали
IV Міжнародного пенітенціарного форуму
(м. Чернігів, 19 грудня 2025 року)**

Відповідальний за випуск	Покришень Д. А.
Редактор літературний	Махотко О. П.
Комп'ютерна верстка і макетування	Сила Л. М.

Підписано до друку 03.04.2026 р. Формат 60×84/16.
Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 14,18.
Тираж 100 пр. Зам. № 158/26.

Редакційно-видавничий відділ Пенітенціарної академії України
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 8016 від 23.11.2023 р.